

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TO SLÆGTLED

**Grosserer
PETRUS CHRISTENSEN.**

**Landstingsmand
P. K. PETERSEN.**

**JEPPE AAKJÆR
som ung.**

**Provst PETRUS BØTCHER,
Sevel.**

PETRUS CHRISTENSEN

TO SLÆGTLED

HVAD FADER FORTALTE
OG JEG SELV OPLEVEDE

(SÆRTRYK AF ARTIKLER
I HOLSTEBRO DAGBLAD)

HOLSTEBRO DAGBLADS BOGTRYKKERI

1940

FORORD

Hvorfor jeg har udgivet disse Dagbladsskildringer i Bogform? Først og fremmest af Nysgerrighed og Forfængelighed. Jeg vil se, hvad Kritikken vil sige til en Mand »udenfor Laget«, som giver sig af med litterært Arbejde. Og jeg er forfængelig nok til at tro, at »nogen« vil læse Bogen. Jeg ved vel, at de to Egenskaber ikke har saa godt Lov eller er særlig attraaværdige; men jeg ved ogsaa, at ransager Manden og Kvinden sin Sjæl, saa lurur i Dybet disse to.

Er det mine eneste Grunde? Aa nej, jeg vil ogsaa tegne et Billede af den Slægt, jeg er runden af. Jeg vil give et Billede og en Omtale af den kraftige og bevidste Stamme, som bor ved Darum Marsk, og jeg vil mindes de to Slægtled af Degne, som er mit fædrene Ophav. Dernæst vil jeg mindes Bonden i min Hjemstavns Sogn i Hardsyssel. Jeg vil sætte ham et Minde for hans Retskaffenhed og hans sunde og redelige Livsvandel, og jeg vil mindes et Slægtled af Bønderkoner, som har deres gammeldags sorte Hovedklæder og deres Vingekapper med Ære.

Jeg vil dernæst ranke den Stand, jeg selv i tredje Slægtled har tilhørt: Den danske Lærerstand; thi jeg har set Standen i Aartier vaande sig under det aandelige Hovmod og Overmod fra »Akademikerne«.

Og skulde der saa i mine Skildringer være et eller andet Træk, som virkelig har kulturhistorisk Værd, kunde det jo tænkes, at »Anmelderne« ikke helt »slagter« Bogen, men nøjes med at give den et Spark.

Dog, den er ikke skreven for Anmelderne. Den er skreven for min Hjemstavns og min Slægts Hjemegns Bønder, og den er skreven ud af en inderlig og medfødt Lyst til at sige min oprigtige Mening.

Petrus Christensen.

I.

Kan jeg uden at være ubeskeden sige nogle faa Ord om mine Forfædre? Jeg ved vel, de ikke har været just fremragende Mænd eller indtaget høje Samfundsstillinger (det er jo ikke hyppigt, Degnedrenge kan føre deres Aner op til den danske Højadel); men de kan dog kaldes ret særprægede Mænd, og til ret Forstaelse af Tidbillederne hører ogsaa et tydeligt Rids af Tidens Mennesker og derimellem mine Forfædre.

Jeg kan ikke en Gang føre min Stamtavle saa langt tilbage, som Manden i Æ Bindstow«, der talte om »mi Aalfaars Aalfaar«. Jeg kommer ikke længere end til min Oldefader, som var Kromand i Øse Kro ved Varde og hed Christian Christensen, og derfra er Christian-Navnet blevet Slægtens førstefødtes Fornavn. En Fætter til mig, afdøde Landstingsmand P. K. Petersen, har søgt at finde »Anerne«; men Kirkebøgerne er brændt omkring 1750, og han maatte opgive at finde, hvor langt Peter Christensen og Christian Christensen kunde føres tilbage. Det var, hvad vi i Vestjylland siger: »løvtløs Arbe«. Som sagt: Slægten træder først frem i Dagslyset ved min Oldefader. Sært nok, jeg har aldrig hørt

Fader tale om sin Bedstefader. Intet Træk fra Levevis i den gamle Landevejskro er bevaret. Kun ved jeg, han havde to Sønner, som begge blev Degne. Min Bedstefader blev Degn i Darum ved Ribe, i Danmarks største Landsby, og min Grandonkel blev Degn i Skern. Af denne Gren er Grosserer Christian Christensen i Holstebro (Læserne ser, hvor Navnet Christian gaar igen), det sidste Skud. Man plejer at sige om en Mand, der spiller jævnthen godt Kort: Man skulde tro, han var Kromands Søn, og min Bedstefader spillede en efter Sigende ualmindelig god L'ombre, saa nogen Arv har han dog faaet med sig.

Bedstefader var først Kontorist paa »Fanø Birk« (om der hørte mere end Øen til Birket, har jeg ikke søgt oplyst), men tog derefter paa det i 1794 af Grev Reventlow oprettede Bræhetrolleborg Seminarium, Aarstal angaaende Slægten har jeg ikke optegnet; men Bedstefader er omkring 1808 bleven Degn i Darum; thi Fader, som ikke var den ældste af Børnene, var født i 1816. Jeg tør nok fremhæve, at Bedstefader i Kraft af sin flersidede Uddannelse var langt forud for de fleste af den Tids Lærere. Han var Bøndernes juridiske Raadgiver og vel ogsaa i nogen Grad Sognets »Vinkelskriver«,

skønt jeg ikke saa gerne vil have Vinkelskriveriet i nedsettende Betydning klæbet til hans Navn. Darum Sogn hørte den Gang under Herredskontoret i Holsted, og Herredsfoged Mynster (Broder til Biskoppen) og min Bedstefader var særdeles gode Venner. Sikkert har Bedstefader sparet Herredskontoret for meget Arbejde og mange Rejser ud til Jurisdiktionens »Vesterland«. Mange Breve*) (ikke faa paa Rim efter Tidens Skik) blev vekslet mellem Degn og Herredsfoged, og kom Herredsfogden paa Besøg til Sognet, spiste og boede han hos Degnen, hvad vistnok vakte en vis Fortrydelse i Præstegaarden. Blandt Bedstefaders juridiske Bedrifter maa jeg fremhæve, at han skaffede Bønderne den Lettelse i deres Skatter, at de slap for at betale Skat af den Marsk, som Havet havde ædt. Der blev i den Anledning indsamlet en Hædersgave til Bedstefader. Den eneste Gaardmand, som ikke var med dertil, var saamænd min Morfader, Niels Grausen. Han vilde ogsaa være Sognekonge og var fortørnet over, at han ikke havde ført Sagen igennem.

Om Bedstefader fortæller min Fætter, nys omtalte P. K. Petersen, at han var en middelhøj før Mand, men levende i sine Bevægelser og meget munter — dog ret ligevægtig i sit Væsen.

Min Farmoder, til hvem Fader var stærkest knyttet, han talte al-

*) Brevene fra Herredsfogden blev efter Faders Død overgivet til den Mynster'ske Slægt, repræsenteret ved Sognepræst Jacob Peter Mynster i Agri og Egens paa Mols.

tid om sin Moder, sjældent om sin Fader, var fra Rødding i Sønderjylland — af Storbondeslægt. En af hendes Brødre blev Købmand i Arendal i Norge, en anden Herredsfuldægtig i Lemvig, en Søster fik Gaarden.

Hun blev gift ind i Slægten Lassen, en anden Søster ind i Slægten Schmidt. Tidligt løsnedes Forbindelsen mellem Slægten i Darum og Slægten i Rødding. Medvirkende hertil var vist ogsaa, at Uwe Jens Lornsen-Bevægelsen fik Tilhold i Slægten, hvad næppe stemte med den Darum Degns nationale Opfattelse. Bedstemoder var — ja, nu er det den sønlige Beretning, jeg støtter mig til — en intelligent Kvinde og dygtig Husmoder, men vistnok noget impulsiv — ja, med rigtig varmt sønderjydsk Blod —, og har jeg noget af den Varme, ved jeg da, hvorfra den stammer.

Og saa et Par Ord om min Morfader, den travle, stundesløse Gaardmand Niels Grausen, og derefter skal Læserne være fri for at høre mere om Slægten. Jeg véd just ikke, om Niels Grausen gjorde noget alvorligt Forsøg paa at blive Sognekonge. Det lykkedes i hvert Fald ikke. Hans Evner var gode nok, hans økonomiske Forhold ogsaa i Orden; men han var for bidsk, for meget af en Kværlant, »for haste i si Mund«, siger vi i Vestjylland. En rask Udtalelse skulde frem, om saa den ramte Per eller Povl, Ven eller Modstander, høj eller lav. Den gamle, stridige Bonde har mit Hjerte; men jeg berømmer ham ikke for hans Klogskab. Engang

havde han været for mundkaad, idet han havde sagt til en Herredsfuldmægtig: De ka' leck mi Maas! Niels Grausen kom for Retten i Holsted og blev spurgt, om han havde sagt disse brødefulde Ord. Han fragik ikke. (Jou paa haar, jou paa haar. Men a saa' ett, han skuld', a saa' han kund', han kund', om han vild', om han vild'.

Hvorvidt han klarede sig med denne juridiske Snedighed, som mere synes at høre hjemme i Sallingland end i Malt-Gjording Herreder, melder Historien intet om; men jeg tror nok, den Darum Degn klarede Ærterne for ham, idet Degnen fik Herredsfoged Mynster til at indse, at det ikke kunde lønne sig at faa de Darum Bønder, som allerede den Gang ansaas for en stærk og stridig, dog ogsaa redelig, Stamme, imod sig. Thi nok skændtes de indbyrdes; men de havde det ligesom »Kæltringerne« — i blev de angrebne »ude fra« eller »fra oven«, holdt de sammen som Ærtehalm. Vel kan man ikke sige, at Morfader var nogen særlig tiltalende Mand — og dog har han mit Hjerte mere end den afslebne Degn og Halvjurist.

Mormoder døde ung, og hendes to Døtre blev i en meget tidlig Alder Ledere af det indendørs i den store Bondegaard. Min Moder var Faderens »gule Pig«, og det var ikke til hans Tilfredshed og Vilje, at hun blev gift med Degnens Søn, som kun havde et skralt Lærerkald at byde paa.

Darum Sogn.

Saa meget om Slægten. Naar jeg

nu taler lidt om Naturen og dagligt Liv i det store Marssogn ved Vesterhavet, tænker jeg, Læserne er saa vel forberedte, at de kan holde ud at se »gamle Billeder«. Darum Sogn er mine Forældres Fødesogn. Deres Minder og deres Ungdomserindringer er knyttet til Darum. Mine skønneste Ungdoms-aar faldt i Darum. Slægt, Minder, Erindringer gør, at Navnet Darum klinger sødt i mine Øren.

Afsides ligger Sognet. I en Krog ved Vesterhavet. Sognets Enge grænser til Sneum Aa og til Vesterhavet. Nu gaar Darumvejen fra Esbjerg Sandbrinker til Darum Marssk. For 120 Aar siden førte kun træse og faa Veje til Darum. Herredsvejen til Holsted var vel den bedste; men Byvejen til Ribe var paa Darum Grund, ja, helt ind til Gredstedbro sandet og opkørt. Aa end Sognet afsides, bar Egnens Folk dog slet ikke Præg heraf. En vaagen, livlig, munter og gæstfri Bondestand. Alt bar Vidne om en Stand i gode Kaar og med lette Livsvilkaar. Lidt kæphøje overfor Folk fra »æ Gest«, »æ Hiepirrer« kunde de Darum Bønder nok være. Men Spøgen var harmløs, og Gæstfriheden lige stor, enten Manden var en Hede-bonde fra Skjæen (Skovsende), en Storbonde fra Farup eller en Handelskaa'el fra »æ Sønnen«.

Darum skal ses ved Midsommertide, naar Høslätten begynder, eller i Septembersolens stille Glans. Den skal ses, naar Travlheden er over thvert Hjem, og Engene er fyldte med en frisk og stærk Ungdom. Den skal ses, naar Kræet er paa Græs »i æ Urgrov«, naar det

pragtfulde Korthorns hviler paa saftigt, spindelvævsfyldt Græs.

Den herlige »Kirkesti« (æ Kjerkestej) har i Aarhundreder gaaet igennem de tre Grandelaug: Sønder, Midt og Nørre Grandelaug. En vidunderlig Stemning hviler over denne Sti, som min Slægt i mange, mange Led har traadt. Fra Fæster Stønes Gaard, som laa yderst i Sønder Grandelaug, kunde vi holde Øje med hver og en, som kom ad Kirkestien. Tæt sammenbygget ligger Kirkesognet, 74 Gaarde og mange Huse i 3 Klumper med faa Hundrede Alens Mellemrum. Ingen vilde flytte ud, bort fra Tofte og længere fra Engene, bort fra Byens særegne Hjemliv. Men deraf fulgte jo ogsaa lange Markveje og smaa og mange Skifter. Til min Moders Fødegaard hørte 26 Skifter — deraf var 6 Eng. Marskeningen var Grundlag for Driften og for Indtægten. Naar Høhøsten var god, og Grøden kommen vel i Hus, aandede Darumboerne let. I Høstetiden saa man med Angst paa hver Regnsky og hver Blaane, som kunde varsle om Storm. Der var Feber over Sognet. Vesterhavet kunde naa som helst vise sin onde Vælde. Det var haardt at se Efteraarsstormene fra Sydvest presse Vandet gennem Aaer, Bække og Grøfter ind til Byen og afskære Kræ og Faar fra at lande, det var strengt at se døde Kroppe drive ind; men at se Høstakkene om Sommeren forsvinde i de graadige Bølger, at vide, at Græsning var ødelagt for lange Tider — det kunde bringe Taarer, selv i Niels Grausens hvasse, gamle Øjne.

Ja, Vesterhavet var en lunefuld

Nabo. Det samme Hav, som først lumsk og lurende satte Vandet ind, dernæst med stormende Vælde skylle mod de gamle Gaardes Mure, i min Moders Fødegaard stod Vandet i de haardeste Stormvejrsnætter til Vindueskarmene, det samme Hav var om Sommeren blidt og smilende. Strømmen mellem Sønderho (Sydspidsen af Fanø) og Darum var saa grund og medgørlig, at der kunde vades over til den gamle Skipperby med sine Eventyrskatte af Sømandsnips fra Alverdens Lande. »De Sønderhurninger« drog ogsaa til »Fastlandet« for at proviantere. Der var saa mange Ting fra Darumboernes velfyldte Forraadskamre, som faldt i Øboernes Smag. Mange sjældne Ting tog de gammeldagsklædte Øboere med over til Ombytning. Chatollerne i de velhavende Bøndergaarde var fyldt med Ravsmykker, og Dragkisterne stod pyntede af Konkyljer fra Tahiti.

Der var stærk Ebbe og Flod paa den Darum Strand. Naar Floden gik tilbage, kunde der om Sommeren fanges »Skuld« i Snesevis. Man følte sig frem med Tærne, hvor den lille Flynder havde gemt sig i Klægets smaa Fordybninger. Kender Læserne Skuld? Hvis ikke — da prøv! Aa nej, det nytter ikke at forklare andre, hvad saadan en Lækkerbidsken fra ens grønne Ungdom er, hvordan den smager. En tørret Skuld, ristet i Tørvegloeder, til hjemmebagt Sigtebrød og kogt kraftigt hjemmebrygget Øl med rigelig Fløde, er en Herreret.

Jævnt, sundt, ærbart, men ikke just nøjsomt levedes der i de gam-

le Gaarde. Gaardene var ikke større, end at Medhjælperne kunde faas fra Nabogaarde. Ingen Invasion af fremmede Elementer, som medbragte uheldige Sædvaner. Til Gengæld var der ingen Adskel mellem Tyende og Børn, mellem Husbond og hans Hjælper. Naar det hed sig: ' »Ingen af hvor Folk var mej«, saa mentes dermed, at ingen af Gaardens Folk, ligegyldig, om det var Børn eller Tyende eller nærmeste Slægt i Nabolaget, var med. Saa inderlig var i Slægtled Forholdet mellem Husbond og Madmoder og Medhjælp. De gamle Darumboerne handlede ud fra Grundsætningen: Som vi ønsker, at andre skal gøre mod vore Børn, gør vi mod deres.

Der var ellers Munterhed i det gamle; thi let opnaaede, jævnt gode Kaar giver Glæde. Og selve Driftens Omfang og Tilrettelægning voldte ikke større Besvær eller Hovedbrud. Man fedede sine Stude, hvad der i Aarhundreder havde givet en sikker Indtægt. Med den Indtægt, som 10 Demat Eng skaffede Ejeren ved at afgive Græsning til 10 Stkr. stort Kvæg, kunde Gaarden (i hine fjerne Tider altsaa) betale Skatter, Afgifter, Folkehold, Renter etc. Man havde Raad til at være jævnt gammeldags gæstfri. Men det skulde ogsaa være gammeldags — og ingen vovede at gøre Sammenkomsterne dyrere eller flottere, end at enhver af Grandelaugets Gaarde kunde være med. Megen Lystighed og Spas hørte til Gilderne. Og saa lidt Drilleri; men alle var opøvet i at taale Drilleri, og det var et grovt Brud paa Byens gode To-

ne, om en Mand lod Hidsigheden løbe af med sig. Gik det ud over en eller anden Særling eller fattig Original, fik han saamænd paa mange Maader rigeligt Vederlag for »at have holdt Lyset«.

Fra Brændevinsbrændingens Dage, hvorom vi hører, naar Far fortæller, blev der i Slægtled nydt megen Brændevin, og dog vil jeg paastaa, at Darum var et bædrueligt Sogn. Folk havde Karakterstyrke nok til at sige Nej, og saa var det ikke god Skik »at nøde«. Fra Bojs (fra Ribe altsaa) kom aldrig en fuld Mand hjem. Det var en stor Skam at komme beruset fra Købstad. Kultur og Karakter var der i »de Darum Bønder«.

Luften fra Vesterhavet maa have været sund, den enkle Levevis styrkende for Slægten; thi trods megen Indgifte i det gamle Sogn sporedes liden Degeneration.

II

Mors Erindringer fra det gamle Sogn.

Jeg lader nu først Mor fortælle om Livet i Fødegaarden, der laa saa stout ud mod Byejeen; thi til Billedet hører en Ramme.

Som nævnt var der 26 Skifter til Gaarden. 6 Engskifter, 3 Kærskifter, en Tørvejordsskifte, en Gesteng, en Toft, Resten i Agerjordskifter, ordnet saaledes, at den i Grandelaugets, som havde første Lod nærmest, fik anden Lod fjerntest, og saa fremdeles. Mindst en halv Mil var der til Gaardens yderste Marker, som kun blev dyrket med Boghvede, Rug og graa Havre eller udlagt til Faare-

græsning. Faarene blev passet af Husmænd derude, som fra Nabo-sognene trængte ind; thi ingen Søn af en velagtet Darum-Gaardmand vilde ud paa Udmarkerne. Jeg tænker, Husmandens Vederlag har været et lille Læs Hø. Var han nu Hyrde for Grandelaugets Faar, kunde han skaffe sig et godt Vinterfoder og derved muliggøre sin Eksistens.

Gaarden var, som det hedder i Marsken, en Halvgaard, saadan en 5 Tdr. Hartkorn og vel 70—80 Tdr. Land. Men der taltes ikke om Tønder Land. Der spurgtes om Demat Eng. Derefter værdsatte man Gaarden. Derefter fordelte man Udgifterne til Digeværn, Grøfterrensning, Vanding til Kræet, Markmand og Stodderkonge. Og Engenes Størrelse var Grundlag for Antallet af de Kreaturer, som Gaardene maatte sætte paa Græs i »æ Urgrov«, naar Høslætten var til Ende.

Lidt uden for Grandelaugene laa Maltkøllerne. Hvert Grandelaug havde sin, og hver Gaard havde sin bestemte Malttid. Maltgjørieriet blev passet af Mænd, som i Slægtled havde udøvet denne Dont. Han var skam ret kras overfor en eller anden Fedtehas, som mødte med daarlig Byg, og at faa Byg vraget »aa æ Kølmand«, var en sort Plet paa en Slægt, som knap kunde vadskes af i Aartier. »Markmand« om Sommeren, »Kølmand« om Vinteren — til begge Hverv krævedes Duelighed og forstandig Optræden — var en Grandelaugs »Embedsmand« af

Betydning, især hvis han tillige var Skaffer.

Markmandens Hverv var at melde, naar Kvæget var sprunget over Grøfterne til fremmede Skifter. Han skulde kun »melde«, ikke selv drive det tilbage. Paa Køkkenets Bjælker satte han mystiske Tegn, kun forstaaelig for de indviede, som angav, hvor Dyret var, og Bodens Størrelse. Vé den, der forsøgte at »rette« ved Markmandens Regnskab. Brændemærket i Slægtled! Ej heller maatte man, hvis man kom i Engene før Markmanden og opdagede, at ens Kreaturer var paa fremmed Grund, flytte disse tilbage, før han var underrettet. Nedlod en Grande sig til sligt, befød det tre Slægtleds Ringeagt, hvis han ikke øjeblikkelig meldte det til Markmanden eller angav det paa Bjælken.

Kun gamle som jeg, der for snart 60 Aar siden kendte Levevis og Sædvaner i den særegne Marskby og har hørt Mors Erindringer, der gaar 110 Aar tilbage, forstaaer den Kultus, som omgav Ølbrygningen. Nu beder jeg mine Læsere følge med ud til Marsken, til Storengen, og kun den, som har fulgt en Høslæt i Marsken, forstaaer ret, hvad en Dunk kraftigt Øl betyder for de arbejdende.

Fra »Darum Banke«, fra Foden af det lille Højdedrag, som beskytter Byen mod »æ Hav« — det er kun »ad Omveje«, at Havet kan naa ind til Gaardene — strækker Storengen sig en Kilometer eller to ud til »Ovrene«. Her samles sidst i Juni eller først i Juli, som Grøden nu bestemmer, Grandelaugets

yngre Gaardmænd og de ældre Gaardmænds Forkarle for at »slætte«.

Der er ingen »Ener« i det Spil. Ingen falder paa at begynde med »egne Folk«. Begyndte Manden og Karlen »for sig selv«, vilde om et Par Dage Arbejdet synes saa svært og træls og ensformigt, saa tungt og surt, at kun bitre og knubbede Ord blev skiftede. Nej, man samles ved Bystævnet, og dér bliver man enige om, naar man skal begynde — hvor man skal begynde gaar efter Tur.

Saa er det ikke længere to Mand, som tavse og tvære skal stride sig frem over den kilometerlange Eng, nu er det 12 stærke og kraftige og øvede »Hjollekaal«, fulgt af 12 Piger eller unge Koner, som under Skæmt og Munterhed skal gøre Engen »bar«.

De tolv Mænds Skaar tager snart hele Skiftet ind. Man skal netop være mange, for ikke alt for ofte at gaa »Skaaret tilbage«. Der »slaas ikke rundt«. Det korte, tætte Græs ligger paa »en bestemt Maade«; efter denne Maade skal det høstes, og kun paa denne Maade faar man Leen til at gaa »i Bund«. Med lange, sejge Tag føres Leen rundt. Men hverken Kraft eller Iiterhed slaar til. Øvelse, Ro og Erfaring kræves for at blive en dygtig, en rigtig Hjollekaael. Det korte Græs syner ingenting paa Roden; men se, hvor det vælder i Skaaret, som »stampet« op af Engen.

Marskengene skal slaas, naar Dagstiden er inde — naar Duggen er i Græsset. Der køres ud fra Gaardene Kl. 4¹/₂ om Eftermiddag-

gen. Kl. 6, naar Duggen saa smaat begynder at falde, tages der fat. Kl. 11 Aften spiste man den medbragte Middagsmad, varmet ved Tørv. Saa sov man et Par Timer i Græsset, dækket af Hølsklæder. Ved Solopgang tog man fat paany, og først naar Duggen gik af Græsset, kørtes der hjem. Saa skulde Kvinderne have sig »hedet«, og Mændene skulde have Leen under kynlig og nænsom Behandling. Den skulde, sagde de rigtige Sletkaael, endnu behandles nænsommere og omhyggeligere end en Pigelil.

Den skulde »haares«, og det var en Kunst, som ofte udførtes af gamle Mænd, der var blevet for kraftløse til at gaa med Leen. Den skulde slibes saa omhyggeligt som nogen Ragekniv. Strygen maatte hverken være for glat eller for ru. En rigtig Sletkaael havde Slægtleds Erfaringer samlet i Fingerenderne.

Lidt før 12 kom et kraftigt Middagsmaaltid paa Bordet. Fra 12 til 4 blev der sovet, og Kl. 4¹/₂ drog Flokken paany i Engene.

Ingen Mand, hvor øvet og kraftig han end monne være, kunde gaa et Skaar paa en halv eller hel Kilometer uden Ophold. Leen skulde stryges, og Tørsten slukkes, Ryggen rettes.

Det Darum Øl, som var berømt i det ganske Vestjylland, var en vidunderlig Kraftkilde. Men man nød ingen Dram. Den samme Mand, som godt i Gildeslag kunde tage en Punch eller fire, skulde nok i Pauserne under Arbejdet holde sig fra Snapsen. Men det hjemmebryggede Øl, Fordraaberne, første Bryg, var værd at fugte Ganen i.

Det er mig ganske ubegribeligt, at den danske Bondekone har kastet denne Kunst over Bord og søgt Erstatningen i »Futmælk« og »Richs«

Og naar saa Høet var hverret og stakket, hvilket udførtes af Gaardens egne Folk, da skulde alle Mand eller rettere alle Kvinder af Hus, lige fra den ældre Kone til Skoletøsen, og saa kom den glade Hjemkørselstid. Hver Solskinsdag var en Festdag. Intet, fortalte Mor, var for godt for den travlt arbejdende Ungdom. Det Hus, som ikke kræsedede op i den Tid, gik der Skam over.

Aaret 1926.

Naar Far fortalte om det Herrens tørre Aar 1826, det skrækelige Aar, var der Taarer i hans Øjne, og han fortalte saa levende, at vi Degnedrenge græd af Ynk. Jeg kan med Sindsro høre om sultende Kinesere og hungrige Russer; min Cigar, som Jens Byskov siger, smager mig lige godt for det. Men jeg var virkelig saa rørt, naar Far fortalte om de store bredbagede Køer, som brølende af Tørst og Sult kom hjem fra de tørre Enge. Hvordan Folk kom over dette Aar, er mig fast ubegribeligt; men vel sagtens har Eftersommeren bragt Væde, saa der i de store Enge kunde bjærges lidt til Vinterføde. Hvor maa dette Syn af de sultende Køer have sat sig fast i den 10 Aars Drengs Erindring! Alt andet fra Tiden har Far glemt eller ikke opfattet — men de brølende, sultne Køer har han ikke kunnet glemme.

Brændevinsbrænding
var, som jeg lige har berørt, end-

nu i Aarene 1820—1826 gængs i Darum, og de Darum Bønder gik ikke, som man siger, stille med Dørene. Godt nok var der en Toldkontrolør i Sognet. Han boede paa »Darum Banke«, hvorfra han kunde overskue Mundingerne ved Sneum Aa (Roborg Hus) og Kongeaaen (den gamle Toldgrænse). Samtidig skulde han vel have Tilsyn med, at Brændevinsbrændingen ikke fortsattes. Jeg tror, at Toldkontrolør Mørck hellere hyggede sig ved en L'hombre og en Toddy i Degneboligen, end han i Nattens Mulm og Efteraarets Mørke fo'r paa Smuglerjagt ved Kongeaaen. Naar Herredsfoged Mynster fra Holsted kom til sin Ven og Medhjælper, den Darum Degn, var Mørch selvskreven Fjerdeemand til L'hombren. Rimeligvis vilde den samme Toldmand gerne besøge de livlige og gæstfri Bønder i Darum. Han kom ogsaa hyppigt til Skolen, og han holdt af at fortælle Bedstemoder om Besværlighederne ved sit Embede. Han kunde f. Eks. ikke lide, at Bønderne førte ham igennem Bryggerset, hvor just Brændingen foregik. Jeg vil jo saa nødig gøre dem Fortræd, de er jo saadan rare Folk i Virkeligheden; men, sagde den gamle Kontrolør, De kunde nu godt vise mig det Hensyn ikke at føre mig igennem Bryggerset, netop som det dufter allerstærkest.

Rimbrev

var almindelige den Tid mellem Folk, som havde Pennen i deres Magt. Brevene mellem Bedstefader og Herredsfoged Mynster ly-

ser af baade Vid og Indsigt. Hyp-pig blev Rimbreve brugt til Anbefalingskrivelser, i Særdeleshed, naar det gjaldt om at skaffe en Ven Husly i en fremmed Egn, og man ikke havde Tillid til Kroen, eller der ingen fandtes. Godtfolk den Gang, ja, det betyder vel noget andet end Godtfolk nu, holdt ikke af at bo paa Kroer, hvor Renlighed og Gæster var saa som saa. Derfor fik man Breve med til private, til Venners Bekendte, og det hørte til Datidens Sæd og Skik og til den Tids »gode Tone« at modtage anbefalede Gæster med Gæstfrihed og Venlighed.

En Pastor Nebelrød fra Vilslev skulde paa Besøg i Skern, og Bedstefader sendte nu en Skrivelse med til Broderen, Degnen i Skern. Skrivelsen lyder, saa vidt jeg husker, saaledes:

Hermed følger Vilslev Præst,
som tillige med sin Hest
hellere hos dig end hos en Bonde
logere vil, og kunde
du huse ham i trende Dage,
saa vender han med Fred tilbage.

— — —

Den gode Pastor Nebelrød
vil nok nøjes med lidt Grød.

Ogsaa for Hesten bedes om
Gæstfrihed:

Glem ej heller hans Kamel,
lad den faa sin Del
af den gode Havrestak,
og den ofrer nok sin Tak.

Sikkert har Pastor Nebelrød
faaet en god Modtagelse hos Skolelærer og Kirkesanger Christensen i Skern.

Stodderkonger.

Stodderkonger hørte til i min Faders Barndom. Jeg tænker, der var god Brug for en Stodderkonge med Morgenstjerne i det velhavende Sogn, som, hvad baade Far og Mor fortæller, var hjem-søgt af Tiggere fra de fattige Hedesogne mod Øst. Naar Tiggerne blev for talrige eller for nærgaaende, hvad ogsaa kunde hænde, gav Sognefogden Stodderkongen »et Vink«, og var Kongen tilstrækkelig brøsig, hvad han vel nok var, ellers havde han næppe faaet »Embedet«, blev Byen snart ryddet for de uvelkomne Gæster.

Stodderkongen hørte ikke som Markmanden til Byens »honorable« Folk. Han skulde udføre det grove Arbejde: holde Rakkere og udenbys Tiggere fra Sognet, og hvor meget vi end i Tale og i Skrift priser Arbejdet, saa er det dog altid Arbejdets Udøvere, som er de mindst »estimerede« i Samfundet — Stodderkongen ikke undtagen.

Ja, saa skulde han tillige passe paa Lys. I saadan en stor og sammenbygget Landsby skal Folk være — og var ogsaa — yderst forsigtig med Lys. Denne Forsigtighed fulgte Mor og Far indtil det sidste. Men naar Stodderkongen gik rundt om Aftenen, havde han Paalæg om at »se godt efter Lys«.

»Den indbyrdes Under-visning«

indførte Bedstefader i Darum Skole. Hvor god og brugelig denne Metode, som senere er bleven saa forkættet, var, skal jeg ikke

opholde mig ved; men jeg har en vis kværlantisk Tro paa, at den ikke var helt uden Værd, eftersom den blev saa stærkt angrebet. Far brugte den i »en mild« Grad; men han hørte til disse Degne, som blæser Teorierne en lang Trille, og som gaar efter egne Iagttagelser og Erfaringer.

III

Faders Barndoms- og Ungdoms-erindringer.

Synderlig mange Erindringer fra Barndomstiden havde Fader ikke, slet ingen blide og følsomme. Han huskede dog de Prygl, Andenlæreren, eller Underlæreren den Tid kaldet, gav ham, efter Faders Mening uforskyldt, og op til sine sidste Dage glemte han ikke den Uretfærdighed, der var øvet mod ham. Han glemte heller ikke, at Bedstefader holdt med Underlæreren. Tiden var jo ikke blødsøden. Naa, i saadan en samlet Landsby, 74 Gaarde og et Utal af Huse, hvor man ikke kunde spytte uden at ramme Naboens Ladeport, var der ikke den Lejlighed til at gøre Iagttagelser eller træffe »sære Kanniser«, som jeg under min Opvækst saa let naaede.

Et Par af Drenggeaarenes Erindringer skal dog gengives.

Kresten Bork var Byens Slagsbroder. Han havde været Soldat i 1813. Løbet Spidsrod, hvad dog ikke havde taget mere paa ham, end han tilbød at løbe endnu en Gang til Ære for de smukke Piger i Folkestimlen, som overværede Afstraffelsen. Gaet København igennem for at prøve Kræfter. Kastet

en bomstærk Bryggerkarl, Svane, i Bryggerkarret for at se, »om Svanen kunde svømme«. Kresten Bork var ogsaa kæbestærk. Da han blev bosiddende i Darum, kunde han ikke godt holde sig i Ro, men drog rundt for at prøve Kræfter med Folk, der havde Ord for at være særlig stærke.

Ved en Lejlighed fandt Kresten Bork det dog raadeligst i Stilhed at gaa videre. Det var nede ved Jernekanten, han traf en Pløjemand, der var omtalt som »grov stærk«. Bork spurgte om Vej. Pløjemanden tog Ploven og pegede paa Vejen. Ham skulde Kresten Bork nu alligevel ikke have skiftet flere Ord med.

Kristian Ulv sad paa Skolebænk med Fader. Om han lærte at læse, mindes Fader ikke; men ringe maa hans Færdighed vist have været, thi paa Auktionen over Bedstefaders Efterladenskaber købte han en Stabel Bøger, som han straks efter solgte for Brændevin, hvad der fik en gammel Gaardmand, Jens Helle (Stamfaderen til en stor og anset Slægt paa Ribeejnen) til at udbryde: De tøs a, hva klog gjør aa Kristian, de æ bejer o løs lit o gaat end faaer so møj øvver o ett kund' nøj aad ed'.

Kristian Ulv, som er nævnt og omtalt i alle Retsprotokoller fra Ulfborg til Ribe og Holsted, var den fødte Plattenslager og dovne Svindler. Først begyndte han som »Handelskaael«, men Evnerne var for ringe og Pungen for slunken, saa den Storhed varede kun kort. Derefter blev han Kvaksalver, lod

sig kalde »æ Dovter fra Darum«, maaske han dog har faaet læst lidt i Bedstefaders Lægebøger; men Øvrigheden var stadig i Hælene paa ham, og Kristian maatte slaa sig paa den rene »Plat«. Paa en af sine Farter kom han til en Gaard i Nærheden af Skern. Kristian trængte til Vederkvægelse, og da han var nogenlunde tilforladelig klædt, gik han trøstigt ind i Gaarden, hvor han fortalte, at han var paa Vej sydpaa med en Drift Gæs, som han havde hentet i Thy. Han spurgte, om Gæssene maatte blive i den store indelukkede Gaard om Natten for gode Ord og Betaling. Gæssene vilde komme om et »Par Stund«, han var bare gaaet i Forvejen for at faa Sagen ordnet. Kristian Ulv blev som den mødige Handelskaael beværtet efter vestjydske Skik og Brug. Han fik ydermere Manden til at strø en Skæppe Byg paa Vejen fra Landevejen og til Gaarden for at lette Inddrivningen. Gæssene lod vente paa sig. Æ trouer (Kristian havde lagt sig det sonderjydske Æ til for at vinde Tillid) lig', æ gor dem i Mød' og belavede sig paa at stikke af. Men nu blev Manden, som var Sønderjyde, pludselig mistænsom: Æ trouer, do er en Kæltring, do blyvver her. Der gik Bud efter Sognefogeden, og Ulven maatte vandre den ikke ukendte Vej efter Arresten. Egentlig Skarnsstykker eller Ondskab var der ikke i denne vestjydske Plattenslager; men han gav rigtignok min Onkel, som var Sognefoged, meget Arbejde, og mange Udgifter paaførte

han Kommunen, saa hans Død var en Befrielse for Sognet.

Jeg kan som 6 Aars Dreng lige huske Kristian Ulv: En sær Stabejs i Bindærmer og Træsko bankede paa Døren. Kom ind, raabte Far. Godaw Christian, sagde den indtrædende til ham. Hvem er De, spurgte Far lidt barsk. Kinner do mæ ett, Christian, a æ den gammel Dowtor fra Darum, Kristian Ulv. Naa er det dig! Ja sid nu ned og faa noget at spise. Kristian vilde godt have Nattelogi og udstrække sin Gæsterolle over længere Tid. Men det satte Mor, som var nøgtern indstillet over for den Slags Folk, sig bestemt imod. Han fik Penge til Natteophold i Hvam Kro, og saa kunde han komme om Morgenen og faa Mad. Kristian Ulv mødte tidligt, og Fader tog ham med ind i Skolen, hvor han overværede Morgenandagten. Den gamle Synder græd, som han var pisket, og sagde til Fader, at det mindede ham saadan om den gamle Degn i Darum, hvad der rorte Fader saa inderlig, at han gav Asenet en Specie.

Mor kunde ikke lade være med at skose Far, fordi saaadan en Kæltring kunde hykle for ham. Hun var nok ikke for ingen Ting Niels Grausens Datter, Storbondens Datter.

I Lære i Ribe og Minder derfra.

Mon Far ikke har været en »skorresløs Knejt«, siden han skulde i Haandværkerlære? Evner til at læse havde han, og jeg kan ikke tro andet, end at Bedstefader hav-

de Raad til at lade ham gaa Bogens Vej. Hvorom alting er: Han kom i Lære hos Snedkermester Honum i Ribe 1830.

Det var i en drøj Tid at være Haandværkslærling. Slid og Slæb, overmenneskeligt Slid fra Morgen til Aften og en daarlig Forplejning. Raa og haarde Ord lød fra Svendene, Knubs og Stød fulgte med det daglige Brød. Ubetinget Lydighed mod enhver »Foresat«, d. v. s. mod Svendenes Ordre var Lærlingens første Pligt. Hver Svend sin Lærling og Tjener at kommandere med. Til Gengæld taaltes heller ikke, at andre Svende ogsaa vilde give ham Ordre. Lærlingen var »livegen« til denne Svend, som da ogsaa havde den Pligt at værne ham mod Overgreb fra anden Side. Fader fortalte, at dette »Beskyttelsesforhold« mange Gange reddede ham fra læsterlige Prygl.

Det sørgeligste ved den Tids Lærlingeforhold var, at Knægtene sultede. Disse Knægte kunde have gaaet i Døden for den Mesterkone, som gav ordentlig og rigelig Mad. Nu sloges de om Brødets Endeskive, fordi den var større end de andre Stykker. Om Lørdagen var Middagsmaden Øllebrød og 6 smaa Æbleskiver. Aa, sa' Fa'r, vi kunde have spist 12—20 — der var ingen Grænse for vor Madlyst. Heller ikke Svendene fik mere, end der »tilkom« dem; men Stykkerne var nu altid større og bedre end Drengenes. Om Aftenen hængte Svendene hos Madam Lützen. En halv Pægl og to Kommenskringler kostede 4 Skilling. Havde Drengene

en Toskilling, gik den uvægerlig til Brød.

Ofte var der Overarbejde. I hele December Maaned kom Svende og Lærlinge først i Seng henad 12. Kan Læserne tænke sig, hvori Mesters »Paaskønnelse« bestod? Næppe! Ved Titiden mødte Mesterkone med en stor Romtoddy til hver, Svend som Lærling. Ak, sagde Far, vore Maver skreg af Sult, og saa kom denne djævelske Drik, der gjorde os sløje og kraftløse Aftenen som Dagen derpaa.

Accisen

var endnu ikke ophævet. Ribe Ret havde Ord for at være streng; men Ribe Accisebod havde heller intet Ry for Lemfældighed og Blidhed, og kunde nogen narre Ribeboden, gik der Sagn derom i hele Egnen, som da Maren Smeds fra Gredsted snød dem.

— Har du noget, Maren, du skal betale af? (Hun var godt kendt med Tolderne).

— Å haar ett andt end det, a haar unner mi Skyvt.

— Aa, ti stille, din lede Kvind, kør!

Men da Maren var kommen igennem Acciseporten, trak hun hovedende to Høns frem og svingede dem for Toldernes Øjne:

— Her er det, a haad' unner mi Skyvt!

Knægtene fra Ribe Latinskole skulde selvfølgelig, som Skik og Brug var hos studerede Folk, øve sig i at rime. Ikke altid var Genstanden for deres Poesi af nogen »æstetisk« Natur. Hvad det ofte drejede sig om, var at faa Byens Borgere med i Rimet.

Her ligger en L . .
lige uden for Byens Port.
Hvor meget mon den vejer,
sagde Fisker Andreas Drejer.
En syv til otte Pund,
svarede Borgmester Lund.

Saaledes blev man ved, til Byens Navne var optaget. Den, som ikke kunde følge med eller »snublede«, maatte bøde.

Fra Ribe til Vejle.

Da Far var bleven Svend, skulde han jo snarest paa Vandring. En trofast Kammerat fra de strenge Læreaar, Rosenberg, senere Pumpemager i Ribe, et anset Haandværk, som krævede megen Akkuratesse, fulgte med ham til Vejle, og her fik de Arbejde hos Snedkermester Kaalund. De to unge Mænd fra den træløse Marsk glædede sig inderligt ved Vejles skønne Natur, og hver Søndag gik Turen ud i de dybe, dystre Skove.

Et morsomt Stykke Arbejde fik Fader at udføre for Storbonden Bertelsen fra Egeland i Starup, Chr. Bergs Svigerfader. Bertelsen vilde have et Chatol. Fint Træ, fint Arbejde, Masser af Skuffer, hemmelige Rum. Den stoute Bonde tingede ikke om Prisen; men Arbejdet skulde udføres til hans udelte Tilfredshed. Fader skulde lave Chatollet.

Arbejdet tog 6 Uger, og Lønnen var 2 Daler om Ugen. Vel en 15 Aar efter var Fader, som imens var bleven Lærer i Randbøl, sammen med Pastor Hans Sveistrup paa Besøg i »Egeland«, og det glædede den tidl. Haandværker at se sit Mesterstykke vel

bevaret. En af Gæsterne hos Bertelsen var Lærer Berg fra Kolding, og begge mine Forældre havde det smukkeste Indtryk af den unge, begavede Mand.

Hjemme i Julen 1838.

Om Far fremdeles havde Arbejde, da han i Julen 1833 var hjemme i Darum, fortalte han ikke om. Men en Dag havde hans Forældre Besøg af den gamle Gaardmand, Kjeld Svendsen, hvis Søn, Pe kjeldsen, var gift med Faders Søster. A ka da ett forsto, Christensen, sagde den gamle, myndige Sognefoged, te Di haar kun den jen Søn, og han ett ska vær Dejn. Det kan han blive endnu, var Bedstefaders hurtige Svar. Har du Lyst, min Søn, saa begynd i Morgen den Dag. Bedstemoder, som ikke kunde tænke sin Søn gaaende paa Landevejen som farende Svend, gjorde det nok af med Faders Betæneligheder, og har begyndte nu privat at læse til Lærer, dels hos sin Fader og dels, ja mest, hos den grundtvigske Præst.

Pastor Jørgensen i Darum.

Jeg skriver nu saa rask grundtvigske Præst. Ærlig talt ved jeg ikke synderlig om hans kirkelige Indstilling, men hans Datter blev gift med Sofus Høgsbro, og hans Enkes Hjem var et af Samlingsstederne for Grundtvigianerne i København. Den smukke Præstenke bevarede sin Skønhed til det sidste. Pastor Jørgensen maa have været god til at lære fra sig, og Fader maa have haft et godt Nemme, for allerede Aaret efter kunde han

indstille sig som Privatis ved Lyngby Seminarium, og trods adskillige Lakuner i hans Viden lykkedes det ham at faa en pæn Eksamen.

En lang Ridetur

... det vel nok fra Darum ved Ribe og til Lyngby ved Grenaa. Men der gaves jo »ingen Vej udenom«, hvis man ikke i ugevis vilde skumple gennem Jylland med Post- og Dagvogne. Det er underligt, at Fader ikke fortalte om den Vej, han red, og hvilke Byer, han kom igennem.

Han har ikke dvælet særlig ved Naturen, men den Sans for landskabelig Skønhed, og den Lyst til at give det Udtryk i Skrift og Tale, horer vel først et Par senere Slægtled til. Imidlertid maa Fader have syntes om Egnen, for han blev straks efter Eksamen antaget som Huslærer hos Pastor Kramer i Homaa, Nabosogn til Lyngby.

III

Far som Huslærer hos Grevinde Dannemands forhenværende Kammerjomfru.

Ja, Bente Andersen Rafsted, Datter af en Arbejder ved Holmer og Frederik den VI's Elskerinde, naaede vel ikke højere end til Oberstinderang, men hendes Søn med Kongen, Frederik Vilhelm, blev 1839 optaget i Grevestanden og fik Hovedgaarden Aastrup i Saaby Sogn paa Sjælland til Gave. Almindeligvis kaldtes derefter Benedicte Dannemand for Grevinde Dannemand.

Hvad man end kan sige om Ol-

denborgerne: deres Elskerinder blev ikke »skjelt aa«. Christian IV fik sine Døtre indgiftet i den danske Højadel. Christian V blev ved Sofie Amalie Moth Stamfader til den Danneskjold Samsø'ske Slægt (en Slægt, der vist egentlig aldrig er regnet som jævnbyrdig af den gamle danske Højadel), og Grevinde Danner, den sidste af Dronningerne uden Krone, fik sine »Fortjenester« godt betalt.

Morsomt nok: Fader kendte Tjenerinden hos Grevinde Dannemand, og fra mine Drengaar erindrer jeg særdeles vel vor gode Nabo, Chr. Jensen, forhen Tjener hos Grevinde Danner. Vore Erindringer tilsammen spænder over et langt Tidsrum, fra Enevældens Dage til Socialismens Enevælde.

Far syntes ikke om denne Dame, som fra Kammerjomfru var avanceret til Præstekone paa Djursland. Hun var, hvad vi nu kalder flygtelig hysterisk og huserede med den arme Præst, som stille og sky led under hendes onde Sind. Men ingen »Indiskretioner« fra det »Dannemandske Hof« naaede Fars Øren. Derimod erindrer jeg meget tydeligt, hvad Chr. Jensen fortalte om sin Tjenertid hos Grevinde Danner. Helt »naadig« var Grevinden sjældent. Hun skældte og smældte som nogen Gammelstrandskælling, slog med Dørene og rasede over Køkkenregnskabet. Hun var jo kommen af »simple Folk«, som skulde holde Hus med en Ugeløn. Havde hun været udsat for »en Tilisodesættelse« fra det ny Hofs Side, kunde hun rase i flere Dage. Jeg erindrer ogsaa fhv. Tje-

ner Jensens fornemme Afskeds-hilsen: »Jeg anbefaler mig«. Saa fint taltes der jo ikke i det gamle Borbjerg.

Det var med Glæde, at Far drog fra Huslærerpladsen paa Djursland til Lærerembedet i

Bredal ved Vejle — i de stærke Jyders Egn.

Lønningen var 80 Rigsdaler om Aaret, men for Opholdet betalte han 40 Rigsdaler, saa nogen svimlende Sum til Klæder, Rejser etc. blev jo ikke tilbage. Alligevel tror jeg, Fader tilbragte et godt Aar, en lærerig Tid i denne i religiøs Henseende særprægede Egn. Selv de skrappeste af Sekten omtaltes med Veneration af Fader, thi Børnene, som var vænnet til Lydighed hjemme, var lærenemme og opmærksomme, og Skolens Arbejde støttedes betydeligt af de gode Hjem.

Hvis jeg ikke husker fejl, hørte Gl. Sole til Bredal Skoledistrikt, og i Gl. Sole boede de ivrigste af »de stærke Jyder«. Da Fauers var indtraadt i Embedet, fik han straks Besøg af Folkene fra Gl. Sole. Deres Ærinde var, om han vilde undervise efter »Pontoppidans Forklaring« (og vist Birchs Bibelhistorie) og ikke efter »Balles Lærebog«, som ansaas for at have et let rationalistisk Anstrøg ved sin Fremhævelse af »de gode Gerninger.« Hertil var Fader meget villig, thi ogsaa han ansaa Pontoppidans Lærebog for inderligere religiøs end Balles kolde. Denne Opfyldelse af »de stærke Jyders« Ønske bragte ham i godt

Forhold til Kredsen, saa selve Smeden, der var mest fremtrædende og mest »fremtaalende«, blev hans Ven. Samme Smed havde før været et rigtigt »Syndens Barn«, som havde spillet til Gilder og »Legestuer«. Nu var han som den nyomvendte den »krasseste« i hele Menigheden, og for ej at mindes om den tidligere syndige Tilværelse, splintrede han sin Signet, hvori der var indgraveret en Violin, paa Ambolten.

Fra Bredal til Limskov.

Hvordan det gik til, at Fader blev forflyttet fra Bredal til Limskov i Nørup Sogn, mindes jeg ikke, han har fortalt om. Jeg vil dog tro, at den gode Anbefaling fra Pastor Jørgensen i Darum har paavirket Præsten i Nørup og Randbøl, den kendte Hans Sveistrup, saa han har støttet den unge Mand, som kunde begaa sig blandt »de stærke Jyder.« Limskov var imidlertid et lille Embede, ringe Løn, ingen »Offer og Accidencer,« men en stor Jordlod. Opdyrkningen af denne tog akkurat Moders Arv, som efter Pengenes Værd dengang slet ikke var saa ringe, nemlig 1200 Rigsdaler. Men baade Mor og Far var enige om, at Mor ved Arveskiftet blev forurettet, og at Søsteren, der fik Gaarden, tog »Broderparten«. I Limskov, hvor Far var i 9 Aar, blev 5 af mine Søskende født. Trods de smaa Kaar, tror jeg, at mine Forældre levede en lykkelig Tid i Limskov. Far kom over sine »tunge Stunder« og fandt Hvile i den grundtvigske Livsopfattelse. Mor glemte aldrig, at

Sveistrup var hendes Mands Vejleder og førte ham fra de fortvivlede Veje til sjælelig Ro.

Lad mig saa nu lade Fader fortælle om sin Ven,

Præsten Hans Sveistrup

i Nørup og Randbøl Sogne.

Dog forinden vil nogle biografiske Oplysninger om denne betydelige Personlighed og erfarne Præst maaske have Læsernes Opmærksomhed.

Inden jeg begyndte denne Omtale, søgte jeg nogle Kilder; men disse gav mig kun rent historiske Oplysninger, og Vilhelm Birkedals Erindringer levner ham kun en kort og i mine Øjne kølig afjasket Omtale.

Sveistrups Fader var Præst i Nørup, og kun 25 Aar gammel, i 1840, blev Hans Sveistrup Faderens Efterfølger i det ret store Embede. Trods Kancelliets Modstand; men hans Støtte, Godsejeren paa Engelsholm, Generalkrigskommissær Petersen, »vejede godt til« hos Christian VIII.

1861 blev Sveistrup Præst i Røding og Skrave i Sønderjylland. 1867 forlangte Tyskerne, at han skulde aflægge Ed til den prøjsiske Konge. Dette nægtede han, tilraadet af Appel og Peder Larsen (Skræppenborg), skønt Menigheden fra Skrave især trængte ind paa ham, at han burde aflægge Eden, saa den kunde bevare ham som Præst. 20. Maj 1867 fik han sin Afsked, og først 20. Juli 1870 blev han Præst i Vejen og Læborg Sogne. I Vejen Præstegaard saa jeg 1888 Pastor Sveistrup for første og eneste Gang. Jeg søgte ham

for at faa nogle Ansøgninger og Anbefalinger »verificerede« — ja, og saa for at se og tale med mine Forældres trofaste Ven. Der var flere Gæster, deriblandt en Søn af Skolemanden, Rektor Leefoli i Viborg, jeg spiste til Middag, ja og saa erindrer jeg forøvrigt intet andet end den specielle »grundtvigske Luftning«, som var og hvilede over den gamle Præstegaard. Det er ikke til at sige hvordan og hvorfor; men en Mand af fremmed Aand, en Mand uden for den sammentalte Kreds, føler sig saa mærkværdig »desorienteret« i et grundtvigiansk Hjem. Kan han sin Præstehistorie paa Fingrene, gaar det endda an; thi skønt Grundtvigianerne ikke holder af »Ramsens Kvide«, forlanger de dog Ramsen derom fortalt til Punkt og Prikke.

Hans Sveistrup var i sin pure Ungdom, efter Studentereksamen og Filosofikum, fra hans 18. til hans 20. Aar Huslærer i

Idom Præstegaard.

Selv kaldte han det sin »babilonske Landflygtighed«; men to Aars Ensomhed i Ungdomsaarene vil altid præge en Mand — hvilken Retning saa end hans Tanke og Mening tager.

Endnu kun en kort, historisk Oplysning, der berører

Viborg.

Viborg var i den katolske Tid Jyllands kirkelige Hjerte, og en Opblussen af den Tradition, at Staden var Landsdelens aandelige og kirkelige Centrum, fandt Sted i 40'erne, da der ved Arbejde

af Præsten Ludvig Blædel i Brande oprettedes et »almindeligt Konvent for Jylland«, som i de følgende Aar samledes ved Sommer-tid til et 2 Dages Forhandlings-møde i Viborg. Det var jo lange Veje at køre med Vogn; men Birkedal, Sdr. Omme. Hans Sveistrup, Norup, Blædel, Brande, Østergaard, Sdr. Felding, Jørgen Viktor Bloch i Lønborg (forhen Præst i Borbjerg — i hans Tid skiltes Ryde fra Borbjerg — derom giver Præstetavlen i Borbjerg Kirke god Besked) fulgtes de mange Mil over Hederne for at mødes med Præstebrodre fra Jyllands 4 Stifter og tilbringe et Par Dage i alvorligt Samarbejde og skøn Festlighed. Selv op i de høje Aar stod Dagene i Glans for Hans Sveistrup. Forøvrigt var disse Konventer ikke velsete i »Kancelliet« — særlig efter at Nørvang-Tørrild Herreders Provstekonvent havde udtalt sig mod Biskop Mynsters Tillæg til den »evangelisk-kristelige Salmebog«.

I de første Aar i 40'erne, siger Far, havde Sveistrups Prædikener og Ligtaler et dømmende og hvast Tilsnit. En særlig skrap Ligtale havde han engang holdt over en Mand, der ikke hørte til de ansete i Sognet, og som maaske, set med menneskelige Øjne, fortjente den haarde Omtale. Faa Dage efter, at denne Ligtale var holdt, blev der rejst et Kors paa Graven med følgende Paaskrift:

»Hvo er du, som dommer en fremmed Svend, han staar og falder for sin egen Herre«.

Korset blev fjernet en Aftenstund. Af hvem? Ja, af hvem? Far

mente, det var Lærer August Jensen i Randbøl (senere Højen), Bedstefader til nuværende Trafikinspektør Okkels, der var »Gerningsmanden«.

Pastor Sveistrup glemte aldrig denne originale Irettesættelse.

»Slavekrigen« i 48.

hørte ogsaa til Faders Limskovminder.

Ja, hvordan Rygtet om de Rendsborgslaver havde vokset sig saa stærk, saa man allerede i Vejleegnen »mobiliserede«, er fast ubegribelig; men en Kendsgerning var det, at Nørup og Randbøl Sogne, Sveistrups Pastorat, rejste sig mod de ventede, tøjlesløse Skarer. Sognefoged Peder Jensen fra Bindeballe, en stout, klog og beslut-som Mand, som min Fader nærede megen Agtelse for, var den militære Fører, Pastor Sveistrup den modige Organisator, Far var Spejderen. Paa Sognefogdens Hest fo'r han som en øvet og ivrig Rytter fremad for at udspejde Fjendens Bevægelser og bringe Meldingerne til Hovedkvarteret. Paa sin Søgen kom han til

Egtved Kro,

hvor de slesvig-holstenske Friskarer holdt til. Far lagde Mærke til, at »Friskarerne« var af to Samfundsklasser: Studenter og Haandværkere. Studenterne holdt til i Kroens fine Ende og drak Æggepunsch, Haandværkssvendene blev i Slyngelstuen og nøjedes med Kaffepunsche. Fader gav sig i Samtale med Haandværkerne, særlig med én, hvis Udseende tydede paa, han var »Schumacher«.

Da han havde hørt paa og talt lidt med den begejstrede Ungdom, forsvandt han stille, inden der kunde blive Opmærksomhed om hans Person, og vendte tilbage til sit Hovedkvarter. Da Friskarerne vel maatte regnes til den regulære Hær, og i alle Tilfælde var militært bevæbnede og under militær Disciplin, fandt Peder Jensen det rigtigst at opløse sin Hær. Vaabnene var de kendte: Mads Fitting havde skarpsleben Høle, Sognefogeden Sabel og Pistol, Smeden en vældig lang Høtyv, smedet i Dagens Anledning, Sveistrup havde en gammel Sabel, men Far ingenting. Han var kun den forvovne og nysgerrige Spejder.

Om Krigen ellers synes Fars Erindringer at have været faa og af ham anset for uvæsentlige og ikke værd at fæste Opmærksomheden ved.

Mærkværdigt nok, at Far, for hvem »intet menneskeligt var fremmed«, slet ikke synes at have personlige Erindringer om den politisk grødefulde Tid i 40'erne. Mulig har det religiøse Tungsind lagt et Slør over Fars ellers livlige og aarvaagne Aand, saa han kun har tænkt paa det for ham ene fornødne. Selv har Far aldrig talt derom; men en Bekendelse i en gammel Ordbog siger mig det.

Om Far nogen Sinde har stemt ved Rigsdagsvalg, er usikkert. Der var jo langt til Valgsted, og jeg kan tænke, at han har været kritisk og skeptisk overfor Kandidaterne. Han var som saa mange i Sognet heller ikke ret tilfreds med, at Pastor Sveistrup gav sig

ind paa de politiske Veje. Dette skete ganske vist ikke i Limskovtiden, men i Randbøltiden (1850—57). Da jeg nu er i Omtalen af Hans Sveistrup, maa jeg hellere bringe denne Erindring her.

Sveistrup blev valgt til Folketingsmand for Bækkekredsen 1853. To Maaneder efter Valget blev Tinget paany opløst paa Grund af Arvefølgespørgsmaalet; men Sveistrup stillede sig ikke. Efter eget Sigende, fordi der blev talt for meget og udrettet for lidt. Far troede, det var Menighedens Hensætning til ham om ikke at træde ind i det politiske Liv, der var Aarsagen. Mormonismen var i disse Aar meget aggressiv i sin Propaganda, og Præsterne i den afsides Egn,

Vejle Vesteregn,

havde Møje og Døje med at bekæmpe denne »Vranglære« og kunde endda ikke forhindre, at mange rejste til Utah. Paa Møder, hvor Præsterne kunde komme med, lykkedes det nok at tæmme de mormonske Udsendinge; men Husagationen, Besøgene i Hjemmene, Agenternes lokkende Tale og lyssky Færd, krævede Sognepræstens ihærdige Arbejde og udelte Opmærksomhed. Da derfor en gammel anset Bonde sagde til Pastor Sveistrup: De skulde ikke sætte Ræve til at vogte Gæs, og De skulde ikke forlade Deres Menighed i denne Prøvelsens Stund, virkede dette saa stærkt paa den kloge Sjølehyrde, at han opgav den politiske Vej.

Jeg ser i et Syn fra Barndomshjemmet:

En Sommersøndag Formiddag. Far er i Kirken, og Mor har beskikket sit Hus. Nu sidder hun i Hjørnet i den gamle Empiresofa. Brillerne er gledet ned paa Næsen, og Hans Sveistrups Prædikensamling fra Rødning og Skrave: »Trøst i Trængsel« ligger opslaaet i hendes Skød. Hun blunder, for hendes Dagværk begynder tidlig om Morgenen, og hun skal nu have denne Fredens Stund hver Søndag. Jeg søger at liste mig gennem Stuen; men som den Kvinde, der har født mange Børn, sover hun let, og hun spørger straks, om de snart kommer fra Kirke. Jeg troede, du læste, Mor. Ja, jeg har ogsaa læst Dagens Prædiken. Ja, Pastor Sveistrup glemmer jeg aldrig.

Og Brevet fra Pastor Sveistrup, da Far var død, til hans gamle Veninde hørte, vædet af Taarer, til hendes kæreste Minder.

Næste Gang om Randbøl og det kirkelige Liv i 50'erne.

V

Fader i Randbøl.

Det var ret naturligt, at Fader blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Annekssognet Randbøl.

Baade Præsten og de betydeligste Mænd i Annekssognet kendte ham som en dygtig og samvittighedsfuld Mand, moden og prøvet i Gerningen. Noget godt Embede var det just ikke. »Accidenserne« var smaa og Jordlodden af ringe Beskaffenhed. Efter hvad mine ældste Brødre fortalte, opvoksede de i yderst trange, nej, rent ud fattige

Kaar, hvor det ligefrem kneb med det daglige Brød. Naar mine Brødre i 70'erne kom hjem til den gode Julemad i Borbjerg Degnebolig, mindedes de Barndommens nøjsomme Levevis, hvor et Stykke tørt Rugbrød, »belagt« med Mel rørt ud i Faaremælk, regnedes for en »Delikatesse«. Selv talte mine Forældre aldrig om de ydre triste Kaar. Det synes, som det rige Aandsliv i 50'erne havde formaaet at lægge et gyldent Skær over Aarene og udslette Fattigdommens mørke Skygger.

Til Faders Vennekreds hørte

Peder Larsen Skræppenborg.

Hvori Hemmeligheden ved Peder Larsens Personlighed bestod, at han saadan kunde vinde Lægsfolk som Præster, Almuesfolk som Teologer, kunde heller ikke Fader klare, og selv paa sine ældre Dage, hvor Fader var bleven en Del skeptisk og skuffet af »de levende Ord«s Folk, havde han Lovord overfor denne Fynbo.

Men det var saa grueligt, som der skulde synges. Saa snart nogle af Kredsen samledes, kom Salmebogen frem, og saa vældede det med Toner, rene og urene.

Det var ved at blive for meget af det gode; thi disse nyvakte havde ligefrem faaet Sangdilettium. Naar

Niels Trøgelborg

kom, en inderlig rar Mand, sagde Fader, men han vilde saa bestemt syngesalmer til langt ud paa Aftenen, maatte jeg sætte min ældste Søn, Peter, til at synges med

ham. Dog Niels Trøgelborgs Besøg blev saa hyppige, at Peter skulde og forlød Hjemmet, naar Salmesangeren var i Sigte. Trøgelborg sang af et ærligt Hjerter, men en grumme falsk Strube.

Fader havde næppe anet, at 55 Aar efter hans Død skulde den yngste Dreng samle frem, »styrke sin Hukommelse«, som det hedder i Retssproget, fra sin Bevidstheds Dyb, hvad den gamle Degn fortalte i de lange Vinteraftener. Naar jeg husker det saa godt, har det vel nok sin Grund i, at der var System i Faders Fortællen: Hans Livsløb fortalt for Børnene og de tilfældige Gæster.

Til Nørup-Randbøl maa der vel nok være kommen mange fremmede Præster som Talere. Derfor undrer det mig, at Fader aldrig har nævnet en eneste, ikke engang Vilhelm Birkedal, som dog var godt paa Vej til at blive en grundtvigiansk Pave, omtalte han. Jeg har en Følelse af, at Degnene i Pastoratet og den nærmeste Kreds ikke var alt for glade ved Friskoletanken, som fulgte i Køl-vandet af den fremstormende Grundtvigianisme. Ikke heller kan jeg undgaa den Tanke, at den nationalliberale Grundtvigianisme, særlig præget af Vilh. Birkedal, følte sig hævet over »Seminarismen«. Men hverken Fader, Holger Olivarius Johnsen i Nørup og mindst af alle August Jensen i Højen holdt af at høre til de oversete. Saadan direkte har Fader ikke nævnet det, dog smaa Gryder har ogsaa Øren. Jeg mærkede godt, at de store grundtvigske Koryfæer

ikke nød udelt Beundring hos Degnene.

Lad mig her sige, at jeg finder det nødvendigt at sige det ved denne Lejlighed, at hvert Udtryk og hver Mening staar for egen Regning. Mine Meninger kan være urigtige, mine Slutninger for lidt grundfæstede. Derfor bør Holstebro Dagblad ikke høre ilde. Det tjener et Blad til Ære, og det tjener ogsaa dets Læsere til Ære, naar det tør lade Meninger og Opfattelser komme frem, som ikke i eet og alt er stemplet af »Bjergets Tro«.

Faders Kaldsfæller.

Sine Kaldsfæller i Pastoratet omtalte Fader med megen Veneration. Den hyggeligste var vel nok Lærer Johnsen i Nørup. Munter, vittig, ligevægtig og passende ironisk kunde han holde de mere impulsive Kolleger tilbage, hvor han syntes, de gik for hastig frem. August Jensen var en varm-hjertet og kraftig Personlighed. At Fader værdsatte de to Mænd højt kan tydes deraf, at han opkaldte en Søn efter den, nemlig Holger Olivarius August Christensen. Den senere Storkøbmand i Viborg.

Fader kom aldrig til Randbøl efter sin Forflyttelse. Men jeg husker, at Johnsen i 1874 aflagde Fader et Besøg. Hvorfor jeg husker det? Jo, jeg syntes, han var saadan en sirlig og pæn lille Mand, og jeg kunde mærke, han var inderlig velkommen. Jeg havde nu ogsaa en særlig Grund til at huske Ankomstdagen: Jeg var nemlig samme Dag bleven bidt af en Maar. Jeg var listet om til vor rare Nabo Christian Dalby, velsagtens

for at fortælle ham, hvilken Gæst Hjemmet ventede. Imens jeg pludrede med Christian Dalby, der havde en vidunderlig Evne til at tale med Børn, kom en Maar løbende fra Hønseshuset og op over den terrasseanlagte Have. Jeg lille Fyr naaede at faa Haanden om Livet af den; men et Øjeblik efter sad fire Tænder i den kødfulde Del af Haanden. »Den vil bid«, sa' jeg troskyldigt.

63 Aar efter er Mærkerne af de fire skarpe Rovdyrtænder endnu synlige.

Fynboerne paa Randbøl Hede.

Der var mange Fynboer, som i 40'erne og 50'erne bosatte sig i det magre Jylland — især i Randbølegnen, hvor der kunde faas megen Jord for Pengene. Jeg kan jo nok tænke mig, at det gamle Fyn ikke holdt af at faa de dejlige Gaarde delt og bygget ny Ejendomme, hvad Fynboerne aldrig har haft synderlig Lyst til og derfor blev Ungdommen sendt over til de mennesketomme Nørvang-Tørrild Herreder. Maaske havde Fynboerne troet, der kunde trives Hørav i det mørkeste Jylland; thi ikke saa faa af dem (ja vist allesammen) var fra »Vissenbjerg Gyde«, altsaa fra den fynske Høregn. En af disse Nybyggere omtalte Fader altid som »Hørsvingerens«. Helt »gode Børn«, som faldt i Trit med de indfødte Hedebønder, var Fynboerne ikke. Pastor Sveistrup »kunde ikke med dem«. Fader satte heller ikke særlig Pris paa den noget vilde Race; men Børnene var velbegavede, og Fader lærte at forstaa den fynske »Men-

talitet«, saa han efterhaanden kom i godt Forhold til de livlige Nybyggere.

Ranbøldals Fabrik og tyske Arbejdere.

De indvandrede tyske Arbejdere var af en ganske anden Støbning end Fynboerne, ligesaa Børnene, som var overordentlig velopdragne, ja hartad »disciplinerede«. Fader holdt meget af Tyskernes Børn, og det var ham en særlig Glæde at bibringe dem Kundskaber. Vistnok har Sympatien været gensidig; thi da Fader rejste fra Randbøl til Borbjerg, fik han en kostbar Sølvkniv foræret af de fattige Arbejdere. Fabrikslederen hed Walther. Om ham har Fader ikke fortalt andet, end at han var »Viking« og forøvrigt en haard Negl.

Mærkværdigt nok har Fader sjældent dvælet ved Ranbøldals skønne Beliggenhed. Det hørte ikke Tiden til at ofre mange Ord paa Naturbetragtninger.

Den tyske Middagsmad huede ikke Fader ret.

En Dag vilde Fader hen og besøge Lærer August Jensen i Højen. Han lagde Vejen om ad Randbøldal for at hilse paa de tyske Skolebørns Forældre. Jeg blev, fortæller Fader, mødt med overstrømmende Elskværdighed, ja Hjertelighed, og jeg skulde absolut spise til Middag i et af Hjemmene. Naa, jeg var sulten, og tilfældig fik jeg Blik paa Middagsmadsen, som syntes at bestaa af Sødsuppe med Æbler. Nu er jeg en Ven af søde Sager og lod mig let overtale til at blive. Men min Skuffelse var

grumme stor, da Sødsuppen viste sig at være Kartoffelsuppe med Kartofler. Jeg fik Has paa Middagen; men jeg lovede mig selv at bruge Øjnene omhyggeligere en anden Gang.

Bølleslægten.

Randbøl Sogn har vist huset mange Folk, som var, hvad vi paa Vestjydske siger, lidt »urrele aa æ Slaw«. Der var endog en hel Forbryderkoloni i Sognet: Bølleslægten. Ja, det Navn har selvfølgelig ikke noget at gøre med det Tilnavn, Københavns Udskud senere fik. Beretningen om denne Slægts Ugerninger fylder nok mange Sider i Norvang-Tørrild Herreders Retsprotokol, og jeg vilde ønske, jeg havde Tid til at udrede det. Naa, jeg kan jo med dette sætte Hjemstavns-skildrerne »paa Sporet«.

Som man plejer at sige: Ræven bider ikke nær ved sin Hule, og Bølleslægten's Forbrydelser foregik med Køretøj til langt bortliggende Egne og enlige Kroer. Dog havde Sognefogden Peder Jensen i Bindeballe, en klog og aarvaagen Politimand, dem skarpt i Kikkerten, og Fader fortalte, hvordan hele Banden blev arresteret en Morgenstund, da den kom hjem fra en natlig Udaad. Peder Jensen havde tilstrækkeligt Mandskab og Hunde til at afslaa enhver Modstand og hindre Flugtforsøg.

Skulde disse Linier komme Vejle Amts historiske Skribent for Øje, kunde de maaske give mig Underretning om, hvad der mulig maatte være skrevet om Peder Jensen, og om hans Slægt endnu lever.

Seminarieforstander Svendsen i Jelling

hørte til Sveistrups Venner og til den »grundtvigske Inderkreds«; men ogsaa blandt »Degnene« var han højt anset som Skolemand og som en frisk Personlighed, der kunde lide kvikke Svar. Derom fortæller Fader, at Svendsen under et Besøg hos Hans Sveistrup blev standset af en Tigger, som bad om 4 Skilling til Øl. Nu var det en varm Sommerdag, og Svendsen bemærkede: Jeg er bange for, De køber Brændevin i Stedet for Øl. Ja, men Hr. Pastor, i saadan en Varme er en Dram ogsaa bedre end for meget Øl. Dette Svar indbragte Tiggeren en Mark.

Det var ogsaa Pastor Svendsen, som gav en Dranker dette Raad, at han skulde spise en Mellemmad til hver Snaps. Saa var der dog Grænser for, hvor mange Snaps han fik

Det sønderjydske Spørgsmaal.

var i 50'erne særdeles levende i de grundtvigske Kredse. Ja, jeg kan næsten sige, det var Alfa og Omega i den nationalliberale Del af Grundtvigianismen, og til de nationalliberale hørte de fleste grundtvigske Præster. Ældre Grundtvigianere vil huske, at Hans Sveistrup var Formand for S. S., og at han var en utrættelig og ihærdig Ildsamlers.

Den sønderjydske Bevægelse greb aldrig Fader, endda hans Moder var Sønderjyde. Som jeg alt har nævnt, var Farmors Slægt Hjemmety-skere, rettere Slesvig-Holstenere,

greben af Uve Jens Lornsen-Bevægelsen, men vendte efter Krigen i 1848 tilbage til dansk Sindelag.

Heller ikke fra »Darum av« kunde der ventes varme nationale Følelser. Godt nok var Moders Søster bleven gift med to Sønderjyder, »den ene efter den anden« — saaledes som en Provst Warburg udtrykte det i en Ligtale, han holdt over en Mand, som var gift med to Søstre. De to Sønderjyder var »Handelskaal«, og ikke et Træk, en Erindring, er bevaret i Darum om de to sønderjydske Prangere. Egentlig led Darumboerne ikke Sønderjyderne: Ikke nok med, at de snappede de rige Arvinger for Næsen af de Darum Karle, Sønderjyderne var nok saa »skjøvt«, havde mere Opførsel end de Darum Hjemfødninger; men de saa oven i Købet Darumboerne over Hovedet: deres Marskenge var jo langt større end »de Darumers«.

Fader delte det gamle Sogns Uvilje mod de højttalende Grænsfolk, og Sønderjyderiet, det hysteriske Sønderjyderi, var ham inderlig imod. Aldrig har Fader paa-virket os Drengene i national Retning. Vi maatte selv finde Vej ud og ind i de sønderjydske Spørgsmaals Urskov.

Børneflokkens voksede.

I de syv Aar, Fader var i Randbøl, blev 3 Børn fødte. Et døde; men i 1856 havde han 7 graadige Unger at mætte. Allerede skulde han tænke paa at faa de ældste sat i Vej, idet Konfirmationsalderen nærmede sig med stærke Skridt. Fader søgte Jyllands — rettere Ri-

be Stifts — største Embeder, særlig hvor en stor Jordlod fandtes. Først da Borbjerg Degnekald blev ledigt, og Hans Sveistrups stærke anbefaling kunde naa den rette Jordbund, lykkedes det.

Pastor Christian Frederik Eberhard Møller i Borbjerg var Hjerrensven med Hans Sveistrup, og dennes anbefaling, varm og retskaffen, virkede som et Kongeord paa Pastor Møller, og Fader blev i 1857 kaldet til Lærer og Kirkesanger i Borbjerg.

VI

Grundtvigianismen i Borbjerg.

Som allerede omtalt var det Præsten Hans Sveistrups varme Vidnesbyrd, der skaffede Fader Borbjerg Degnekald, idet Pastor Chr. F. E. Møller fulgte sin Vens og Kaldsfælles Raad og anbefaling.

Om de to Mænd, Lærer Chr. Mathiasen Christensen og Pastor Møller, nu passede saa helt godt sammen, er jeg ikke ganske sikker paa. De havde vel nok fælles kirkeligt Grundsyn; men der kan jo være saa meget andet, der skiller. Ofte er det Smaating, som impulsive Sind og opfarende Naturen faar til at vokse. Jeg tror endog, at Pastor Sveistrup maatte optræde som Mægler og Fredsstifter, idet begge havde beklaget sig til deres fælles Ven.

Jeg har aldrig af Faders Omtale kunnet danne mig et sammenhængende og klart Billede af Pastor Møller: som Præst, som

Personlighed, som Menneske. Jeg vil ikke sige, at Billedets Træk blev karrikerede ved Faders Fortællen; men jeg mærkede tydeligt, at Faders Kritik var vaagen og lidt skarp indstillet overfor Præstens Forsøg i det folkelige. Hertil kom ydermere, at Pastor Møller forlangte, at Fader skulde staa paa Pinde for ham: Følge hans Idéer i Undervisningen og møde op i Præstegaarden som »blind Beundrer og Eftersnakker«.

Til en saadan aandelig Tjenerstilling egnede Fader sig ikke. Han holdt, med et paa den Tid gængs Udtryk, ikke af at »depender« under nogen. Det sønderydske Blod har nok kogt for stærkt i Aarerne. Følgen blev, at Fader isolerede sig noget fra Præstegaarden.

Hertil bidrog vel ogsaa, at Fader var saa lidt »Selskabsmand«. Havde ingen »selskabelige Talenter« og var absolut ikke »charmerende«. Selv om han hverken var forlegen eller just kejtet, vil jeg dog tro, han var kantet og med Tilbøjelighed til at give sine Særmeninger en paradoksal Form. At stille i Præstegaarden til Parade, som Degnestaffage, var hans Natur imod.

Med alt dette skal dog ikke være sagt, at der var et daarligt Forhold mellem Præstegaard og Skole. Fader vilde kun manifestere sin Uafhængighed, hvad han saa meget lettere kunde gøre, som han havde »Ryggen fri«. Dermed mener jeg, at skulde der opstaa en virkelig Konflikt, vilde Fader hos sin Provst, Petrus Johannes Bøt-

cher i Sevel, altid have en Støtte. Min Gudfar, Provst Petrus Bøtcher, havde det som Trolden, der ikke kunde lide Degne: han kunde for sin Død ikke fordrage Grundtvigianere. Hele »Væsenet« og den i Borbjerg Præstegaard begyndende grundtvigianske Folkelighed var ham inderlig imod. Den højkirkelige Prælat var fuldt ud Martensens Discipel for ikke at sige H. N. Clausens.

Jeg har paa mine ældre Dage ofte tænkt over, hvor lidt Fodfæste Grundtvigianismen fik i Borbjerg, og hvor sporløst den Møller'ske Tid henrandt for Sognet. Det har undret mig, at min Broder, Lærer Chr. Møller Christensen (forøvrigt opkaldt efter Pastor Møller), i sin Bog: Borbjerg Sogns Historie har undladt at berøre dette og kun stillet sig refererende og beundrende til denne Tid, saa det »skønne« Syn af 50 Præster i Ornat aldeles har taget Vejret fra ham og den ganske Menighed. Det laa dog ikke saadan for Lærer Møller Christensen at være duperet af Præstekjoler og Præster; men Bogens Plan ligger ganske vist i det »sødladne«.

Ungdommen skulde drages til Præstegaarden.

Præsterne, og da ikke mindst de grundtvigske, saa vel rigtig nok, naar de kaldte paa Ungdommen. Thi de gamle, som pludselig giver sig over til det »nye«, som straks flokkes om det nytændte Lys, er der i Almindelighed ringe Kvalitet i. Kun Præster med manglende psykologisk Evne og med liden

Menneskekundskab kan doje de saakaldte »Præstebremser«. Pastor Mollers i Borbjerg søgte derfor ogsaa at drage Ungdommen til den skonne gamle Præstegaard med den dejlige Have. Selv barnløse havde de dog Hjemmet fuldt af kvindelig Ungdom, idet de gode grundtvigske Hjem i København sendte deres unge Døtre til den stille, afsidesliggende Præstegaard, hvor de, fri for Københavns Fristelser og moderne Paavirkning, kunde opdrages til praktiske Husmodre, gode Ægte-hustruer, og for at blive i den grundtvigske Terminologi — ædle Dannekvinder. Unge Karle fra gode og solide Gaardmandshjem blev indbudt til Præstegaarden, hvor der blev talt »manne skøn o gue Uer«, og hvor Sang og Leg og ungdommelig Livsglæde ikke helt var banlyst. Særlig husker Far to af de unge Karle: Anders Have og Niels Chr. Bak. Jeg kan godt tænke mig Anders Have som en god Tilhører, som en livlig og begejstret ung Mand, der kunde glide ind paa de grundtvigske Stier. Jeg har lidt mere ondt ved at tro, dog det skal ikke være nogen Forklejnelse for den senere store Landkøbmand og Bankmand og Børsmand (saadan i mindre og forsigtig Stil), at Niels Chr. Bak saadan kunde blive »hjertevarm«. Naar man som Bak havde det rigtige Købmandsblod i Aarerne, forliges man daarlig med den blodløse Grundtvigianisme. Jeg skal ikke komme med den nu saa forslidte Sætning: Øst er Øst, og Vest er Vest; men det gamle Borbjerg holdt sig klogelig »indenfor Murene«. Selv om der kunde

være »hiel skøn«, hvad altsaa ikke er saa meget som »halskøn«, i Præstegaarden, saa var en »to Mand frem for en Enke« paa Grønmarken, og en Dans til Harmonikaen i æ Frestov, dog »skjønner«, og deri giver jeg den gamle Bondestand Ret. Mødet med Grundtvigianismen har ikke givet Lykke.

Chr. Bøtchers bløde, behagelige Stemme.

Fader havde ikke nogen skøn Sangstemme, var i det hele lidet musikalsk. Naar der desuagtet i Mollers Dage var en god Kirkesang, kunde Grunden søges i Borbjerg Præstegaard. De unge Piger med de klare Stemmer førte an, og Sognets Ungdom sang med af Hjertens Lyst. Det kneb for Far at »holde Tønen«. Det var da heller ikke saa underlig, at Fru Møller skrev til en Veninde, eller var det til Pastor Svejstrup, som senere meddelte Fader det, at hun savnede Chr. Bøtchers »bløde, behagelige Stemme«. Chr. Bøtcher, som var Broder til Provst Petrus Bøtcher, var meget musikalsk, og han havde i Lærer Schous sidste Aar forestaaet Kirkesangen.

De unge Piger fra Præstegaarden plukkede Kornblomster i Degnets Rug.

Til Borbjerg Degnebolig hørte foruden Eng og Bakker og Grøn-jord 7 Tdr. Land god Jord. »Baag æ Kjerregøer« laa godt og vel en 1/2 Td. Land, hvoraf de 3 Skp mod Øst, paa Bakkeskræntens Top, var magre og blev dyrket med Kartofler, Boghvede eller Rug. Netop for

at faa »nover gue, gammelrø' Kartoffler«, blev der ikke kælet for det lille Skifte, og som Følge deraf var Rugen tynd og fyldt med de kønne blaa Kornholmster. De unge Københavnerinder var aldeles »forlibte« i det smukke Ukrudt, og ugenert travede de Rugen ned. Men det kunde Fader ikke taale at se. Han lod de unge Piger vide, at de burde nøjes med de Eksemplarer, som de kunde plukke fra Siderne. Surmulende og fornærmede paa den »Degnebøffel« trak de unge Piger sig tilbage. Senere har en af de unge Piger, der blev gift med Seminarieforstander Madsen i Jelling og selv fik Præstegaardsjord, bekendt, at nu kunde hun godt forstaa Lærers Christensens Vrede.

De unge Piger i Borbjerg Præstegaard.

Jeg tror dog ikke, at Fader iøvrigt var i spændt Forhold til »de unge Frøkener« i Præstegaarden. Ellers var hans tre sidste Drengebørn vel ikke »baaret til Kirke« af Kvinder fra Præstegaarden. Fru Møller bar sin Gudson, den senere Lærer Møller. Hvem der »bar« Holger, har jeg ikke undersøgt, men Kirkebogen og Historien melder, at jeg fik Komtesse Platon von Hallermund til Gudmoder, uden at den Begivenhed gav mig noget Adelspræg. Fader huskede godt Navnene paa mange af de unge Piger: Handskemager N. F. Larsens Dotre (Søsterdøtre af Fru Møller), Mægler Marcussens. Foruden at betale godt for Opholdet, blev der ydet mange Gaver. Især fra Mægler Marcussens Kolo-

nialvarefirma blev der sendt sjældne, fine og dyre Varer, som var ukendte i den nøjsomme Degnebolig.

Selvfølgelig, havde jeg nær sagt, kom der unge Mænd fra grundtvigske Kredse til dette velhavende og gæstfri Præstehjem. Nok svævede »Aanden højt over Herlighedsborgen«; men Verden er nu en Gang ikke anderledes, end at

»store Helgener ogsaa have
Adams Kød og Klæder paa«,

og der var ikke saa lidt Sværmeri i den gamle Præstegaard, hvortil Sceneriet forøvrigt indbød: Roture over Søen til Bøgeskoven i Kjeldsmark, saa beskeden kaldt »Kjeldsmark Buske«, Spaderseture i den vildsomme, løndomsfyldte Have. Just at ville være nogen Kirsten Giftekniv havde Fru Møller næppe til Hensigt; men Borbjerg Præstegaard blev dog Stedet, hvor mange Forlovelser indenfor det grundtvigske Bourgeoisi stiftedes. Ogsaa Seminarieforstander J. Chr. Madsen i Jelling fik sine Hustruer fra Kredsen i Borbjerg Holmgaard (Præstegaardens gamle Navn). Pastor Madsen er af gammel Borbjerg-Slægt. Hans Morbroder var »gammel Nicolaj« i Trabjerg, og hans endnu levende Fætter er Mads Nicolaisen i samme By.

Jeg nævner netop Madsen, fordi hans Forhold til Borbjerg Præstegaard giver et Udsnit af Tidsaanden. Madsen var nemlig først Seminarist (fra Jelling — Forstander: Svendsen), derigennem fik han Forbindelse med Møllers i Borbjerg Præstegaard. Endnu var han dog ikke højere paa Straa,

end han boede og spiste hos Fader, men fik sin Aandsføde i Præstegaarden. Da han blev Student og derefter teologisk Kandidat, aabnedes Præstegaardsdøren helt. Jeg maa til Madsens Ros tilføje, at han ikke glemte Fader og gjorde rigelig Gengæld. Men derom ved Læserne vist Besked gennem min Broders Bøger.

Vennemøderne i Borbjerg Præstegaard.

Mærkeligt nok findes ingen egentlig Skildring af Pastor Møller. Selv om han ikke var af de betydeligste blandt Grundtvigianerne, har han dog gennem sit Hjem, ved sine Vennemøder været sin kirkelige Retning en god Mand.

En Karakteristik, en Vurdering kan jeg derfor kun foretage med Faders Fortællen som Grundlag, og som jeg skrev, et klart Billede gav den ikke. En Frøken Yelma Olsen, Rektordatter fra Viborg, har i »Fra grundtvigske Kredse« skildret Borbjerg Præstegaard og Pastor Møller i den sukkersøde Vennestil, Partistil. Min Broders Erindringer er nærmest ogsaa for harmløse. Ikke én Troldspejlsplint i Øjnene.

Dog hvorfor søge den? Fordi et Tidsbillede, og mine Optegnelser skal netop være Tidsbilleder og ikke kun Glansbilleder, skal tegnes op af Øjne, som gerne vil se dybere i Sjælen.

Jeg har i min Omtale af Præsten Hans Sveistrup fortalt om Præstemøderne i Viborg i 40'erne og 50'erne. Sandsynligvis har disse

Møder givet Stødet til Vennemøderne i Borbjerg Præstegaard. At de blev knyttet til Borbjerg Præstegaard, som just ikke laa ved alfar Vej, havde nok nærmest sin Grund i, at Pastor Møller økonomisk kunde bære den Gæstfrihed, som krævedes, at hans Hjem var det smukkeste, og hans Hustru en ypperlig Husmoder og stilfuld Værtinde.

Der staar Historie, ja næsten Glorie, om Vennemøderne i Borbjerg. Ikke kun almindelig grundtvigiansk Historie, men Tidshistorie, som aabenbarer et betydningsfuldt Afsnit i dansk Aandsliv, saavist som Danmarks førende Mænd i dette Afsnit, fra Halls og Plougs Dage til Chr. Berg, var præget af Grundtvigs Aand.

Disse Vennemøder, hvortil Vilh. Birkedal altid kom, han regnedes vel nok som Bevægelsens første Mand næst efter »den gamle« selv, blev efter Pastor Møllers Forflyttelse til Karrebæk paa Sjælland, fortsat i Holstebro, og, husker jeg ikke fejl, stævnes der den Dag i Dag til »Vennemøde«. En af de trofaste fra den gamle Tid, ret en Type og et ret Medlem af den sammentalte Kreds, var Pastor Plesner i Vedersø. Hans Budskab var enkel og inderlig: Han vilde minde om Vennemødernes Opstaaen, om de skønne Dage i Borbjerg Præstegaard. Han sagde det samme hvert Aar. Dog ingen smilte af den gamle, hvide Præst. Der var endda Andagt over Forsamlingen, naar han mindedes sit Livs største Oplevelse: Dagene blandt trofaste og aandrige Venner.

Jeg mindes ikke, Fader fortalte om disse Vennemøder. Jeg tør ikke sige Grunden hvorfor. Var det en Sky, en Mangsel paa Evne til at udtrykke sig i begejstrede Vendinger, en Følelse af, det vilde gaa over Hovedet paa Tilhørerne, Børnene og Bønderne, eller havde Fader faaet et mere skeptisk Syn paa den meget taltende Bevægelse og dens Ypperstepræster? Jeg skal ikke afgøre det; men jeg synes, nej, jeg kan tænke mig, Fader vendte sig mere mod den gamle Bonde.

VII

Den gamle Bonde.

Nu har jeg ikke i Sinde at skrive en idel Lovsang over »den gamle Bonde«. Et Liv, endda ikke saa kort, har lært mig, at der først og fremmest er Brøst hos en selv; at hver Stand fostrer visse Egen-skaber, som ikke er gode, at hver virksomhed, selv af immateriel Natur, fører Egoisme med sig, og endelig, at man ikke skal hæfte sig for meget ved eller stole for meget paa Ord.

Af denne naturlige Skepsis havde den gamle Bonde en Del. Derfor lykkedes det ikke Pastor Møller at faa den grundtvigske Bevægelse grundfæstet. Det var, som »Slægtens Trolde« rev det ned, Præstegaarden byggede op. »Hver By har sin Heks og hvert Sogn sine Trolde.« I Bitterhed kunde da ogsaa Pastor Møller udbryde:

Aa de Bønder hænger
sammen som Ærtehaln,
og i mismodige Øjeblikke, naar
han syntes, Bonden havde vist for

megen Smaalighed, bekendte Fader, at han hellere vilde under Støyle- end Træskohælen.

Alligevel droges mit Hjem og mine Forældre inderligt mod den gamle Bonde.

Lærerstanden var paa den Tid

Embedsstandens Paria-kaste.

Holbergs Per Degn og Hostrups Degn i »Intrigerne« kastede Skygger over »Standen«. Den var Litteraturens »Prügelknabe«, og mens Præstegaardene, Præstegaardshaverne, Livet i disse Tidens »Aandscentre«, omstraaledes af et gyldent Skær i den nationalliberale Periode, blev der kun naadige Haandtryk og et stivnet Smil med en nedladende Hovedbøjning tilovers til Degnen, som »jo kun« var af simpel Bondeæt.

Der behøves ingen »Historiker« til at belyse dette Emne. Det er saa dagklart for den ældre Slægt, at hvis Nationalliberalismen havde formaet at knytte Lærerstanden til sig, vilde dansk Politik have faaet et ganske andet Forløb. Dog derover skal ikke grædes.

Dygtige og ærgerrige Degne, for hvem de fine Sale i Slot og Præstegaard kun nødigt aabnedes, søgte da deres Støtte hos Bonden — »men det er en ganske anden Historie«, som mine Erindringer ikke skal beskæftige sig med.

Det var ikke af ærgerrige
eller egoistiske Grunde,

at Fader søgte sine Venner blandt Sognets gode Haandværkere og Bønder, men han befandt sig vel

i deres Selskab, og han lyttede gerne til deres Oplevelser og deres Syn, selv om han ikke havde noget imod, at de ogsaa var opmærksomme Tilhørere.

Biskolen i Hvam.

Jeg kommer senere til at omtale disse Venner nærmere. Gør kun den lille Afstikker at fortælle om Datidens ejendommelige Skoleforhold i Borbjerg Sogn.

»A ka li' hov den bette
brovn Øg«,

der to Gange om Ugen førte min Fader til Hvam Skolestue, som var i Boelsmand P. Chr. Mogensens Sals. Den lille brune Hoppe var vor sidste Hest og saa fromt et Dyr, at jeg lille 7 Aars Purk turde ride paa den. Vistnok havde Fader gjort forholdsvis dyre Erfaringer i Hestehandel. Han var ligefrem »dreven« i Ko- og Grisehandel; men han lærte aldrig at bedømme en Hest. En Gang havde han købt en Hest af en Pranger, som forsikrede, at den baade kunde »lig sæ o res sæ«. Det var rigtig nok, sagde Fader; men det sidste skete med meget Besvær. Til sidst overlod han Handelen til Jensenius Lebech fra Hvamgaard, som skaffede ham den Hest, han kunde lide: et hurtigt og fromt Dyr, som ogsaa var god til Ridebrug; thi Fader havde ikke glemt sin Ungdoms kæreste Idræt. Gamle i Borbjerg fortæller, at han red over Grøfter og Gærder og kørte som Lyn og Torden. Jeg vil godt tro, han i sine Velmagtsdage var en lille, hastig Herre, som

helst vilde være først. Han brugte tunge og fornemme Sølvsporer, der endte som Potageske.

P. Chr. Mogensen og hans Kone Jette, Søsterdatter af den gamle Degn Severin Vejrsøe, blev altid af Fader omtalt som gode, forstandige og hjælpsomme Mennesker, der var ham til stor Støtte under Vinterens Besværligheder. Til Senius Lebech, af sønderjysk Degneafstamning, i Hvamgaard, og til Ole Christian blev der knyttet Venskabsforhold, som varede i Slægtled.

»A ska maag o et«.

Ann Johanne Lebechs to ældste Sønner, Jens og Bertel, gik til Skole hos Fader. Bertel var en lille, krøllet, frejdig Fyr med store, lyseblaa Øjne. Han skulde indvies i Skrivekunsten, hvorfor Fader skrev et B paa Tavlen. Kan du nu skrive saadan en? A trouer ett, a kan; men a ska maag o et.

Jeg tror, Fader stod de to Mænd, som fra Gjeddal i Ejsing Sogn var kommen til Vester Bisgaard og Kroggaard i Hvam, Chresten Elbrønd Bisgaard og Peder Krog, noget fjernere — da til at begynde med. De var stærkt pietistisk indstillet, nærmest henad »de stærke Jyder«. Peder Krog var en tung, stille og alvorlig Mand, paa hvis Ansigt jeg sjælden har set et Smil; men de skarpe, melankolske Øjne lyste af Intelligens. Hans Kone, Maren Krog, Søster til Chresten Bisgaard, var til Gengæld ikke mundlam. Frisk og frejdig stak hun ikke sin Mening under Stolen. Deres Børn var ualmindelig velbegavede. Fader kom ikke

sjælden til Familien, hvor den pietistiske Indstilling afløstes af en mørkfarvet Grundtvigianisme.

De to Svogre holdt sammen i alle Livets Forhold, ogsaa naar der skulde købes Ejendom til Børnene, som jeg nær havde sagt var trolovede fra Vuggen af. Men en Gang spillede deres Nabo, Hvolle Christian, dem et Puds, som ikke blev glemt i Mands Minde.

Jeg tror, de gamle i Borbjerg gerne vil høre den lille Historie.

Henrik Hoffmanns lille, gode Gaard

laa lige ved Vejen, som fra Landevejen gaar til Kirken. Den var kun paa 23 Tdr. Land, fin Jord, Sognets bedste. Henrik kunde, fortæller Fader, ikke klare sig. Naboerne, særlig Mændene i Bisgaardene, havde et godt Øje til den gunstigt beliggende Gaard; men Henrik skulde nu gøres helt moden. Ole Christian lurede ogsaa, dog lod han de to andre Naboer om Besværet med at faa den rigtige Pris frem. Samme Aften, som Handelen med Chresten Bisgaard og Pe Krog var gaaet i Haardknude, de skiltes paa 50 Daler, gik Ole Christian derover, ledsaget af et Vidne, og købte Gaarden til den Pris, Henrik Hoffmann havde forlangt. Da Fader næste Morgen kom til Hvam, var Sindene i Oprør. Straks efter Skoletiden gik Fader hen til Pe Krog, nærmest for at høre, hvordan Ma Krog tog Skuffelsen. A mjent, vi haad sat æ Pind sorren i æ Dar, te den ett ku' ovnes, sag-

de Maren hvast. I skulde nu alligevel ha' banket den lidt mere fast, mente Fader stilfærdigt. Indderst gottede han sig over Ole Christians raske Kup, som indbragte denne 500 Rigsdaler.

Faders Indstilling overfor de to Svogre tydeliggøres bedst ved, at han, da Hesten var bleven overflødiggjort ved Oprettelsen af Hvam Skole, og Jordlodden blev dreven ved god Vilje og Hjælp fra trofaste Naboer og Mænd fra Skoledistriktet, aldrig bad disse Mænd om »en Bed«, hvorimod Ole Christian og Senius altid var med til Vaarsædens Lægning som Sædemænd.

Faders Venner maatte ikke være kedelige.

Endnu lyder den trohjertede, maaske en Kende troskyldige, Klang i mine Øren, naar »æ Dein« o »æ Deinkuen« blev nævnt. Saa dan lød det ved Indbydelsen til Bryllup, som var den store Begivenhed paa Landet hos de gamle Slægter. Konfirmationsgilder udover allernærmeste Slægt, »Gammelfaer« o »Gammelmuer«, kendtes ikke, og Sølvbryllupper hørte jeg som Dreng aldrig Tale om.

Da Degnens Vogn væltede omkuld Stormnatten efter Brylluppet i Munksgaard.

Det sidste Bryllup, min Far var med til, var i Munksgaard, hvor Pe Christian blev gift, og er vel ca. 70 Aar siden. Hvorfor Fader mindes dette Bryllup og fortalte derom, var det frygtelige Stormvejr, som opstod denne Aften, og som

var saa stærkt, at Vognen med Fader og Moder paa blæste omkuld. Faders Helbred tillod ham ikke, fra jeg kan huske, at deltage i Gilder eller Sammenkomster af nogen Art. Jeg mindes end ikke, at han siden 1874 har været i Holstebro, endda han først døde i 1883. Men i 70'erne var Helbredet dog saadan, at han ønskede Gæster. Ogsaa Moder saa gerne fremmede. For Faders Skyld. Thi det oplivede ham at samtale med Sognets gode Mænd, og de tunge Tanker blev holdt tilbage. Derfor holdt Moder af at se de gode og muntre Mænd fra Trabjerg, særlig Jens Meldgaard og Kresten Søndergaard. Naar Moder saa de to uadskillelige komme op af »æ Sønner Daal«, sendte hun mig hen for at bede dem komme ind paa Tilbagevejen og faa en Bid Brød og en Kop Kaffe. Den vittige og begavede Lars Christensen, Borbjerg Mølle, hørte ogsaa til de kære Gæster; men hans Virksomhed var saa omfattende, at han kom sjældnere.

Lad mig ikke glemme Kræn Holst fra Store Hedegaard (kan nogle gamle i Borbjerg huske, hvor hæsk Inger Juermuer kunde sige: Kræn Holst!). Han havde været Kræmmer »i æ Sønnen« og fortalte levende. Mads Mikkelsen, som var Svigersøn af den forrige Degn, Schou, var ogsaa en kærkommen Gæst, ikke mindst holdt jeg af hans Komme; thi han var baade vittig og spøgefuld, og jeg har nu ogsaa som Dreng haft en Smule humoristisk Sans.

Naar gammel Jens Grejn (fra

Gaarden med det mærkværdige Navn Libergren) havde »sat« vor Havrestak, faaet sin Aftensmad, Kaffe og en bette Pons, ventede jeg »skammeligen Klør« altid paa, at han skulde begynde at efterligne Dres Munksgaards Tale. Selv Moder, som havde lidt langt til højlydt Latter, kunde ikke modstaa Jens Grens komiske Evne.

Ikke sjældent kom Chresten Bisgaard — Fru Indenrigsminister Dahlgaards Bedstefader. Han var en grumme rar og besindig Mand, en klog Mand, som havde let ved at finde rammende Udtryk. Han holdt vistnok mere af at syle med sine politiske Traade end af det haarde Slid i Gaarden, hvorfor han altid var paa Farten »i æ Østersovn« og saa lagde Vejen om ad »æ Deins«. Fader satte Pris paa hans Besøg; thi hans Viden om Sognets Forhold var stor, og hans hyggelige Form for Samtale en Beroligelse for Sindet.

»Ih sej da, sier vi de, sier vi de«, var Vendinger, han ofte brugte, medens han betænksomt bakkede paa Piben.

Hvad taltes der nu om hos den gamle Degn?

Det kan ikke nægtes: mange af de gamle Bønder vilde helst tale om Hestehandel. Jeg kan godt huske, netop fra et enkelt Besøg, at en tre ældre Gaardmænd trevlede en Hests Levnedsløb op, lige fra dens Fødsel i Fallegaard til dens jeg er grusom nysgerrig af Natu- kranke Skæbne som Teglværksøg. Jeg var som Dreng overordentlig interesseret i Sognets Sladder; thi

ren og holder paa, at det er Nysgerrigheden, som bevarer et Menneske friskt og modtageligt. Jeg er ved at tro, at jeg kender flere »Smaa historier« fra Borbjerg, flere Træk fra den »intime Historie« end nogen i Borbjerg. Men der blev ikke ført Sladder hjemme ellers. Hvad Moder hørte — vist forresten ikke saa lidt — kom aldrig videre, og Fader »fortalte heller aldrig igen«. Han var klog nok til at vide, at aldrig maatte det hedde: De haar vi fræ æ Deins. Det blev mig som Dreng indprenstet og paalagt: Snak ikke derom.

Først efter 1877, Provisoricaaret,

hørte jeg Tale om Politik. 1877 blev det skelsættende Aar i Bondens politiske Historie; thi nu havde han en Realitet at holde sig til: Bevillingsrettens Krænkelser.

Fader holdt ikke af at bekende Kulør i Politik. Hans bedste Venner var Højremænd, hans foresatte ligeledes, hans Læsning var Billes »Dagbladet«. Han skulde sin Anskuelse under en vis ironisk Form. Men hvordan end ellers hans Indstilling var, hvor kritisk han end var over for den Form, Finanslovskonflikten i 1877 antog, saa ved jeg, han misbilligede Provisoriet og i den Anledning maatte høre ilde.

Edvard Brandes' Valg

paa Langeland 1880 vakte Røre i alle Kredse, og jeg tør mere end antyde, at Bergs Alliance med det litterære Venstre vakte Misbilligelse hos nogle »Gammelgrundtvigianere«. Forresten blev Valget stærkt udnyttet af de konservative

— uanset de konservative Føreres egen Stilling til de religiøse Dogmer — og fra Valgdagens konservative Interpellationer hed det stadig:

Vil I være med til at have Lærebogen ud af Skolen!

Røret naaede endog Degneboligen i Borbjerg, og jeg undres den Dag i Dag over, at Fader forsvarede Valget.

Der blev ogsaa spillet Kort i den gamle Skole.

Det var en begrænset Kreds, som havde daglig Gang i det gamle Hjem. Efterhaanden slap Samtaleemnerne op, og da det var en stiltiende Aftale, man ikke vilde indpaa Politik, førtes man let til det »gammel kendte« Kortspil, som Fader næppe havde rørt, fra han var Dreng. Aarsagen til, at Fader greb Kortene, var ret ejendommeligt: Min ældste Broder var Dragon i Randers, og han skrev hjem om Penge til at betale Spillegæld. Det ærgrede Fader, at — som han udtrykte sig — »enhver Bondedreng skulde rende Hjul med mine Sønner«, og i Hjemmet fik vi da de første Begyndelsesgrunde i Spil. Jeg kan godt tilstaa, vi var lærvillige og ganske lærnemme. Det var (af mig) betragtet som en Festaften, naar Chresten Søndergaard, Jens Meldgaard og Lærer Haahr kom ned for at adsprede Fader. Jeg var »Kasserer« hos Chresten Søndergaard og blev altid lønnet med en 25 Øre.

Og saa var der Chresten Bisgaard, som havde »den Pæl i Kødet«, at han saa grysselig gerne vilde have en »Fed og mager«.

Naar han kom lidt sent hjem, maatte han jo gøre Regnskab for, hvor han havde været, til An Dorret. Han holdt dog ikke af at tilstaa, han havde spillet Kort med Degnen, og Ann Dorret fik (ja, saadan fortalte Skumlerne) da gerne den Besked: Ja, a haar saamænd set nier o løst for den sølle Dres, han æ saa lempele.

Ja, saadan var dagligt Liv i Borbjerg Degnebolig.

VIII.

Julen i Borbjerg Degnebolig

kom ikke bag paa os, som Juleaften paa Kællingen. Mindst en Maaned før Jul begyndte Forberedelserne. Alt skulde være i Orden til »Drengene« kom hjem med Kone eller Kæreste. Fader længtes efter at tale med sine voksne Sønner, og Moder ventede paa at kunne tage sin ældste Søn om Halsen og sige: Velkommen hjem, lille Peter. Han var nemlig Moders Kæledægge.

Paa rigtig gammeldags Vis fandt alle Juleforberedelser Sted. Jeg fortæller om dette, fordi dette Tidsbillede er saa ganske forskelligt fra Tidens Ansigt nu. Kun i gamle Hjem, hvor Forældrene har Barndoms Minder at pleje og har Traditioner at værne om, findes denne egne og inderlige Julestemning endnu. Opstyltede Juletræs-fester kendtes ikke, men Slægten knyttedes sammen ved Møder i de hellige Stunder.

At vi saadan i Borbjerg Degneboligs Hjem kunde fejre Julen paa rigtig gammeldags Bondevis,

skyldtes, at Hjemmet var ordnet paa mange Maader som Bondens, og at vi havde den gode Skolelod som økonomisk Reserve. Fader var slet ikke nogen tosset Landmand. Han drev selvfølgelig sin Jord efter sit eget Hoved og sine egne Metoder, saadan var nu en Gang hans Naturel; men han fik alligevel noget ud af sin Jordlod: en god Slagt, Grise at sælge, Korn til Brød og meget andet.

Vor Faareslagt

synes, set med Nutids Øjne, at være urimelig stor: 6 Faar og Lam. Men vore Faar, som næredes ved det magre Græs paa Bakkesiderne, kunde langtfra staa Maal med de 2 Aars Beder fra Hvam, hvoraf Rullepølserne var saa tykke som Rugbrød. Selv om jeg i min »Landmandsperiode«, jeg var virkelig i Alderen fra 14 til 16 Aar en paalidelig »Bels«, kælede for Faarene med Kaalblade, Kartoffler og Havre, fik jeg dem aldrig paa Størrelse med »Rout Vejer«; men rigtig gode Slagtedyrr blev de dog alligevel. Maa jeg fortælle den lille Solstraalefortælling om »Rout Vejer«. Gammel Jens Damgaard fra »Naer Damgor« (den Gang regnet for en »maverajte« Gaard) havde faaet en Datter gift til den gode Gaard, Rout i Ryde. Jens Damgaard var lidt »stuer« af denne Svigersøn og den »urimelig gue« Gaard med sin gode Besætning. Især var Gaardens store Vædder falden ham for Øje, og da Jens, for at sige det blidt, ikke tog det saa nøje med Maalene, blev den i Genfortælling til en halvstor Elefant. Store Hede-gaardsfolkene, Kresten Holst og

Else Holst, fik ofte at høre om den vældige Vædder, som voksede for hver Gang, den blev omtalt. Else Holst, som var en meget fornøjelig Kone, godt Humør og med Vid, sa' senere til Moder: Te sidst maat' a go aa æ Stow, a ku ett vær' ind længer for Rout Vejer!

Lysestøbning

af Faaretalgen var en grumme vigtig Ting i Juleforberedelserne, saa meget mere, som denne Kunst udelukkende hvilede paa Moder. Jeg kan dog huske, at jeg fik Lov til at »stryge« Lysene, saa de ikke løb sammen. »Sorteringen« skulde være omhyggelig: Tykke Julelys, Dagliglys, Spædlys og Praaser. Selv om Lysestøbning ret hørte med til Juleforberedelserne, har jeg dog aldrig som Barn fundet den »spændende« eller bare festlig. En ganske anderledes Højtidsstund var hin Aften, da

Petroleumslampen første Gang blev tændt.

Husker jeg ikke fejl, var det i 1875 eller 73. Min ældste Søster, som var hos Modeweg, kendt Klædefabrikant og kendt Grundtvigianer, tilhørende det, som jeg vil kalde det grundtvigianske Bourgeois, havde som Julegave sendt en Lampe. Jeg ser endnu for mine Øjne den nydelige, rødblomstrede Porcelænstingest, som først Aar efter, da Petroleum kunde faas hos Købmanden, blev taget i Brug.

Den rigtige Julestemning bredte sig ret med

Julegrisens Slagtning.

Jeg tør nok sige, den var »Ho-

vedpersonen« i alle Forberedelser. Varme Ønsker og inderlige Bønner fulgte dens Tilstand, fra den som 16 Pd.s Gris kom fra Borbjerg Mølle, til den som 250-pundig endte paa Stigen. Fuldstændig behandlet som »Søn af Huset«. Nænsomme Hænder kløede den i Nakken. Rigelig og ren Halm beklædte dens Leje. Mælk og kogte Kartofler og Kaalblade skærpede Appetitten, lidt Rug gav Flæsket en fast Konsistens, og Byggen blandet med lidt Havre gjorde Flæsket sødt og velsmagende.

Slagtedagen var en Festdag i Hjemmets Historie, og den overværedes af mig fra først til sidst; thi hvem havde vel Ro til at ligge i Sengen eller være uvirksom, naar det store Øjeblik kom, da Jens Christian Ø. stak Kniven i. Jeg maa ærlig talt tilstaa, at jeg ikke holdt af at se Grisens sidste Trækninger, men jeg gjorde mig »haard«. Naar de voksne kunde se derpaa uden at fortrække en Mine, kunde jeg da ikke være bekendt at briste i Graad.

Et højtideligt Øjeblik var Grisens Ophængning. Hver Blodsdraabe var runden. Ingen af de kostelige Draaber maatte gaa til Spilde; thi »Sortpølse og Fedtegrever« var en Herreret. Skoldningen var til Ende, og Skrabningen saa meget fra Haanden, at der kunde »pudses efter«, da den var ophængt. Naar Snittet i Ryggen var foretaget, kunde Jens Chr. Ø. med en sagkyndig Mine fortælle os, hvad Grisen vejede slagtet, mens han kærtegnede det Stykke Flæsk, som var bestemt til ham.

Dagen, Aftenen og en Del af Natten med havde Mor, Søster og Stine Dres, som var vor trofaste Hjelper, travlt med Grisens Partering og Tilberedelse. Selvfølgelig maatte intet gaa til Spilde, men der var Ting, som vi ikke i mit Hjem anvendte, skønt ellers dejlige og spiselige Ting, nemlig Lever og Hjerte og Tær. Jeg tror forøvrigt ikke, man selv i Bondehjem altid tilberedte dem. Dog, Stine Dres kendte deres Værd. Naar Medisterpølsen var lavet færdig, skulde jeg rundt til de Steder, som plejede at faa en Bid af Julegrisen. Rationen var: et Stykke Flæsk, en lille Ribbenssteg og en Medisterpølse. Væveren Anders Elsen var sikker paa sin Ration, og der vilde jeg gerne op; thi foruden Kaffe og Smaakager vankede der en 25 Øre.

Selvfølgelig bryggede vi Øl i det gamle Hjem, og Moder, som var fra »Darum au«, altsaa fra Marsken, bryggede ypperligt Øl. Godt nok var Stine Dres Hjelper i det grove, men den egentlige Kunst udøvedes af Moder. Sat hen til Jul blev en 20 2 Pots Flasker fyldt med »Foordraaberne«. Noget saa dejligt som et malkraftigt, skummende Krus hjemmebrygget Øl skal man lede om. Væk med Bayerskøllet og bort med det lumre, i alle Maader lumre, Afholdsøl. Det danske Bondehjem er blevet fattigere, mindre modstandsdygtigt mod berusende Drikke, mere arbejdsmandsmæssig. Bondekulturen er gaaet tilbage, da man skiftede fra Øl til Fut eller nøjedes med Bryggeriernes Sukkerpjask.

Vi bagte i det gamle Hjem,

og jeg mindes ikke, vi nogensinde har købt et Stykke Brød hjemme. Det kan dog godt være, at Søster, naar hun kom fra Holstebro, havde lidt Wienerbrød med fra Bager Outzen. Det kan jo ogsaa være, at vi Drengene købte en »Jødekage« eller et Stykke »Korendbrød« hos Kurve-Maren, som om Mandagen gik ud paa Landet med Søndagens Levninger. Men det var gastronomiske Udskejelser, som højst fandt Sted en Gang om Maanednen. Baade Rugbrød og Sigtebrød var af egen Fremstilling, for slet ikke at tale om Smaakager, Kringle og Søsterkage, som den Gang var paa Moden. Jeg vil ikke trætte Læserne med at fortælle om de gammelkendte »Begivenheder« som at »ilde Ovn«, syrne Brød osv. Lad mig kun knurre en gammel Mands og en i mange Maader gammel dags indstillet Mands moralske Klage:

Jeg tror, det har været til ubodelig Skade for den danske Bonde, at han har omdannet sin Bagerovn og dens Plads til en »pæn bette Stov«, og en af Grundene til Landets økonomiske Uføre søger jeg deri.

Julerugen skulde være af særlig Udvælgelse,

kastet omhyggeligt og udvalgt af de bedste og tungeste Kerner. Mest omsorgsfuld skulde Sigtebrødsrugen behandles. Ikke en Avne eller et Støvgran, for der maatte jo ikke gerne blive Klægrand i Sigtebrødet. Og det blev der ikke, saa

sandt Andreas, kgl. privilegeret Møllersvend i Borbjerg Mølle, fast beskikket som Forrider ved de vildeste Bryllupper, kunde gøre noget til det. Han var Møller og kunde »sine Ting«; men en vanskelig Høst kunde jo nok gøre ham Julelivet en lille Smule broget. Forøvrigt mindes jeg ikke, vi nogen- sinde hjemme har haft Besvær med Bagningen. Vi fik altid Rugen bjærget i god Tilstand, og vi havde aldrig Lejesæd, eftersom Rugen altid var anden Afrøde.

Men hvor er Sigtebrød, lagt i sød Mælk, bagt paa Stenhærd, dog et dejligt Stykke Brød. Ingen i den ganske Verden kan have saa godt et Stykke Brød, som vi havde det i Borbjerg Degnebolig, og som de gode Bønder i Borbjerg ogsaa havde det. En Sigtemellemmad med Andefedt og kogt, salt Faarelaar smager saa »nydeligt«, at Alverdens Lækkerier og Salater er Hundeæde i Sammenligning.

Jeg har endnu det gamle Saltmadsfad til Julen.

Kun har jeg ombyttet Faarepølsen med Spejepølsen. En god Faarepølse kan ikke købes, og det er lidt vanskeligt at faa det rette Kød, saa man selv kan lave. Den Tradition fra vore Hjem vil min Kone og jeg bibeholde. Kan mine ældre Læsere huske det mørkt dekorede Fad af engelsk Fajance, som prydede de gode Bønderhjem? Kan de mindes Saltmadsfadet? Faarepølsen, Rullepølsen, det kogte Faarelaar og det saltede Flæsk? Det hvide Flæsk paa den mørke Bund saa ligefrem dekorativt ud.

Søsters Smaakager

var ualmindelig dejlige. Aldrig i Verden har jeg siden faaet saa lækre Kager. Hendes »Krumkager« var som én Drøm, hendes Klejner og Korender-Kagerne uovertrufne. Jeg tør vel ogsaa antyde, de var dyre. Men Smør havde vi rigeligt af, Æg var lagt hen fra Sommeren i en gammel Bikube, dækket med Havreavner, og med Fløde kendte vi ikke Sparsommelighed.

I min Barndom var det endnu Skik og Brug at give Præst og Dega Gaver i Naturalier.

Hvem fik mest? Det fik nok Kuhlmann. Regnede det paa Degnen, saa styrtregnede det paa Præsten. Han fik nemlig af hele Sognet, medens mit Hjem kun fik fra Skoledistriktet plus enkelte Hjem, som følte sig knyttet ved Venskabsbaand til mine Forældre. Præstens Høsegaard var fyldt af »Konfirmandkokke«, og Flokke af Ænder svømmede i Borggraven. Borbjerg Præstegaard er nemlig bygget i Herregaardsstil med Grave og Broer. Ogsaa i den gamle Skole husede vi et aneligt Antal af de rare Svømmefugle. En Gaas, 27 Ænder plus en utalig Flok Kyllinger var Høsten eet Aar. Jeg vidste saa nogenlunde, hvem der kom med Gaver. Jeg var allerede fra 9 Aars Alderen ene Hane i Kurven, Søskenflokkens fløjen for alle Vinde, og blev derfor den, som bedst crindrede den gamle Tid og bedst bevarede Kendskabet til de gamle Forhold. Kan jeg vel glemme hine Dage? Saa saare jeg lader Tanken gaa

tilbage, staar saa mange Træk lyslevende for mig. Jeg ser endnu Karen i Risum komme gaaende fra Naltoft-Vejen. Hun bar to tunge Kurve paa Armen, og hun maa sætte dem for at hvile sig et Øjeblik. Jeg har iagttaget det hele og »rapporateret« det til Moder, som allerede har sat Kaffevand over. Skønt Moder godt ved, hvad Kurvene indeholder, er hendes Forbavselse dog aldeles ukunstlet, og hun mener det virkelig, naar hun siger, det er alt for meget. Karen i Risum har gode Øjne og et smukt, vemodigt Smil. Hun taler om sine Børn, om sin gode, arbejdsomme, trofaste Mand; men aldrig et Ord, som kan regnes til Sladder. Hun staar for mig som Typen paa en god Bondekone fra en troværdig Tid og troværdig Slægt.

Saa staar vi Juleaftensdags Morgen

i det gamle Hjem og dømmer om Vejret. Far ser lidt bekymret ud, da han skuer de mørkeblaa Skyer i Nordøst. Han vil ikke ret være ved det; men han er meget ængstelig for Vejret. Da der op ad Dagen viser sig en Solstraale, og de mørke Skyer glider bort, bliver han helt »kautere«. Kan I se, jeg sagde nok, det blev godt Vejr.

Henad Aften kommer saa nogle af de mange Sønner. Pe Bukdal er bestemt til at hente Peter og Marius. Christian og Holger følges ad fra Holstebro eller ogsaa henter Morten Toft dem. Henad Kl. 5 er de ventede naaet hjem, og Kl. 6 samles vi om

Juleadværen,
som bestaar af Risengrød og An-

desteg med Grønlangkaal og brunede Kartofler. Far elsker Grønlangkaal, dog skal han være saa forsigtig med sin Mad og tør ikke spise ret meget; men han faar dog en Mundsmag. Ingen af os syntes, der var noget sært i S sammensætningen: Andesteg og Grønlangkaal (kendte man for Resten Rødkaal den Gang?), og ingen Sinde har Ænder smagt saa godt som fra Borbjerg Degnebolig, og Mors Grønlangkaal var over alle Grænser veltillavet. Og saa gaar Juleaften med at synge de kendte Salmer, drikke Kaffe og smage Søsters vidunderlige Smaakager. Juletræ var paa den Tid ukendt i almindelige Hjem, og Julegaver brugtes grumme lidt. Først med Svigerdøtrene blev den Skik indført.

»Julemorgen var mit Himmerig«.

Ja, Juledag var Hjemmets store Festdag. »Ofenlakken« duftede fra den tørveglødende Kakkellovn, stærkere endnu end Brødrenes Cigarer. Pastor Kuhlmanns Æggesnaps, som hørte til de store Kirkedage, var rørt og stod indbydende paa Bordet. I Sakristiet stod ogsaa en, som han kunde trøste sig med under en Pavse i den lange Gudstjeneste. En lille Rest faldt af til »Mons«, mig altsaa. Ingen af Brødrene var i Kirke, hvor der var hundekoldt. De sad hjemme og talte med Mor — hvis de da ikke spillede Kort, hvad jeg nu nærmest tror, de gjorde — og ventede paa Fader, som kom med Offerposen.

Aabningen af »Juleofret« var den store Begivenhed og Kilde til mange muntre Bemærkninger.

Forholdsvis mindst var Offerpengene fra Kjeldsmark, det var som den Del af Sognet, hvor Børnene gik til Ryde Skole, ikke rigtig følte sig knyttet til Borbjerg, især da ikke til Borbjerg Skole. Naar jeg sammen med Barndomsvennerne fra Borbjergby gik med »Offersedler«, paa anden Maade kunde vi ikke faa dem bragt ud, følte vi alle en halvt uvillig Stemning, og aldrig saa meget som en Kringle blev os budt. Kjeldsmarkboerne ofrede knapt nok, hvad de skulde, eller kunde være bekendt. Værst af dem alle var dog en N. N., som enten gav 4 Skilling eller en 5-Øre. Heller ikke Kuhlmann fik mere, og Præsten og Fader mødtes i inderlig Forstaaelse af, at han var en stor Slyngel, som Pastor Kuhlmann sa', hvad han forresten ogsaa var. En Gang købte min ældste Broder Offerposen paa Slump af min Fader. Det kostede ham en 10 Kr.-Seddel, idet Fader jo fra tidligere Tid vidste saa omtrent, hvor mange der kunde være.

Den Yvl er en faale jen, sagde gamle Kræn Hie, den ka' snaar slug aalting. Han havde været hos gamle Jens Bak og gjort sit Juleindkøb: 1 Flaske Brændevin og en Ringkøbing Kardus. Jens Bak vilde trøste den arme »Støder«, idet han bød ham ind paa en Snaps, do gjør sandelig en stuer Indkjøb Kreisten. Ja, den Yvl er en faale jen, den ka' snaar slug aalting.

Ja, syvren foer æ de en faale jen, men ito hwa — vi længes jo alle efter den, ikke mindst os, som

har de gode Barndoms minder i Erindringen.

IX

Sognet vaagner.

Nu maa man bare ikke tro, at Sognet bestod af 100 agtværdige Gaardmænd, »hvalajt Mænd«, og 125 stræbsomme Husmænd, som slæbte sig frem til jævn Velstand, og som opfødte en stor Børneflokk i Tugt og Herrens Formaning. Nej, der var endda mange i Sognet, som for at bruge et gængs gammeldags Udtryk var lidt »urrele aa æ Slav«. Der var arbejdsksy Personer, Tiggernes Skare, Natmændsfolk (æ Kjeltringer) og mange andre, som ikke regnedes til Godtfolk, og som Gaardmanden skyede at komme »i Svaverskab« til. Ren Samfundsidyl var det gamle Borbjerg saamænd ikke, og der var vel nok Adskel mellem en »Husstoder« og »en ajt Goermand«. Slet saa skarpt udtrykt som hos den store Gaardmandskone i Vejrum blev det vel ikke; thi da hun kom hjem fra Altergangen, sagde hun inderlig forarget til sin Mand: De hvar endda ild', vi sku kom te Aalters i Daa, dæ hvar snaar ett aandt end Staakler! Ak ja, men sikken en Skuffelse det maa have været: Nu havde hun glædet sig til at knæle ved Siden af Sine fra Provstgaard, og saa blev hun Nabo til Kjestens Mand, som lugtede af Skraatobak og Brændevin.

Der var faa gamle Slægter

i Borbjerg, som havde Betydning. Saadan som jeg ved det fra Darum og fra andre store, samlede

Landsbyer, hvor en enkelt Slægt har præget Sognet, kendtes ingen Slægt som selvskreven til at have Førerskabet. Østergaard-Slægten fra Hogager var for tilbageholdende og dens Gaarde for smaa og afsides liggende. I den Mikkelsen-ske Slægt fra Hvamgaard fostredes heller ingen Sognekonger, og Nielsen-Slægten i den anden store Hvamgaard led saavist ikke af Ærgerrighed eller af Trang til at trænge sig frem. I Naltoft, i Borbjerggaard, i Trabjerg boede ansette og gode Mænd, rigtig gode »Borbjergbuer«, men vel for meget Hjemmefødninger. Det ejendommelige er nu, at i 60'erne og 70'erne var ikke een af Sognets førende Mænd indfødt. Bisgaard-Slægten var fra Gjeddal i Ejsing, Lars Christensen i Borbjerg Mølle kom fra Sevel, Chresten Søndergaard i Trabjerg hørte til den kendte Vestergaard-Slægt i Sevel, Eising i St. Haislund var fhv. Købmand fra Holstebro. Ja, i de fleste af Gaardene sad der Mænd fra andre Sogne, som de Borbjerg-Piger maa have foretrukket fremfor Sognets egne Karle. Hvad sa' ikke Pastor Kuhlmann saa jævnlig i sine Brudevielser: »Fra forskellige Steder og fremmed Land fører han dem underlig sammen«.

Det kan nu godt være, at det fremmede Land kun viste sig at være »Madam Christensens Dansstov i æ Østergaad«.

Naar man saa Kirkegangen

i Borbjerg, skulde man slet ikke tro, der var en skjult Opposition eller vaagnende Bevægelser. Alt

syntes saa gammeldags harmonisk; ligefrem klassisk Stilrenhed over Formen i Kirketjenesten og over Kuhlmanns Prædiken og Udøvelse af de kirkelige Handlinger. At se Pastor Kuhlmann myndigt og med Prælatens Værdighed træde op paa Prædikestolen, at høre hans mandige Rømmen, som tydede paa et stærkt Bryst, var et Tidsbillede, og at se den store Menighed fra Sognets yderste Grænser i det mægtige Kirkerum, andægtigt lyttende, var et lige saa skønt Tidsbillede.

Et lille socialt Tidsbillede vistest ved Offergangen. Naar Offerpsalmen blev sunget, var der intet ungdommeligt og skødesløst Jag med at komme først. Først ved Stegen, aa tilgiv, først ved andet Vers, begyndte Folk »at lette paa sig«. Morten Toft var den første, som gik ud af Kirkestolen, som Øvrighedens Repræsentant tilkom det ham, snært blev han fulgt af Sogneraadsformanden, og derefter gik Mændene fra Sognets Slægtsgaarde. Ubegribeligt, men det kunde altid byde sig saadan, at det lige akkurat gik efter Hartkorn.

Grunden til den ualmindelig gode Kirkesøgning

i Borbjerg maa nu ikke alene søges i Pastor Kuhlmanns Personlighed og Prædiken, men ogsaa i Kirkens Beliggenhed som Sognets Centrum. Folkene fra Abildholt, Hogager, Hesselaa kunde gøre en Købmandstur samtidig. Det var nu ogsaa skønt at komme »op i æ Midtsovn«, at høre, hvad der blev læst paa Kirkestævne, at tale

med Frænder i Sognets andre Egne, aah der var endda »møj o fæist sæ ved«, meget at se, som kunde give Stof til Samtaler Dage efter; thi Livet i afsides Hede-gaarde var jo ikke daglig spændende, saa der skulde en »Stimulans« til. Foruden alt det nævnte kunde Kuhlmanns Optræden og Prædiken ogsaa give Grund til mangen Omtale og Samtale, og den begyndende »Indre Mission« hviskede om »en lydende Malm, en klingende Bjælde«.

Det tilkommer ikke mig at give nogen Vurdering af den ejendommelige, tidsbestemte Skikkelse. Men han hører saa bestemt med i mine Tidsbilleder, ja ligefrem en Forgrundsfigur, saa Omtalen tager sin Tid. Forøvrigt vil jeg tro, det gamle Borbjerg endnu har Forstaaelse af en saadan Tidstype. Hans hartad klassiske og drastiske Slutningseffekt paa sine Prædikener erindres endnu, og hans Behandling af Datidens aktuelle Politik er vist ikke helt glempt. Det var vel forøvrigt paa det politiske Omraade, han ret mødte sine Modstandere. Og paa dette Omraade vilde Bonden ikke vige.

Kun 15 Højremænd i Borbjerg fulgte Pastor Kuhlmann i hans Kamp mod »Demokratiet«, mod »det forenede Venstre«, særlig mod den grundtvigske Del, ført af Sofus Høgsbro og C. Berg. Ret betegnende holdtes »Punch« i den gamle Præstegaard. »Punch« og »Illustreret Tidende« var vel nok to sikre Kendetegn paa et nationalliberal

Hjem. De 15 blev skam ikke trofaste alle til deres Død; men i mine Barndomsaar var der ingen Frafald. Mon det nuværende Borbjerg ikke godt vilde vide, hvem disse 15 var? Jeg tror nok, jeg kan finde dem i Hukommelseskisten:

Eising, Gramstrup, Chr. Bøtcher, Jens Meldgaard, Chresten Søndergaard, Lars Christensen, Jens Peter Jensen (Naae), Anders Have, Niels Chr. Bak, Niels Kvisgaard, Daniels, Chresten Jensen (Grevinde Danners sidste Tjener), Pe Snedker, Laust Sadelmager (Chr. Bøtchers Svigersøn), Mads Mikkelsen.

Chresten Bisgaard var Sognets Venstrefører. Han var egnet dertil. Baade kunde han begrunde sit Standpunkt og ogsaa gaa angrebsvis frem. Men han gik stille med Dørene og færdedes fredlyst i begge Lejre, hvorfor Pastor Kuhlmann (eller var det Fader?) kaldte ham Loke. Som alle store Førere havde han »Underførere«, og en af hans trofaste var Jens Larsen i Øster Trabjerg, som var Sognets kloge Mand paa dette Sted.

Den lille Solstraalefortælling

om Pastor Kuhlmann og Morten Pugdøl, som jeg vist har givet før, kan jeg saamænd godt gentage her. Den er betegnende for Tiden og Personerne.

Pastor Kuhlmann var paa Vej til Valg, da han overhaler Morten Pugdøl. Godda, Morten, hvor skal du hen (Morten var Husmand, og til dem sagde Kuhlmann du, naar de, om jeg saa maa sige, var af Sognets gamle Stamme. — Ja,

a vild' te Valg. — Vil du køre med, Morten? — Jov Tak, Hr. Pastor.

Da Morten var kommen vel til Sæde, spørger Kuhlmann: Naa, hvem har du saa tænkt at stemme paa, Morten? — Aah, a haar tent a vild stemm o Jacob Ma'sen. — En mørk Sky drog over Kuhlmanns Ansigt: — Har du det; hvem har sagt det? — Præsten anede en Raadgiver. — Det har Jens Larsen, »o de æ eis en klog Mand«. Det kunde Præsten ikke tage: Aah, jeg gir sgu ikke stort for hans Klogskab. Tal du med Lars i Borbjerg Mølle og med Jens Meldgaard. Det er Mænd, som har Forstand paa disse Ting.

Det var Sognets første Bekendtskab med Husmandsførere.

Senere er der vel kommen andre, men de kommer nu engang ikke med i min Danmarkshistorie. Fæder stillede sig anderledes indifferent overfor de ny Husmandsledere, saavel som overfor den ny politiske Æra, de vilde indvarsle. Som de fleste Lærere, der ikke skal bruge Stemmer til selv at komme frem, saa han med Skepsis paa den ny Bevægelse. Han var jo Skolelærersøn, og Degnedrenge er aldrig bleven blaaøjede i Politik — ikke en Gang Hørup.

Den første »Bevægelse« i Sognet, jeg overhovedet hørte Tale om, var

»Jens Havs Parti« i Ryde*)
Jeg har forgæves søgt Oplysning

*) Efter at dette var trykt har jeg faaet Klarhed over Bevægelsen, som var »rettroende« nok, men meget »dømmende«.

ger om den lille Sekt. Hardsyssels Aarbøger har ikke givet mig noget derom. Men sidste Tilflugt er Degnesønnen fra Ryde. Forfatteren: Johannes Bech. Kan han fortælle mig noget, bringer jeg det ved Lejlighed. »Partiet« maa have været noget andet end en stærk Indre Missions Bevægelse; thi det vakte en Del Opsigt, at Chr. Moesgaards Kone sluttede sig til Partiet. Nu maa man vide, at Chr. Moesgaard var en af de tre begavede Sønner fra Sevel Vestergaard (?), hvorefter to andre var Havemanden Steffen Vestergaard i Sevel og Havemanden Chresten Søndergaard i Borbjerg. Chr. Moesgaard (fra Moesgaard i Ryde) var »Kurdoktor«, Hjemmedyrlæge. I alle svære Tilfælde, naar vi mente, Chr. Ladefoged i Trabjerg ikke kunde klare det, henvendte vi os hjemme til ham. Som sagt, han var af Egensens første Bondeslægt, Barndomsven med Provst Bøtcher og Fru Kuhlmann; det skulde jo vække Opsigt, naar hans Kone gik over til en sekterisk Lære.

Grundtvigianismen i Borbjerg var slaaet i Knæ

af Pastor Kuhlmann. De svage Spirer fra Møllers Dage kunde kun trives under den milde Sol fra Borbjerg Præstegaard. Da de barske Vinde fra Kuhlmanns Forkyndelse jog ind over Sognet, frøs Spirerne. Kun ganske enkelte overlevede Frosttiden. Dog kom der ny Slægter ind i Sognet, som var Grundtvigianere, og i sine sidste Aar som Præst (og ikke mindst bagefter) saa Kuhlmann med ganske andre

forstaaende Øjne paa den grundtvigske Bevægelse. Havde Kuhlmann uddelt drøje Hug, havde han dog selv faaet et, hvoraf han bevarer Arret alle sit Livs Dage: Den gamle Sognefoged, Johannes Toft, skulde jordes, og Herredsfoged Becker i Holstebro, kendt og anset Grundtvigianer, fulgte ham til Jordan. Men under Præstens Ligtale opholdt Herredsfogden sig inde i Degnboligen. Sent om nogensinde glemte Kuhlmann denne Krænkelser.

Saa smaat begyndte Indre Mission

at virke i Borbjerg i min Barndom. Var det Præster, som ønskede at tale, havde Kuhlmann ikke noget imod at overlade Kirken til dem. Jeg kan mindes Pastor Ibsen fra Hjerm. Kan ogsaa mindes, at Grundtvigianeren, Biskop P. C. Kierkegaard fra Aalborg talte i Borbjerg Kirke. Saa vidt jeg husker, var han inde paa den Slægtsforbandelse, som hvilede tungt over Brødrene, og jeg var greben af denne Tanke, jeg ogsaa som Dreng følte mig tynget af.

Kuhlmann gik aldrig til disse Møder,

som blev holdt i forskellige Smaakaarshjem, men havde ikke noget imod at bekendtgøre Tiden for deres Afholdelse fra Prædikestolen. Indre Mission i Borbjerg begyndte i Hummelmosland, hos de Husmænd, som var begyndt at opdyrke Skelmosen mellem Hjerm og Borbjerg. Senere hen flyttede Bevægelsen Tyngdepunktet til Hogager. Jeg erindrer godt flere

af Mændene fra Humlemose, særlig en ved Navn Jens Johan. Han havde et skarpt og stikkende Blik med Glød i Øjet. Til Pastor Kuhlmann henvendte han sig gerne Søndag Formiddag, for at faa Mødet bekendtgjort fra »Stolen«. Med en sær halvlistig Mine indbød han Præsten til Mødet. Pastor Kuhlmann afslog skarpt Indbydelsen: Min Talerstol er i Kirken. Forsøgte Jens Johan at faa et Ordskifte i Gang, afbrød Præsten brat Samtalen.

Hvordan var nu Faders Stilling til Indre Mission? Absolut neutral. Da han, fra den Tid, jeg tydeligt kan erindre, aldrig forlod sit Hjem, følger deraf, at han ikke deltog i Møder. Ikke heller blev der holdt Møder i Skolen. Kun en enkelt af Missionærerne, Anders Stubkjær, besøgte ham, og saa vidt jeg kan skønne, satte Fader denne Mand højt.

Afholdsbevægelsen

begyndte i min Barndom, og jeg kan huske de første Møder, som almindeligvis blev holdt i Skolerne. En af Agitatorerne paa min Barndomsegn var Lærer Borch i Stendis, gift med en Datter af Chr. Moesgaard. Der rejste sig en ret kraftig Afholdsbevægelse i det gamle Sogn, og ingen kunde have noget derimod. I Østersognet var en Del Husmænd, som før havde været »nøj hægen efter æ Dram«, bleven omvendt. En gammel lun Gaardmand var en Dag hos Købmand Ludvig Kjær i Trabjerg i Færd med at faa »et bette Træ« lagt paa Vognen, da en af disse

Afholdsmænd gik forbi. »Do kommer li te o laan mæ en Sæk, Ludvig«, sagde Gaardejeren, »a æ rej, di faar undt i æ Øvn«.

X.

Mine Barndomserindringer,

Jeg kan erindre Borbjerg Sogns sidste Veteran fra 1813, Stafen Ø. Derimod var Ole Jepsen, af mine Brødre kaldt Jelle Hvopsen, den næstsidste af Napoleonsveteranerne, gaaet til. Jelle Hvopsen, for at blive i Degnedrengenes Sprog, var et »Sproggeni«, og naar Drenge drillede ham alt for meget, truede han med: Wollen vue Klø haben. Paa Stafen Ø. havde ingen franske eller tyske Gloser sat sig fast; men ellers kunde den hyggelige gamle Mand godt fortælle om den store Tid. Hans Kone, Ann Mari Ø., hjalp af og til Mor, og da jeg kom til Verden i den haardeste Vinter 1867, maa hun have været Medhjælp i Degneboligen, for hun saa mig et kort Liv: Jeg var saa »juerslaaen«. Naa, jeg stod Ann Mari's Spaadom og en Del Børnesygdomme som Skarlagensfeber og Mæslinger igennem, alt fordi det gamle Ord: Ukrudt forgaar ikke saa let, kunde sæde.

Pe Nix havde det ligesom Kræn Koustrup i Æ Bindstouw. Han var Murer om Sommeren og Skolemeister (Vinterlærer) om Vinteren. Om han var »lie døgte te beie Diel«, skal jeg ikke sige, men til at mure var han ingen Heksemester. En Gang murede han i Møller Damgaards Tid en Skorsten i Borbjerg Mølle. Den blev færdig til Frokosttid; men da de kom ud fra

Frokosten, var Skorstenen blæst ned.

Det kan Katten rive mig ikke vare alle Dage, var Møller Damgaards rolige Bedømmelse af den Situation.

Møller Damgaard, der senere ejede Herregaarden »Lergrav« i Aulum, var, som man sagde i disse Tider, og som især gjaldt Møllerne, »en lidt bejer Mand udenfor Bondestanden«. Han sa' »Jæ te se sjel« og gik med hvid Krave, dog kun sort Halsbind, hvilket satte ham i Rang med Degnen. Møller Damgaard og hans elskelige Hustru med det smukke moderlige Smil va. Grundtvigianere, og der var livligt Samkvem mellem Pastor Møllers og Møller Damgaards, som senere mellem Pastor Kuhlmanns og Lars Christensens. Jeg tænker, de unge Københavnerinder i Præstegaarden har haft deres Gang i den morsomme gamle Mølle. Ogsaa med Degneboligen pjejedes der Venskab. En af Møllens Herligheder var

Fiskeret i hele Søen.

Møllen har i sin Tid hørt til »Palstrup« ved Viborg, og det gamle Bindingsværks Møllehus var opført af Egetræer fra Palstrup Skov. Denne Ret blev bestridt af de Lodsejere, som havde Grund til Søen. Dertil kan intet siges. En lang Proces førte Niels Kvisgaard med Møller Damgaard; men den endte med, at Møllens Ret og Privilegium blev stadfæstet. Selve Processen medførte dog intet Skaar i godt Naboskab mellem Damgaard og Niels Kvisgaard. Moder

fortæller, at en Dag under Processens Forløb var der Gæstebud i Kvisgaard. Baade Damgaards og mine Forældre var med. Der blev budt paa Aal; selvfølgelig fiskede Niels Kvisgaard, saa længe ingen retslig Afgørelse var truffen, og under Maaltidet hviskede Møller Damgaard til Moder: Ja, det er saamænd mine Aal, Madam Christensen.

Først i Sommer havde jeg efter mange Aars Forløb Lejlighed til at se den gamle Mølle og dens Restaurant. Jeg tilstaar, det er en af de skønnest beliggende Sommerrestaurationser, jeg har set. En af Vestjyllands faa landskabelige Perler.

Naar gamle Søren Brødbæk skulde til Alters, fulgt af Sønnen Christen Brødbæk og den milde, venlige Ann Dorret, var det næsten ogsaa en Festdag i Hjemmet, for Søren mødte i Bondens gamle Festdragt: Knæbenklæder, hvide Strømper og Sko med Sølvspænder. Det var en Oplevelse for os Drengene. Baade før og efter Altergangen var han inde i Hjemmet for at hvile sig. Med Brødbæk-mændene stod Fader paa en særlig god Fod. De var altid villige til at »gyer en Bed«, og det var ham en egen inderlig Glæde, at de, da Hvam Skole blev oprettet, og Brødbækgaardene med Vandsmedens blev henført dertil, vedblivende søgte Kirkeskolen. Hos Smedemester P. Iversens Børn var der Dytighed, Fremskridtsdrift og Udlængsel. Flere af Børnebørnene kendes i Holstebroegnen: Læge Iversen, Spjald, Frøken Iversen

paa Politikontoret i Holstebro, Direktør Axelsen i »Sadolin & Holmblad«, København.

Jeg har ikke kendt gammel Jens Haislund til Store Haislund. Det skal ellers have været en rig Knast, og hans Kone, Trine, en rar, godsindet Kvinde. Børn havde de ingen af, men af »Gudsønner« en nel Bataillon. Smaa-kaarsfolk i hele Midtsognet, mere eller mindre af Slægten, lod altid en Søn kalde op efter Jens Haislund. »Jen vidst jo aaller«, hvad Jens Haislund kunde komme i Tanker om. Ingen blev heller helt skuffet, for hver af »Gudsønnerne« fik testamenteret 100 Rdl. Naar Jeg siger, at Trine var en rar Kone, har jeg det fra, at en bette Tjenestedreng en Dag var et Ærinde i Haislund. Trine bød ham Kringler, og Drengen, som maaske aldrig havde smagt slig en Lækkerbidsken, listede alle Kringlerne til sig. »No tren den siest«, sa Trine til Pigerne, og det Ord blev Mundheld i Sognet: Nu tren den siest, lissom Trine Haislunds Kringler.

Dybt under Bukdal Bakker

laa i min første Barndom en gammel Vaaning, Resten af den gamle Bukdalgaard. Forhen en anselig Gaard med et godt Tilliggende af Ager og Eng. »Æ Kjerkstejer«, som Niels Chr. Bak udtrykte sig, var udskilt derfra. Kræ Ulsøs, P. Bovdals, P. Østergaards og Steffen Øs var alle fra den gamle Bukdalgaard. Ingen af Børnene, som alle var kommen »hval te Brø«, ønskede at overtage den gamle Gaard, paa hvilken der hvilede en tryk-

kende Aftægt. Derfor blev Gaarden og Sidsel Bukdal med Aftægt solgt til en Thybo, Pe Bavdal (Christensen). Det kneb for ham at udrede den urimelig store Aftægt, og Sidsel var sejglivet og sund og gammelstærk. Ingen Udsigt til, at hun kunde »list aa« i en nær Fremtid. Pe Bukdal maatte henvende sig til Sønnen, Niels Kvisgaard, for at faa nam til at overtage Aftægten, mod til Gengæld at afstaa nogle Jord- og Engskifter. Saa flyttede da Per fra den gamle Gaard, hvis Udhuse blev nedrevne, og byggede sig en Ejen-dom »i æ Kjerkstejer«. Pers daglige Bøn var, at Sidsel vilde leve længe; thi som Thybo holdt han jo paa ikke at have gjort »en hiel ring Hajel«. Per Bovdal blev bøn-hørt, for Sidsel naaede over 90. Den Dag, hun rundede de 90, holdt han en bette Bøjel. A gjoer allihval den bejst Hajel.

Pe Bovdal og den anden kørende Nabo Kræ Ulsø var saamøj nover raar Folk. De hjalp ved Indhøst af et villigt Sind. Ti! Gengæld holdt vi smaa Gilder, som en »maadelig Barsel«, gav Fritagelse for Højtidsoffer og gav dem Lov til at græsse røstene i Eng og Væld og Grøfter.

Den første underlige Skikkelse,

jeg husker, var Smal Magret. Jeg husker den lille tynde Skikkelse fra en Novembersdag. Det var bidende koldt, og det tyndslidte Sjal ydede liden Varme. Mor gav hende en »Alms« og beklagede hende. Hel forknyt var hun ikke. Dær ka gjar komm en Knus enno. Det blev

et Ord i Sognet: Dær ka gjar komm en Knus enno, sa smal Magret ved Mortensdagstider.

Hun var ellers af Taterslægt, Søster til Hwolle Grogret og Laust Glavind i Holstebro. Stammede nok fra Vind-Eggen, men holdt til i Ryde og Borbjerg Sogne, hvor jeg kan skonne, Almisserne har været rundeligere. Hele hendes Udseende tydede paa, at hun var af en fremmed Stamme, og hun lignede godt nok den mystiske Broder i Holstebro.

Sognets egentlige Taterslægt var Nar slægten, som vist blev fordreven fra Estvad og Rønbjerg af den stærkere Abraham-Slægt. »Sahl Kjæltringer og Kisum Rakker« hed det i min Barndom. I Borbjerg blev Rakkerne — jeg vil nu hellere kalde dem Tattere; thi de havde et virkeligt Stammepræg af østerlandsk — ikke boende i mange Aar, idet Sognet eksporterede to Brødre Nar til Australien. Efter hvad Lærer Møller Christensen fortæller i »Borbjerg Sogns Historie«, slap den ene løs i Aalborg, men »hvor han blev af, det ingen ved«. Benny Nar boede i Fattighuset, hvor Sognets Bundfald havde Ophold. Daniel Nar var Smaakræmmer, halvskør. En meget smuk Mand havde han været i sine unge Aar. Jeg har hørt fortælle, at han i sin Ungdom var forlovet med en Borgerdatter i Viborg; men da hans Afstamning blev kendt, brød hun. Hvilket skulde være Grunden til hans formørkede Sind!

Jeg kan huske Anders Flynder, som ønskede at gifte sig med Ankastin Kjæmp. Men hverken Præst

eller Sogneraad vilde give Tilla-
delsen.

Derimod var det i mine Erin-
dringers allerførste Tid, at de blev
»viede« af min Broder, Marius Chri-
stensen. De to giftelystne mødte en
Fasteonsdag i Skolen for at tale
med Præst og Degn. Min Broder
Marius var en kvik og »forskjødt«
Knægt, og da han fik deres Ærinde
at vide, lovede han at vie dem.
Han hentede Ritualboge, frem, fik
dem til at knæle ved en af Skole-
bænkene og forkyndte dem deref-
ter for »rette Ægtefolk at være«.
Anders Flynder blev saa rørt, at
han hev en Mark op af Lommen
og gav den til den selvbestaltede
Giftefoged.

Udover Taterne fandtes ikke mange »Tiggere«

i Sognet. Men der var ikke saa faa
»udensogns«, som »gjorde« Bor-
bjerg, der fra gammel Tid havde
Ord for at huse milde og ret gav-
milde Bønder. Der kendtes en Del
»Sæsontiggeri«. Særlig i »To«
(Uld)-Tiden og Lysetiden og Slag-
tetiden gennemstrefedes Sognet af
»Professionals«. Slet ikke saa lille
et Svind gik der i Saltkarret, og
det var ikke med særlig Glæde,
Moder tog Lysene op af Skuffen.

Mest ihærdig var Inger Skraani.
Jeg skal love for, hun kunde faa
Bønderne til at »lig æ Mjælk nier«.
Var Almissen ikke tilstrækkelig
stor efter Ingers Syn paa Gaar-
dens Hartkorn og Størrelse og
Skorstens Antal, altsaa »stands-
mæssig«, begyndte hun at knurre.
Hjalp det ikke paa Gavens For-
mering, fik Gaardens Folk at hø-
re, hvad ondt og daarligt Inger

havde faaet opsnuset om dem og
deres Slægt. Jo, saa kom de »ud i
æ Sovn«. Heldigvis var Ingers Ord
ikke regnet som Evangelium.

Borbjerg Sogn har ingen Herregaarde,

som Følge heraf heller ikke ret
mange »bedre Folk udenfor Bon-
destanden«. Nu og da hændte det
dog, at en Bondegaard gik over i
Proprietæreje, eller at Folk fra
fremmede og fjerne Egne kom
ind i Sognet.

Der er næppe nogen nulevende,
som kan huske Gramstrup paa
Johanneshaab; men han var ellers
af Typen, som lidt »moderniseret«
den Dag i Dag er levende. Gram-
strup var fra Kjærgaardsholm i
Salling. Hans Kone var Kusine til
Pastor Kuhlmann — forøvrigt og-
saa til Fru Kuhlmann, eftersom
disse var Fætter og Kusine. Gram-
strups Omgangskreds blev Præ-
stegaardene i Borbjerg og Sevel,
og som den gamle Nabo sagde:
Det kan den Gaard nu »ett svaar
te«. Fru Gramstrup mindes jeg
bedst som en forstandig og god,
gammel Dame, prøvet, men ikke
knuget under Livets Modgang,
stadig bevarende det, som Hostrup
siger i »En Spurv i Tranedans«:
Det noget er, som i dem bor, og ik-
ke kan tolkes ved Ord.

Adolf von Hedemann

til »Haislund«, fra »Nyholm« i
Salling, var en Type, der blev reg-
net til »den lavere Landadel«, som
Historikerne ynder at udtrykke
sig. En »Grand danois«-Skikkelse,
ikke synderlig begavet, men Livet
formede sig alligevel for ham, saa

han døde som en velhavende Jernbanerestauratør i Langaa, takket være en dygtig Kone og en hjælpsom Svoger, Amtmand, Grev Schulin i Frederiksborg. Mens han var i Haislund, skældte han en Dag sin »Bels« saa læsterlig ud; men det var aabenbart »spildte Guds Ord paa Balle Lars«, for da Hedemann var færdig med at »gi aa æ Vessen«, sagde Belsen uanfægtet: Vi haar ett mie Grutning, Hiemann! Det var saamænd ikke sidste Gang. Hedemann »ikke havde mere Grutning!« Dog endte han med at optræde i den Rolle, han særlig yndede, grandsigneur'ens.

Chresten Jensen fra Ø. Abildholt

var Sjællænder af reneste Vand. Grumme lidt kendt i Midtsognet og endnu mindre i »æ Vestersovn«, eftersom han sjælden kom til Kirke. Han bevarede ikke sit Ansigt i Sognet. Faa Aar efter Drengaarrene kom jeg til at kende ham ret godt. Den gamle Kulsvier, der som Dreng havde færdedes paa Nordsjællands Landeveje, der alle førte ind til Kultorvet, havde ladet sig lokke af det store Jordareal og Urhønejagt og Kartoffelavl o. s. v. Herovre var han dog bleven. Det sjællandske Maal bevarede han uforandret og uforfalsket; men de sjællandske Mørniker voksede en Kende i Usandsynlighed ved hver Genfortælling, og hans Nabo, den gamle, ærlige Esper Abildholt, ry-stede mere og mere fortvivlet paa Hovedet.

Sallingboerne : Hardsys-sel.

Det var i mine første Dreng-

aar, at »de Sallingbokaael« trak ud fra det forreste og fede Syssel. Der var efterhaanden bleven for mange Sallingbokaal, som ikke havde Lyst til det trælse Bondeslid, saa de maatte finde Udveje, der kunde give »en godt Brø« og dog fri dem for haardt Arbejde. Det »allervilleste« var jo nu Kreaturhandel, karre saa meget Hestehandel. Hestehandel var i de Tider noget for sig, lidt med det, man i vore Dage kalder »Fidusmageri«, og hvad man end kan sige om Sallingboerne, det er et ærligt Folkefærd gennemgaaende! thi det er anset som »stort« at have Ord for Ærlighed. Hardsysseboen med sine vigende, ubestemte Udtryk kan lettere »kom om ved det«, om »en Misforstaaelse« skulde opstaa.

Men ellers kunde Sallingbokaalen jo blive Kromand eller Beværter. I Landsbykroerne, Stationskroerne, i Byernes Drikkebutikker sad der Sallingboer, som Hardsysseboerne gav Øgenavne: Kræn Hundhu'e (han var fra Nordsalling, hvor Kraniet er langt), Kræn Kathu'e, »Bette Tor Øl«. Sallingbokaalene kunde ov snøve op, hvor der var rige Enker at finde. Jeg glemmer aldrig den Dag, da Johan Mikkelsen (af den gamle Borbjerg Slægt) fra Store Perregaard sammen med to Sallingboer, brede mellem Øjnene og brede over Lænden, traadte ind i Degneboligen for at melde Tillysning mellem Sidsel i Sønder Bøgild og æ Sallingbokaael. Fader havde haft Sidsel som Skolebarn og satte iovrigt Slægten højt. Jeg

husker grangivelig, at han ikke nærrede synderlig Tro til et lykkeligt Ægteskab. Men en villele Bøjel blev der. Det største Bryllup, Fader nogen Sinde har haft. 65 Kr. i Offer. Der var 4 Forridere fra Salling, som hver ofrede 2 Kr. Den Borbjerg Degn skulde se og mærke, det var Sallingbokaal og ikke Fedtprinser fra Hardsyssel. Brudeparret ofrede 6 Kr. hver, en Daler mere end Skik var for gode Bønder. Faders svage Helbred forbød ham at følge Indbydelsen til Bryllup. Men Kogekonen, Ann Elster, som ved denne Lejlighed udfoldede al sin Kunst, sendte en stegt And og Bagværk ned til Degneboligen. Pastor Kuhlmann tog to store Tallerkener Suppe, og det var en Anerkendelse som en Guldmedalje nu. »Kudalerne« spillede. Jo, det var en grumme villele Bøjel.

Mændene fra Vestsalling,

fra Haasum, Lem og Lihme Sogne, var karre saa kaalhøgen og bovn som Storsallingsfolkene fra Hindborg Herred. De kunde dog ikke gaa i Spænd med Ginding Herredsfolk, som »lie var ring nok«, men de kunde nok trække paa Hammel med Hvam- og Hjermfolkene. Naar Sallingboen først har funden sin Baas, er han let nok at arbejde med. Han er ikke hardsysselsvringled, men han skal og vil tro, han er noget for sig selv, nøj viller end de andre. Da Ginding Herred blev venstre, var Salling højre. Da Ginding Herred blev »Bergsk«, blev Salling moderat. Da Fjends Herred

blev moderat, gik Salling over til Radikalismen, store konservative og bondestolte Slægter kaldte sig radikale. Og saalunde er i Øjeblikket den politiske Stilling, at hvor Salling gaar hen, gaar Magten hen. Tør jeg betro mine Læsere i Hardsyssel, at den Stilling »lier den fremmed Kaal hval«.

XI.

Sognet og Købstaden.

Jeg nævnte i mit sidste Stykke, at jeg næste Gang vilde fortælle om Skolen og Købstaden. Jeg vil udvide det til: Sognet og Købstaden; thi ellers bliver det næppe et Tidsbillede, og det er først og fremmest det, mine Erindringer søger at være.

Himmerlandsboerne siger

om Hardsysselssfolkene, at de er »lukkede«. »Der er nøj om æ Taal«. Men nu er jeg ikke Hardsysselssmand, og jeg siger ligesom den Skomager Schlimmer i Ulfborg, da Pastor Bjarnesen havde talt om Fraadseri, Drukkenskab, Gerrighed, og hvad ellers ondt var: det rammer nicht maj. Jeg er af Varde Sysselss Folk, og der er de »uen o tvæer« indtil Varde Aa, og fra Varde Aa til Kongeaa er de muntre, »fremtaalend« og »frittaalend«. »Nøj kon lotte« kan min Fødeegns Folk være, og de siger ikke alt, hvad de ved, hvilket er regnet som en god Egenskab. I et Sogn, ja, det var saamænd i Borbjerg, blev en Sallingbomand Sogneraadformand. Han kom paa Tale i æ Østersovn, hvor faa kendte ham. Han er gue baade te o løs og skryv, blev der sagt. Ingen syntes at be-

undre ham derfor. O saa er det en Kaael, der ett sejer aal det, han véd. Da bøjede den gamle Hede-gaardmand sig i Beundring: Ih, bau da, æ han saa døgte.

Derfor er vor Tale i Hardsyssel — Læserne ser, jeg tager mig selv med, — saa forbeholden i Udtrykkene. Vi siger ikke »en skjøn Mand«. Det er for bestemt og for krævende. Nej, vi siger: det er en halskjoen Minnisk. Saa er der faale møj skjøen o godt ved ham; men der er ogsaa en bette Nøk i Lighed med det gamle Ordsprog: Der er aldrig saa fedt et Stykke Kod, der er altid en Kirtel ved.

En bette Stikkelhaar vil vi ogsaa saa gerne have føjet til i Vestjylland. For ingen maa jo blive alt for stuersinne af ene Ros.

»Holsbrov forhen«.

A haar som sind, a vel gaat læ ve endda flier Gaang', haad te Hues, te a vild' skryv nøj om Holsbrov farhen. Tho de æ cndlemoel bløvn dæve. No æ e sørren, te de faaller lie i æ Fuer, o no haar a ov Sind te ed.

Men jeg tror, jeg skal afholde mig fra at skrive paa Gammeljydske. Jeg kunde nok, men jeg er bange for at trætte Læserne, for det rette gamle Jydske, ikke Menighedsraadsjydske, er nu ikke saadan at løbe til, hverken at skrive eller at forstaa. Vil jeg skrive paa Jydske, tænker jeg mig siddende i den gamle Bondestue, hvor Bilæggerovnen med »Kammersvenden fra Morland« paa Siderne giver en blid Torvevarme, mens Malten, som er lagt til Spiring, dufter sødt.

Min Barndomsven taler Jydske, r e t Jydske, og den troværdige Klang skal lyde i mine Øren.

Længe før jeg fik Lov at komme til Staden, kendte jeg gennem Folketale mange af Byens Borgere. Madam Christensens Dansstov i æ Østergaard var godt kendt i Sognet. Det var her, Forkarlen i Hedegaard, Jacob, kom med den klassiske Bemærkning: Jacob i Heegor betaaler de hiele. Der var kommen en Bolle Puns paa Bordet til en Daler. Hvem der havde bestilt Bollen, kunde ikke klares. Skavefolkene (de Borbjerg Skotter) trak sig ængstelig tilbage; men da siger Jacob med en storsindet Gestus: Jacob i Heegor betaaler de hiele. Senere blev dette Ord til Ordsprog i Sognet.

Bønderkarlene sønden æ O og naren æ O kom saa nogenlunde til Rette om at dele Pigerne. Men hen ad Aften mødte Byens Haandværkerungdom paa Danseboden. Dens Urostiftere og Slagsbrødre forsøgte at tage Pigerne fra deres hjemlige Tilbedere og at yppe Kiv. Overfor »di Bønnerdreng« skulde Svendene vel nok vise sig! Et Par bomstærke Karle fra Borbjerg kunde dog smide Købstadens Udskud af Vejen. Af dem gik der Ry i Sognet.

Nær ved Jeppe Schous Købmandsgaard laa Bomlers Beværtning, lige overfor en anden. Den mægtige Gaard med sin store Kundekreds fra flere Herreder gav rigelig og rimelig Søgning til to Gæstgiverier. Bomlers var den mest kendte. Den lille venlige Beværter havde god Evne til at omgaas lidt vanskelige Gæster, og naar

Slagteriarbejderne blev for højro-stede, kom han og klappede dem paa Skulderen: Farvel, Farvel pæne Mand, kom igen en anden Gang, pæne Mand. Og de forsvandt stille uden Ophævelser — vilde ikke ud-sætte sig for den Tort, at Bønler nægtede at skænke for dem.

Den gode Købmandsskik at trak-tere de kørende Kunder og deres Kvinder med Kaffe og »blød Brød«, en Skik i de gamle Bondebyer Ran-ders, Viborg, Holstebro, var saa smaat ved at gaa af Brug i Hol-stebro. Jeg mener, Folk har tænkt: Det skal vi betale for. »Teng nyv og betaal ærlig« var Bondens Han-delssyn den Gang, og hvad der kom som Gave, skulde man vogte sig for.

Saaledes gik den gamle Sædvane af Brug. Jeg synes nu, der var noget samlende i den gamle Han-delsskik, og Restauratørernes 3 Stkr. højt Smørrebrød har saavist ikke bragt godt med sig.

Schous Goer har jo sin Historiegraf. Jeg har ikke læst Overlærer Aldals Bog og har heller ikke søgt at faa den til Veje. Jeg nærer nemlig en grum-me Rædsel for Statistik og Aars-tal og bryder mig kun om de Træk, som lever og fortælles blandt Folk. Jeg har fra Viborgeggen tit hørt gamle Bønder sige: Vor Købmand han saa' aalti sørren. Om Jeppe Schou har jeg aldrig hørt fortælle, at han »saa' nøj« særlig klogt. Men der taltes om ham. Hans mægtig store Forretning var omgivet af en vis Mystik. Der fortæltes, at han Torvedage sad paa sit Kontor til langt ud paa Natten og satte Pri-ser til. Det var Købmanden, som

gennem Priserne værdsatte sine Kunder. For de klogeste af Bøn-derne var Schou et stort Spørgs-maalstegn. Med sine Skadesløs-breve kunde han have dekorere en Riddersal; men ellers — en Overgang — havde Banken ham vel nok i sin hule Haand. Spurgte man den gamle Borbjerg-Køb-mand Niels Chr. Bak', der var en klog Finansmand og en god Be-dømmer, om Schou, saa blev Niels Christians kølige, fiffige blaa Øjne saa fjerne som paa Tvivlens Gudinde.

Mærkværdigt som Skæbnen kan være gunstig undertiden. Ogsaa for Jeppe Schou. Han havde et Skadesløsbrev i Karup Kro, karre saa meget værd som Stempelgeby-ret. Men Viborg—Herning-Banen fik sin Gang over Karup, og den gamle »privilegerede Kro«, hvor ikke et Menneske, ikke engang en Uldkræmmer, havde sat sin Fod i Mandsminde, fik nu Værdi. Entreprenante Folk købte Kroen, og Jeppe Schou fik sine 20,000 Kr.

Rudolf Aggerholms Isen-handel,

ja, sa' de gamle ikke Isenhandel, laa paa Torvet. Tænk, jeg erindrer slet ikke, hvad der laa mellem Schous Købmandsgaard og Torvet. Færchs tunge, triste Mure var end-nu ikke bygget. Den rigtige Hard-syssel-Skraa kom fra Ringkøbing, fra Jacob Rindom og Chr. Høy Hu-sted. Røgtobakken var enten Obels Melange eller Damborgs »Blaa-mand«. Dog kendte jeg ingen To-bak fra Hjemmet. Fader røg ikke, jo, han holdt paa, der spares meget i et Hus, hvor der ingenting er.

Jeg husker Rudolf Aggerholms Forretning, for dér købtes Høleen til Hjemmets Landbrug. »Barberknivstaal« stod der udfordrende paa Lebladets Inderside og Gebrüder Falkenroth stemplet i Anglen. De gamle »Hjöllissmed'« var uddøde i Holstebroegnen, og tysk Fabrikat, der var lettere og snildere, trængte ind.

Holstebro Torv er nu et grumme trist Sted, selv ikke Grisemarkedet kan sætte Stemning og Humør. Hjerm Herredsfolkene staa »saa stive som Torne og Støtter«, og ingen tør bryde den alvorlige Stemning — for der handles, og saa længe der handles, er der Alvor i Spillet. Bagefter kan man jo altid slaa Gækken løs ved en Kaffepunch. Hver Ting til sin Tid. Det kunde aldrig falde en Hardboer ind at sige som Vendelboen ved sin Kones Jordefærd: Imel ain Snak. er der ingen aa jer, som haar et Par Kvikal' o sælge. (Mon den Rad ikke mente Døtre?).

Det Liv, som i Viborg, i Randers, vel forhen i Aalborg, præger Torvene, kendtes ikke i Holstebro. Gaardmandskonen fra Hvam, Hjerm og Vejrum skulde ikke staa paa Torvet og blive vanbudt af de Købstadmadammer, hvem de inderst inde oversaa. Den Slags Smaating tager Konerne fra Fjends og Nørlyng Herreder og Smaagaardskonerne fra Støvring Herred med en let Haandbevægelse og giver et raskt Svar tilbage. En bown Hardsysselskone skulde ikke fjante paa Torvet med fremmede Mennesker!

Paa Torvet ligger en af Byens faa Patriciergaarde. Der er nu Bank, forhen Hotel, og før havde den herlige gamle Rejsende Søndergaard Restauration. Jeg husker Gaarden fra 70'erne, da den ejedes af Procurator Brask. En klassisk Sagførertype, for Bonden omgiven af en vis Mystik.

Viums Gaard

laa paa Torvets Vestside. Jeg siger laa, for hvad er der nu tilbage af den stolte Købmandsgaard, som i sin Tid var Sæde for Byens største og mest ansete Forretning. Gamle Vium stammede fra Viumgaard i Ulfborg og hører saaledes til Ulfborg Herreds første Bondeslægt. I 1876 fik jeg det første Kendskab til Gaarden; thi da kom min Broder, Holger Christensen, i Lære hos Bøggild & Petersen. Bøggild var Præstesøn fra Ø. Velling i Middelsom Herred, og Petersen Degnesøn fra Sønderjylland.

De supplerede hinanden: Petersen var Kontormanden og Tømmerhandler, mens Bøggild elskede at sysle med Jern og Skind. Nu skal her ikke skrives Historier om »den gamle Købmandsgaard«. Det gemmer jeg til en anden Lejlighed; men enkelte Træk, som belyser Tiden og Tidens Levesæt skal jeg efter min Broders Erindringer fremdrage.

Der var en ualmindelig god Læreplads hos Bøggild & Petersen, og baade lønmæssigt og menneskeligt blev Lærlingen behandlet med Forstaaelse og Omtanke. Dog i det første Læreaar var Renholdelse og Pasning af de 24 Petroleumslamper et grumme ubehageligt Hverv,

og Frosten hærgede Fingrene, saa de sad i en bullen og blodig Masse. Hertil kan føjes, at Gaarddøren skulde være aaben. Bøggild taalte ikke, at den Dør blev lukket. Selv var han saa hærdet, at han stod ude i Gaarden i den strengeste Vinterkulde og saltede Huder.

Men Lærlingen blev opdraget til at blive Købmand. Han lærte at tage Tømmer frem, at handle med Smede, at kende Frø, at behandle Skind og at bedømme Smør, fik Lov til at skrive op, ja, at handle med Bønderne. Da min Broder havde været 2 Aar i Lære, skulde han øve sig paa Købmændene. Det var nu egentlig Petersens Domæne, og én af hans stolte Dage var, naar Købmændene ira Skarrild, som ellers laa Vejle langt nærmere, kom for at handle hos Firmaet.

En Dag opdagede min Broder, at et ungt en gros Firma i Randers, Justesen & Abildgaard, maatte købe sine Varer billigere end Bøggild & Petersen i Holstebro. Han gik til sin Chef og forklarede ham det. Petersen mente, at Firmaet nok købte rigtig. Men næste Gang, Printzlau fra Hintz & Co. (Chokoladefabrik) kom, maatte han dog gaa 10 pCt. ned.

De to Købmandsgaarde raadede for Byens Storhandel. Indbyrdes var der væbnet Neutralitet. Tilsyneladende Fred og i Virkeligheden Kamp — altid om Tømmersalg. Al »Ved«, al Købmandssnedighed, al psykologisk Sans anvendtes, naar der skulde sælges Tømmer til en betalingsdygtig Bonde. Bonden skulde gøres tryk og tillidsfuld, og

Tømmeren købes for en rimelig Penge. Der er saamænd Stof til mange Historier i de to Handelshuses stille, skjulte og ofte aabenbare Kamp.

Husk de to Gæstgivergaarde paa Torvet fra hine Dage? Mads Peter Sørensens og Ole Niensens. Hos Mads Peters samlede Hvamboerne, Sirboerne, i det hele fra de nordlige Sogne. Hos Ole Niensens særlig Mejrupsboerne og den Del af Borbjerg, som kom ind til Byen fra Øst. Tolv bovne Mejrupsboer kunde lige faa Plads om det runde Bord og faa den Omgang til en Krone (tol smo svot). Var Skænkepigen særlig »hvakker«, kunde der nok blive en 10 Øre til hende, men ellers var Drikkepenge banlyst blandt »hvalajt« Folk, som havde deres Rygte kært.

Kaysens

Manufakturforretning ved Torvets Bund var Byens fineste. Her handlede mit Hjem, naar Fader skulde have noget »gediegent«, som det hed i gamle Dage. Det fine sorte Klæde til »Visitatskjolen«, det blaa Düffel til Søndagsfrakken blev alt købt hos Kaysens. Kaysen havde lært hos Manufakturhuset Quedens i Ribe, og hos Quedens havde Bedstefædrene, den Darum Degn og den Darum Gaardmand, handlet. Det var da en morsom og god Tradition, at Fader handlede dér, saa meget mere som Kaysen var af sønderjydsk Afstamning og langt ude i Slægt med Farmor.

Jøderne i Holstebro.

Der var en — nej, der var i den

Tidsperiode en Manufakturjøde i hver Købstad. I Holstebro hed han med det ikke særlig jødisk klingende Navn Jacobsen, dog fuldblods Jøde, i Slægt med Marcus Nathansen. Slægten forsvandt snart fra Byen, men maa dog have følt en vis Tilknytning til Egnen; thi en Datter blev for omtrent 50 Aar siden viet i Borbjerg Kirke af Pastor Kuhlmann.

»Loven om det tomme Rum« medførte, at en Mængde tyske Haandværkere nedsatte sig i de vestjydske Købstæder. Da efter 1830 Byerne begyndte at komme »til Krylt«, kunde de ikke folkeføde sig selv. Landboerne havde ingen Tanke om at drage »til Stajs«, og saa blev der Plads for tyske Indvandrere. Navnene huskes: Barber Weschnung, Buntmager Breuer, den Buntmager Prohaska (vistnok ungarsk Jøde) und den Bager Stumpf. Fuldtro Højremænd næsten alle. Ja, den lille, sirlige Prohaska holdt nu ikke af at bekende Kulør, for en Venstrekasket gav jo lige saa megen Fortjeneste som en Højrehat, og han vilde gerne slippe med at sige: Min Forretning er min »Bøledik«. Dog Dyrslæge Welsch — Højres Fører — skulde nok hale de vaklende og klejnmodige frem. Den Stumpf derimod var socialdemokratisk troende. Byens første og Byens eneste. Et Forargelsens Tegn for Højre og Venstre en Vederstyggelighed.

En af Byens mærkeligste Mænd

var Laust Glavind, den gamle Ta-

ter. Jeg kan i Dag ikke komme nærmere ind paa Omtale af denne ejendommelige Skikkelse, thi saa bliver dette Afsnit altfor langt. Maaske jeg senere kan faa Lejlighed dertil. Nogen almindelig Landstryger var han sandelig ikke. En »Kvaksalver« ganske vist, men med underlige Evner. Ret en mystisk Person. Mangehaande Sygdomme vidste han Lægedom for, og han beskæftigede sig ogsaa med noget saa »gement« som at »draw Tænder« ud. Morten Toft i Borbjerg har fortalt mig, at han som Dreng fik en Tand drawn ud hos Glavind, og da Morten spurgte om, hvor meget det kostede, sagde Glavind: Du har jo saa mange Penge i din Pung, dem kan du give mig. Ja og det sædede.

Kancelliraadens Gaard paa Raadhustorvets Hjørne, lige over for »Schaumburg«, en mægtig stor Købmandsgaard, huskes vel af den ældre Slægt. Den fine, gamle Købmand var »Kommunalmand« med Liv og Sjæl, og indbragte det ham ikke andet, medførte det dog den smukke Titel. Endnu eet Navn, og jeg skal lade Sognet og Købstaden skilles og kun mindes de Navne fra Byen, jeg kender fra Degneboligen.

Distriktslæge Glerup var en hyggelig, gammel Brumbasse af Læge. Lidt vranten paa sine Vaccinationsture og bøs, som Skik var, overfor Bonden. »Hannem bør holdes nede«. Fra Hjemmet har jeg kun gode Minder om ham; thi for Fader var han en omhyggelig Læge. Et af hans Vis-

domsraad gengiver jeg her, det røber Lægen i det barske Klima: Man skal lægge sit Undertøj Sct. Hansaften — og tage det paa Sct. Hans Morgen.

Slægterne skifter hurtigt i en Købstad, og Menneskene bliver hurtig skrevne ind i Glemmebogen. Mon nogen i Holstebro kan mindes de to Frøkener Kuhlmann, som havde en »Frøken-skole« i Holstebro, altsaa en Skole, som kun søgtes af Embedsmændenes og Handelsstandens Døtre. De to Søstre af Pastor Kuhlmann, Kamilla og Nina, var to ganske ejendommelige tidsprægede Damer. Kamilla sværmerisk med tunge, brune Øjne, en lille digterisk Aare, som udløste sig i Fødselsdagsdigte til Broderen og til Provst Petrus Bøtcher, vist en Ungdoms »Faible«. Nina imponant, respektindgydende, med en Røst, som omtrent naaede Broderens i Omfang. Min Tanke rykker to Tidsaldre tilbage, naar jeg mindes de to Holstebro-Pædagoger.

Tænk, jeg kan ikke erindre Navnet paa den Skrædder, som syede Visitatstøjet til Fader. Forøvrigt fik Fader kun eet Sæt i de 10 Aar, jeg husker i, saa Glemselen er undskyldelig. Faders daglige Toj blev syet af Herman Skrejer — senere af Carl Hermansen.

Men Skomager Bailums Navn er tydelig optegnet i min Hukommelseskiste. Han var en Mester i sit Fag og en honnet Mand. Faders Støvler skulde være rummelige, men de skulde og-

saa være pæne og velsyede, fint Kram, »durabelt«, som det i Dattidens Tale hed. Mester Bailum var den eneste, som kunde sy til Fader.

En pæn Borgerfamilie var Naalemager Karmarks. Naalemageriet var et fint Haandværk, lige op ad Urmageren og Guldsmeden. Madam Karmark, ja, højere end Madam kunde det dog ikke blive, havde Systue, Byens fineste, og der havde Søster Anna været et halvt Aar. Af Julebagningen blev der altid sendt en Portion til Madam Karmark (samt en And). Man erindrer, at den Tid kunde en Dame ikke gaa paa Konditori (hvoraf der ingen var) eller Restauration, saa var det jo rart at have sikret sig »et Kaffested«.

Fra denne lille Udflugt »te æ Bøj« vender jeg saa tilbage til Borbjerg.

XII

Til Borbjerg Møllese

knytter sig mange lyse og skønne Barndomsminder. Løbe paa Skøjter? Nej, der stod ikke Skøjter paa Borbjerg Degns faa og fattige Penge, og mine selverhvervede Penge vilde jeg hellere sætte i Bøger end i Skøjter. Men en »Miegaj« havde jeg dog Part i, og jeg fandt ogsaa Søens bedste Aborrestand: En Lysning mellem Rørene, lige hvor Skeldiget mellem Bukdal og Kvisgaard gik ud til Søen.

Søen var rig paa Fisk (er maaske endnu), og om For sommeren, naar der blev draget Vod, var det et frydefuldt Syn at

se Fangsten: Mægtige Gedder, store Brasen, som ingen dog agtede paa, og blanke Aal. Naar Fangsten var overvældende, blev der gerne sendt en Sending op i Skolen. Jeg tør sige, Aalene var mest kærkomne.

Naar Isen havde lukket Søen

saa nær som »æ Vildhvoller«, tog Aalestang sin Begyndelse, selvfølgelig kun af Møllens Folk, Frænder, Venner langvejs fra. Fiske retten var jo retsvunden, saa fremmede Folk vovede sig ikke paa Aalestang. Dog tror jeg nok, at Niels Kvisgaard for godt Naboskabs Skyld og som en Mildnelse af den table Retssag var indbudt til Aalestang en Gang imellem. Naar der var Aalestangere paa Søen, var jeg altid ved Haanden. Jeg har nok bedt mig fri fra Skolen — paa Moders Bøn. Jeg lærte at skelne »Aalekovl« fra »Luftkovl«, at indridse de rigtige Kovl, og i stor Spænding fulgte jeg Chresten Søndergaards Stang: om det blev »en Noel eller en Oel«, det vil sige en Kammerat mellem 1 og 4 Pund. Chresten Søndergaard var Farbroder til Stine i æ Møl og selvskreven til alle Aalegilder. Gav Aalestangningen godt, blev der altid sendt op i Skolen.

Og saa har jeg dernæst et for mig dyrebart Minde: da jeg frelste Hans i Møllen, Legekammerat og Skolekammerat, fra at drukne. Jeg tænker undertiden paa, hvor underligt og skæbnefuldt det var, at jeg netop hin Vintermorgen

skulde føle Trang til at gaa op paa Kirkebakken og faa Lyst til at gaa ned paa Søen og mødes med mine Venner og Veninder fra Borbjergby. Det havde været Tø, og Isen paa Vaagerne var nok glat, men tynd, og da Hans vilde »skride over«, brast Isen, og han laa pjaskende i det kolde Vand. Jeg overvejede et Sekund, om jeg skulde springe ud efter ham, men opgav det vovelige Forsøg og gjorde det, som bedre var: at lægge mig fladt paa Isen, fik Pige børnene til at holde fast i Benene og skubbede mig saa langt ud, at jeg fik Hold i en Finger. Saa var Kalorius reddet, skønt det kneb at faa ham over Iskanten.

Da Niels Jepsen jagede os af Nøddekrattet.

Mine to Barndomsvenner fra Haislund, Peter og Frederik Eising, og jeg kom en Dag fra Skole hos Johanne Kuhlmann i Borbjerg Præstegaard. Hun underviste os i Tysk, Engelsk og Tegning. Nu havde jeg faaet opsnuset, at der i Torsdal Krat i den lille, skønne Skovdal mellem Hvam og Dalgaard, hvor Liljekonvallen blomstrer som faa Steder, fandtes Nøddebuske, og en Septemberdag lagde vi Vejen fra Præstegaarden om ad Krattet for at plukke de friske Nodder. Vi tænkte paa Fred og ingen Fare; thi Niels Jepsen, som var Tækkemand eller i det mindste »Stik op-Mand«, kendte jeg saa godt fra Hjemmet. Naar Mads Mikkelsen og Niels Jepsen var færdige med Taget, fik de altid Kaffe og en Punsch. Mads

Mikkelsen var en rigtig »Trairing«, og han kunde faa Niels Jepsen til at fortælle de mest usandsynlige Krøniker og Spøgeseshistorier. Som sagt, vi tre Drengene, Godtfolks Sønner, havde ingen daarlig Samvittighed, syntes bare, det var vidunderligt at plukke Nødder i det herlige Efteraarsvejr. Jeg følte dog en Kende Uhygge og raadede mine Venner til at holde sig ovre paa Hvamsiden, hvorfra en Flugt lettere lod sig gøre. Min Forudfølelse gav mig Ret. Midt under Plukningen hørtes Niels Jepsens Tordenrøst: Da ska A lær jer forbandede Tyvknejt! Skamfulde og slukorede luskede vi af, og vi vogtede os vel for at fortælle derom i Hjemmet.

Den store Laks.

I den yndige Torsdal, som fra Hvam Smedie strækker sig til Ryde Enge, kunde Bækken om Efteraaret være strid og rivende. Nede ved Skylvadhus og »æ Saandhus«, et magert Boelssted paa Skylvads Udlodder var Bækkens Bund stenfyldt med skarpt Sand ved Siderne. Her strøg Limfjordslaksen op for at gyde; men i den snævre og ikke dybe Bæk blev de et let Bytte for Lodsejerne. Jeg erindrer saa tydeligt, at vi hjemme hvert Efteraar fik en stor Laks foræret fra »æ Saandhus«. Den blev for Resten ikke spist i Degneboligen, men givet videre til Præstegaarden, for Pastor Kuhlmann var »en stor Ynder« af kogt Laks.

Min Barndoms Legeplads

sammen med Børnene fra Borbjergby og Møllen var hos Laust Jacobsens, »Mensalgaarden«. Den gamle Gaard med sine utallige Skjulesteder, sine Tørvestakke, var et Paradis for os. Laust Jacobsen og især hans Kone morede sig næsten lige saa godt som Børnene. »Nøj flamsk« (et gammelt Borbjerg-Udtryk) kunde de være i Optræden og Tale; men de var i Bunden inderlig godsindede. Laust gav Skraaen en »gue Knus« og saa hu hej til Knægtene. Laust Jacobsens Gaard var nu ellers »nøj skajele«, men han kratted' godt ved. Med Øget havde han altid »en grumme Held«, de mørkspættede holstenske Køer med de sorte Ben gav megen Mælk, Aar efter Aar lagde han en Fenne, vunden fra Mosen, til Marken.

Husk paa, jeg var selv Landmand.

I 7 Aar, fra jeg var 9 til 16 Aar, var jeg »Avlskaal« paa Skoleloddene. Nærmest Røgter. Jeg plejede vore fire Køer og den lille Kipkalv og passede Faarene — alt tør jeg sige samvittighedsfuldt. Kirkegaarden var paa den Tid en Græsmark (kun enkelte Slægter holdt Gravene i Hævd), hvor Agerhønen i Fred kunde rugge. Dejligt Græs, rigtig fedt Naturgræs groede paa og mellem Gravene. For Græsset gav Fader 10 Kr. om Aaret. Tidligt lærte jeg at bruge en Høle. Jeg er den Dag i Dag en hel villedle Hjøllikaal. Og

Barndomskirkegaarden med sine Fuglereder under Grav og i Stent, med sin Vildkløver og Per-sillskov, sine klare Forglemmige-er under Bulmeurtens Skygge, var saa langt skønnere end nu.

Om Søndagen døde jeg min Røgter-Samvittighed. Da trak jeg Køerne tidligt hjem, fyldte Krybberne med Kirkegaardens friske Græs og vandrede selv ned til Barndomsvennerne i Borbjergby.

Saa var jeg med til
»Vækild«,

Pinseblus, paa Fallegaards Højmark. I Fællesskab købte vi Mjød og Kringler, og Dansen og Legen gik lystigt paa Grønsværet. »To Mand frem for en Enke«, »Munken gaar i Enge den lange Sommerdag«, og tilsidst kvædede alle: og se nu, hvor lystig de danser de to, som om de havde stjaalet baade Strømper og Sko.

Eller vi drog over i
Kjeldsmark Buske

ved Midsommertide. Jeg véd ikke, om det just var saa yndet af Mændene i Kjeldsmark; men eftersom det var Slægts Børn, »o gue Folks Bar« i al Almindelighed, saa blev det aldrig forbudt. Vi gjorde saavist heller ikke Skoven Skade, færdedes i den tyste Skov med Andagt og Nænsomhed. Alle nærrede den Følelse, at det var en skøn Plet, som ikke paa nogen Maade maatte besudles. Den Dag i Dag kan jeg længes efter min Barndoms Skov, den skønne Bakkeskrænt med Kristtjørn, Gammeleg, Storbøg og Hassel.

Min store Barndomsrejse.

Da Fader i 1874 var bleven fri for Hvam Biskole, kunde mine Forældre gøre den Rejse til deres fælles Hjemstavn, som der Aar i Forvejen var talt om. Søster Anna kunde passe Skolen, og Broder Holger, som da var 11 Aar, Husdyrene. Jeg var 7 Aar og en lidt vanskelig Klør at holde Styr paa. Naar jeg kom med, vidste mine Forældre dog, jeg var i Sikkerhed. Ogsaa Kristian (den senere Borbjerg Degn) var med. Rejsen skulde helst foretages i Juni Maaned, før »æ Slet« begyndte i Mærskken, for de Darum Bønder skulde have god Tid til at pleje og sørge for saa sjældne og kærkomne Gæster, og Grandelaugets Mænd vilde gerne have Tid til at gaa med Gæsterne fra Dør til Dør, fra Gaard til Gaard, saa disse ret kunde føle, at de var Slægtens og Grandelaugets velkomne og velsete Gæster.

Banen fra Struer til Bramminge blev først aabnet i 1875, saa Rejsen skulde gøres paa god gammel Maade med Hest og Vogn. Men hvem skulde køre for os? Hvilken Bonde kunde være fra sin Bedrift i 14 Dage? Hvem havde Fjedervogn, pænt Seletøj og gode Heste, saa Egnen og Egnens Folk ingen Skam skulde lide? Der var selvfølgelig gaaet Ry i Sognet af den Rejse, Degnens vilde foretage, et Ry, som ogsaa var naaet Trabjerg. Fader blev derfor overordentlig glad forundret, da Gaardmand Houmark Christensen fra en af de gode Trabjerg Gaarde tilbød at køre. Han var en uaf-

hængig, velhavende Mand, gift med en rigtig rar gammeldags Kone, Ann Søndergaard. Der var intet at udsætte paa hans Køretøj, som var en Storgaardmand værdig, og ved Siden af var han en snaksom og fornøjelig Mand med et rart Gemyt. Hertil kom, at han havde været »Kræmmer i æ Sønnen«. »Gaaet med Tøj« — og vel-sagtens ogsaa smuglet Silketøj over Kongeaaen. Det var jo en ypperlig Lejlighed for ham til at opfriske Ungdomsminder og gense kendte Veje og Egne.

Jeg synes endnu, jeg kan mindes den Morgenstund, vel ved Femtiden, da vi kørte ud fra Borbjerg Skole. Jeg kan da mindes de teglhængte Huse i Holstebro, og jeg kan huske, at der ikke standsedes før ved Gryde Kro. Jeg kan endvidere erindre, at der ikke overnattedes i Tarm Kro, som Moder havde tænkt, idet Krokonen, Madam Kjær, var en Søster til hendes Svoger i Darum. Men Fader, som vidste, at der ikke vilde blive taget Betaling for Opholdet i Tarm Kro, vilde ikke. Han skulde ikke have, der bagefter fortaltes i Slægten: Der kom han, den sølle fatte Dein i Borbjerg og væltede sig ind paa os. Fader kunde nu være lidt for overfølsom stolt, med ringe Tro om sine Medmennesker!

Husker jeg ikke fejl, overnattede vi i Blaksmark Kro. Baade Houmark og Fader vilde saa langt mod Syd, at de næste Dag kunde naa Darum i god Tid. Og Houmark havde som »Kræmer« boet i Blaksmark Kro.

Vil Læserne tro, at jeg kan hu-

ske, vi fik Sødsuppe og Kalvesteg til Aften, og at jeg blev saa træet, at jeg faldt i Søvn paa den løse Langbænk. Jeg kan ogsaa huske den umaadelig tykke Krokone i Ølufvad Kro og Begravelseskagerne samme Steds; de var med Glasur og pyntet med Sukkerkugler. Mindes jeg ret, forærede den tykke Krokone mig et Stykke. Jeg tænker, Øjnene har siddet paa Stilke.

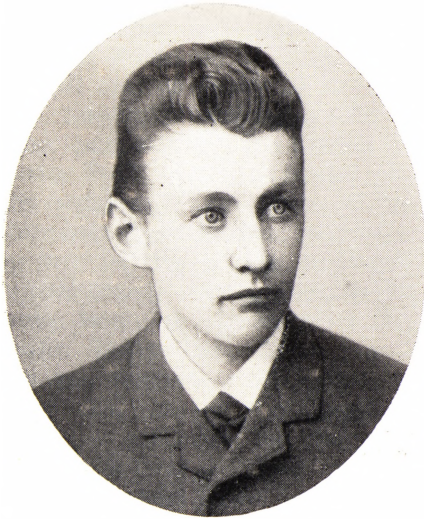
Fra Hjemvejen erindrer jeg Røbjerg Kro, som syntes mig rigtig trist.

Lidt husker jeg fra den gamle Marskby. Mine Fætre var store og voksne, men Byens Drengene var gode Vejledere. De advarede mig mod »Borken«, som saa godt som vilde æde Børn levende, og fulgte mig ud til Havet. Faders Svoger, den stoute Gaardmand P. Kjeldsen, kørte til Esbjerg med Borbjergboerne (undtagen mig, jeg var for lille) for at vise dem det store Ilavnarbejde. Det kunde nu ellers have været morsomt, om man i 63 Aar kunde have baaret en Erindring fra Esbjergs Barndom.

Saa kan jeg ogsaa mindes, at Moder i de 10 Dage, hun var i Darum, flere Gange besøgte en ældre Kone, Trine Vind. Først mange Aar efter fik jeg Sammenhængen at vide: Hun havde været Postillon d'amour mellem Fader og Moder.

Min første Rejse med Tøget

var til Vemb. Jeg skulde med Eisings besøge Fru Eisings Broderdatter, som var bleven gift med Gaardejer Hans Povlsen i Vemb. Oven i Købet skulde jeg sammen

HOLGER CHRISTENSEN,
Grosserer i Viborg,
lært hos Bøggild & Petersen, Holstebro.

FREDERIK EISING,
fhv. Apoteker,
Forfatterens Barndomsven.

Pastor KUHLMANN.
Hvilken tilkæmpet Ro og Mildhed
er der ikke i det gode Ansigt?

Mors Kæledægge, P. CHRISTENSEN,
Købmand i Viborg, lært hos Kancelli-
raad Christensen, Holstebro.

med Sønnerne bo i Holstebro en Nat hos Købmand P. Balle, som var gift med en Søster til Fru Eising. Næsten alt for mange Oplevelser paa én Gang for saadan en ensom Sjæl. Jeg kan huske den lille lyshaarede Ellen Balle med de klare blaa Øjne; husker, hvor venlig hun tog sig af den fremmede kejtede Dreng. Aldrig glemmer jeg denne første Jernbanerejse i den mørke Vinteraften, hvor Togets Lys saa fantastisk og spøgelsesagtigt skar gennem Nattemulmet. Ej heller glemmer jeg den glødede Kakkelovn i Toget, hvorved jeg havde faaet Sæde. Fra Kirkebakken i mit Barndoms Rige kunde jeg se Toget, naar det i Vaaraftenens Skumring fo'r forbi Helleaaens Engdrag, høre dets Buldren; men den store Virkelighed var dog først hin Jernbanerejse.

Vi kendte ikke til at faa Lommepenge,

fuldstændig selverhvervende; men jeg kan forøvrigt sige, at vi Degnedrenge var bjærgsomme, med vagtsomme Øjne overfor Indtægtsmuligheder. Jeg drev aldrig »Duehandel i den store Stil« med »ægte Duer« og sligt, som krævede den store Kapital. Jeg holdt mig til den jævne »Tillægshandel«, hvor man solgte en Hundue nu og da til Tillæg, og ellers prangede, som man bedst kunde. Min gamle »Skadehan« var en ypperlig »Lokhan«, og utrolig, hvad den flotte gamle Herre kunde føre hjem til Slaget af Beundrerinder. Disse fremmede Hunner blev fangede, bundne og solgt til andre Drenge. Saa var

Krigens Gang og Drengenes Due- lov den Tid! Det hændte jo ogsaa, at mine blev borte! 60 Aar efter, at jeg drev den »Næring«, træffer jeg i København en Barndomsven, Forfatteren Johannes Bech, som mindede mig om, at jeg havde »snødt« ham i Duehandelen. Han fik selvfølgelig Gustav Esmanns Ord: De mere kloge narrer de mindre kloge, slynget tilbage.

Efter 1874 fandtes i Kirkeblokken en ugudelig Mængde Hel- og Halvsamlinger og enkelte »Søslinger«. Jeg var med til at tælle Kirkeblokkens utrolig mange Kobberpenge, og som Løn fik jeg »de gal Pæng«. At jeg var saa hægen efter at faa disse Skillinger havde sin Grund i, at de, slebne og rigtig pudsede, var saa fortrinlige at bruge til »Skorsten« og »Klink«. I disse to Spil var jeg Verdensmester for Borbjerg, og de gav en aldeles sikker Indtægt, saa jeg som Dreng aldrig var »pengs'ø«.

En Gang imellem aabenbarede en Guldgrube sig: naar der skulde gøres rent i Kirkestolene. Det hændte sig ofte, at Folk, som skulde op at ofre, i Forfjamskelse tabte Penge. At bukke sig og lede var imod al god Kirkeskik, og de blev derfor liggende til den aarlige Rengøring før Pinse. Maa jeg betro Læserne, at vi Degnedrenge havde gjort den første Høst!

»Præstens Stald« var ogsaa en ret stabil Indtægtskilde. Præsten havde i et af Udhusene Staldplads til sine to »Krikker«, ja, i Forhold til Bøndernes velplejede og velpassede Heste var de virkelig Krikker.

I godt Vejr gik Præstegaardsfolkene og Gæster til Kirke, og Stalden kunde derfor laanes ud til Barsedaaabskøretøjer og hvad der nu ellers tilfældig kunde komme. Skønt man aldrig krævede, var der dog saa megen »Takt« i Folk, at de altid ofrede 35 Øre.

Ofte skulde jeg ved Bryllupper holde ved en eller anden Gaardmands Heste, dersom han havde Lyst til at overvære Brudevielsen og deltage i Ofringen. Det gav ganske bestemt en 25 Øre. Jeg har en Erindring om en saadan »Holden ved«, hvor jeg synes, en ellers tænsksom og forsigtig Bonde bar sig lidt ligegyldig ad. Christoffer Damgaard havde faaet Lyst til at overvære Brudevielsen, og han overlod nu Pasningen af to kraftige og kaade Køreheste til en 13-Aars Knægt, som var uvant med at styre Heste. Jeg erindrer, at jeg havde ikke mere Mod end til mig selv; thi Hestene var utaalmodige og sprælske. Jeg synes at erindre, jeg havde Taarer i Øjnene. Men jeg satte mig paa Vognen — ske hvad der vilde — og lod Hestene trave lidt. Jeg mærkede godt, at Hestene ikke »respekterede mig for det, jeg var«. Jeg kørte igennem Borbjerg Mølle op ad den dybe, smalle Sandvej til Niels Chr. Baks. Her holdt Hestene nu mest af at gaa stille, men jeg lod dem løbe i skarpt Trav. Vendte saa ved Jens Baks, atter gennem Møllen, i Trav op til Lynghøjen og igen i skarpt Trav op ad Kvisgaard Bakke. Nu var Hestene helt tilfredse med at gaa stille i Skolepladsen, og da Christoffer Damgaard kom fra Kirken, fandt

han et Par fromme Heste og en hel kantere Dreng, som med Ære for-tjente sin 25 Øre.

En sikker og stabil Indtægt var »Nettes« aarlige Nedkomst med fire dejlige Hvalpe, som alle blev solgt til en Krone pr. Stk. Og Falkeæg! Første Kuld Æg blev solgt til Samlere. 25 Øre pr. Stk. Den gamle Taarnfalk hadede mig, og den lærte Ungerne af andet Kuld at kradse og rive mig til Blods. Ugleæg fandt jeg aldrig. Uglen rugede dybt inde over Kirkeloftet, og der var saa skummelt, at ikke en 25 Øre kunde lokke mig.

Erindring fra den gamle Mølle.

Jeg var sendt ned for at hente Boghvedegryn. Boghvedegryn kunde man ikke faa »malet« naar som helst. Dres i æ Møll skulde mindst have 20 Poser Boghvede samlet, før han besluttede sig til at sætte Boghvedegrynskværnen i Gang. »Bildning« og Rengøring af den var vist et ret omstændeligt Arbejde. Men nu var der kommen Bud fra Møllen, at æ Boge-gryn kunde afhentes, og af den Skp. Boghvede, som var sendt til Møllen, vidste Hjemmet af Erfaring, der ikke blev flere Gryn, end jeg let kunde bære. Der var altid en hulendes Svind paa Boghvede.

Til Trods for, at man ellers i Mølstov og Sme'hus maa tale frit, var der dog en vis Højtidelighed over den gamle Møllestue. Tavlen paa Væggen med Indskriften:

Her æder jeg mit Brød,
her tager jeg min Lykke,
som Gud mig unde vil
mod Mangens onde Tyeke,

hang saa manende alvorlig, at Møllegæsterne ikke ret kunde boltre sig i drillende og kaade Ord, og Folk vilde jo godt nok skose til Møllerne. Man fortalte, at det eneste ærlige ved en Møller var Tommelfingeren. Den var nemlig inde i Toldkoppen. Nitten Møllere og saa di Faaer, hvor manne er det? spurgte man den lille, uskyldige Dreng. Det er tyv'. Hva, er di Faaer ov en Tyv.

Man fortalte, at Sognets to luneste Trairinger, Mads Mikkelsen og Hvolle Møl fra Savstrup Mølle, var kommen sammen ved en Kaffeunsch inde hos Mads Peters o æ Torre. Li'saa slinner spørger Mads Mikkelsen: Sej mæ Hvolle, nærensti do haar glemte, te do haar tolled', hva gyer do saa? Saa toller a igjen Mads. Jeg tør sige, at Mads Mikkelsen trak sig »hiel slotten« ud af den Samtale.

I den gamle Møllestue vovede man næppe at være alt for morsom. Baade Lars Christensen og Dres Møllersvend var myndige Mænd, som nok skulde svare hvast og vittigt igen. Men ellers var Dres fra æ Nargor baade skree og velvillig. Naar en lidt utaalmodig Møllegæst spurgte Dres: Æ mi Møling snaar færre, sa' han venlig, idet han tog en Tor Øl af Kruset: ded lier endda stærk. Han svaar endda Folk hval, sa' saa Manden, naar Dres var gaaet ud: Ja, han er samøj en skjøn jen, siger en anden.

Andreas Christensen vidste saa sikkert, at et godt Ord finder et godt Sted. Eller ogsaa hentede han fra Bornholmeren et Spil Kort. I ku jo taa en Blaa' saalæng.

En af Barndommens kendte Skikkelser var Andreas Munksgaard. Dres og især Stine Dres var fornøjelige Folk. Stødfuld af gamle »Sejer« og ejendommelige Talemaader. Jydske Ord, særegne og rammende, og gamle Ordsprog flød frit og muntert fra Læberne. Dog kunde Dres være lidt »værkele«, naar noget »gik ham imod«.

I den gamle Mølle var han den daglige Haandværker, som kunde »stand' aal Ting«. Haandsløv, som man siger i Ommersysse, og haandsnild. Og hvis Lars Christensen lod et Ord falde om, at de vist skulde have stegt Aal til Unnen, saa blev han saa smeller guc.

Den gamle Tømrer i Hughuset hørte med i Interiøret af Borbjerg Mølle.

I den gamle Købmandsbutik,

ja, den var nu »endlemoel« ikke saa gammel, for den var i min tidligste Barndom, førend jeg kan mindes, flyttet fra den gamle Bakgaard til Væjkrydset, hvor Møllevejen og Kirkevejen skar hinanden, stod Jens Bak endnu som Indehaver. Men ellers var det Sønnen Niels Chr. Bak, der baade raadede og førte. I mit gæstfri Hjem havde vi Købmandsbud baade Morgen og Eftermiddag, og jeg vil nu mindes Købmandsfærd en Foraarsmorgen.

Folkene sad ved Davren. Husholdersken Ann Kathrin for Bordenden med gammel Jens Bak ved Siden. Niels Chr. yderst paa den løse Bænk, og ellers sad alle efter Rang og Værdighed, dog saaledes at Kramboddrengen hurtigst kun-

de blive purret ud. For en enkelt Kunde, især naar det var en bette Knejt, rejste man sig ikke, før Davren var til Ende. Jeg blev ganske sulten af at se paa de spisende, for jeg havde endnu ikke faaet min Mælk og Brød. Med lystne Blikke fulgte jeg, hvordan de i Panden stuede Kartofler (gammel røde) iblandet Flæsketærn, forsvandt som Dug for Solen. Først naar Mælkebrødet var fortæret, viste der sig Tegn til, at man kunde blive ekspederet. Ingen Appel til, at man skulde skynde sig, nyttede. Davren skulde nydes med Andagt og i Ro. Der kom snart flere Kunder. Jens Baks Hofbarber, Laust Jacobsen, blev stillet tilfreds med en lille een af Klukkeren og Udregningskassen. »Som Hønen klukker mindelig« kunde jeg allerede som Barn citere. Den gamle Tiggerske Ann Kathrinn Fuur listede ind. Niels Chr. Bak fik hende til at fortælle om Ungdoms Letsindigheder, medens hele Kredsen fra den kønne Ungpige til Belsen hylede af Latter. Husbestyrerindens Smil blev lidt anstrengt. Hun led bestemt ikke, at Niels Chr. var for »baa'ne«.

Jeg mindes fra den gamle Landhandel, naar den store Sukkertønde skulde udskiftes. I Revner og Sprækker var der Sukkerklatter, og Byens Dreng sad som Bier omkring det mægtige Fad. Jeg mindes Totiden. Da var vi Drenge særlig velkomne. Jo mere vi kunde tumle os i de store Batler, jo fastere pressesedes Ulden. Vi sparede Krambodkaalen og Drengen for meget Arbejde. Til sidst for-

langte vi et Kræmmerhus, ellers nedlagde vi »Arbejdet«. Honningtiden var jo ogsaa en sød Tid, hvor Resterne af Honningen, som i store Kobberkedler var bragt til Købmanden, stod til fri Brug. Niels Chr. Bak bryggede mange Tønder Mjød. Dels til Brug i Butikken, hvor Konerne skulde have en Mjøddram, dels til Salg en gros. For Mæslinger er Mjød jo godt.

Jævn var Levemaaden i de gamle Bondegaarde til daglig; men dog sjælden saa nøjsom og saa smaaladen som hos Gaardmandskonen, der spurgte sin Mand: Tøs do et', vi ska haa en Cikorri, Niels?

Jeg vil forlade Borbjerg, det gamle, særprægede Sogn, som jeg har søgt at male saa levende, jeg formaar, for den unge Slægt, ja, for alle mine Læsere. Jeg vender nu og da tilbage; men foreløbig gaar mine Erindringer til andre Egne, andre Kredse, andre Forhold. Jeg haaber, mine Læsere følger med.

Dog et Træk vil jeg mindes her. Fader var bleven svag og træt. Trængte til Ro og Hvile. Min Broder, afdøde Chr. Møller Christensen, kom da hjem og blev Hjælpe lærer. Det var en saa stor Sag for Fader og Moder og min opofrende og gode, højt begavede Søster Anna, om han kunde faa Embedet efter Fader, at det blev indflettet i daglige Bønner. Alle Kræfter blev sat i Bevægelse, ikke mindst Pastor Kuhlmann, som her viste, at han havde Hjertet paa rette Sted. Efter Samraad med Kuhlmann sendtes saa Sognets to bed-

ste Mænd, min Faders kæreste og bedste Elev, Peder Hedegaard, og en trofast Nabo, Sognefoged Morten Toft, til Biskop Balslev. Det var et lykkeligt Valg, der røbede en sund, psykologisk Sans hos Fader: Den unge, kundskabsrige, veltalende, højt oplyste Bonde med de rene Træk og de tænksomme Øjne, og den høje, ranke, tilforladelige Sognefoged — kunde de ikke gøre Indtryk paa den gamle, erfarne Biskop, var alt omsonst.

Og Fader fik Løn for et langt Liv trofast og godt Arbejde i det gamle Sogn, idet Biskoppen efter den enstemmige Tilslutning fra Skolekredsen kaldte min Broder til Embedet.

Rolig og fattet, befriet fra mangetung Tanke, døde saa Fader. Og jeg kom til Darum.

XIII.

I Darum. — Et lykkeligt Aar.

I de sidste Par Aar, Fader levede, tyngedes hans Sind af: Om Embedet kunde blive givet til Sønnen Chr. Møller, om der kunde skaffes et taaleligt Udkomme til Moder og Søster Anna, og om jeg, som var den yngste, kunde komme i Vej. Jeg tør sige, at Faders sidste Stunder blev formildet ved, at hans første Haab gik i Opfyldelse, og at de to sidste saa nogenlunde ogsaa skete Fyldest. Fader havde efter Evne og Lejlighed sørget for min Uddannelse. Jeg havde faaet Undervisning i Matematik hos Peter (Krog) Hedegaard i St. Hedegaard, senere hos Lærer Hansen i Trabjerg (derefter Ryde). Matematik var nemlig min

»svage Side«, og at jeg fik ug til Lærereksamen, skyldtes ikke matematisk Sans, men en god Hukommelse og en frimodig Optræden. Dog ellers var jeg i alle »Læsefagene« godt forberedt. Erslevs Geografi, Allens Fædrelandshistorie, »de fire Evangelier«, Apostlenes Gerninger og Pauli Romerbrev kunde jeg udenad. »Praktisk Færdighed« havde jeg i rigeligt Maal øvet under Opvæksten og i min Faders sidste Leveaar. Hvad jeg savnede, var System, Orden, Sammenhæng i min spredte og lidt løst sammenføjede Kundskabsmasse.

Dette fik jeg ogsaa i nogen Grad hos Lærer Jørgensen, som var Huslærer hos Pastor H. F. Feilberg i Darum. Senere blev Jørgensen Lærer i Tarm og Sogne- raadsformand. En ualmindelig velbegavet Mand (Udmærkelse til Lærereksamen) og en praktisk Mand med god Forhandlingsevne.

Min Broder Niels (i Darum kaldet Niels Grausen efter Bedstefader) havde lovet Fader at sørge for min Uddannelse til Lærer. Niels var bleven gift med en rig Enke i Darum, Else Frandsen, som foruden Rigdom havde et godt Udvotes og et elskeligt og ædelt Sind. Jeg bruger mod Sædvane lidt højtidelige Udtryk, men jeg har ikke Lovord nok overfor denne fra Naturens Haand dannede og taktfulde Kvinde. Naar jeg i Overskriften siger: et lykkeligt Aar, skyldes det ikke mindst denne gode Svigerinde, at jeg kan med Sandhed anvende Ordet.

I de $\frac{3}{4}$ Aar, jeg søgte Uddan-

nelse hos Lærer Jørgensen, lærte jeg saa meget, at jeg uden at ængstes for Udfaldet turde nøjes med to Aars Seminarieophold. Eet Aar til første Del og èt til sidste Del af Skolelærerexamen.

Med disse Ord skal jeg forlade Selvomtalen for »det lykkelige Aar«.

Dog slipper Læserne ikke for at se Typer og Tidsbilleder fra den store Marskby for 55 Aar siden.

En Tornerose-By.

Saavidt jeg kan skønne efter Faders Beretning og Moders Fortællen, formede Livet sig i 1883 omtrent som i 1833. Gaardene var paa samme Størrelse, og Driftsmaaden den vanlige. Ingen Udstykninger var foretaget og ingen Sammenlægninger fundet. Bygningerne var gamle, men ualmindelig vel vedligeholdte med Maling og Udstyr. De hollandske Klinker paa Væggene i »æ lille Daans« med det indbrændte Mølemotiv staar tydeligt i min Erindring. »Nøsset« var rent og velholdt. Morgenstjernemanden, Byens Vagtmand mod omstrejfende Personer, var forsvunden, men ellers kendtes alle de gamle Sædvaner, og Markmanden med de mystiske Tegn paa Bjælkerne og »Kølmanden« fandtes endnu.

Sproget var lige uforfalsket

Ribe Herreds, vestjydsk med Islæt af sønderjydsk og frisisk. Især i Bygningernes Form og Navne spores den frisiske Paavirkning. Men i den kraftigere Udtryksmaade, i Talens stoltere personlige

Præg, fjernede det sig langt fra det forsigtige og søgende Hardsyssel Maal. Mindre lunt og mere stejlt — alt i Samklang med Stammens Egenskaber.

Heller ikke

den daglige Levevis

var undergaaet mærkbare Forandringer i de 50 Aar. Solidt og godt levedes der til daglig i den gamle Marskby; men jeg er ikke vis paa, det var i nøjeste Overensstemmelse med »videnskabelige« Krav. Til Gengæld var der liden Overdaadighed ved Bøjler, og »Køksen« (Køgekønen, hvor er dog Køks et fortrinligt Udtryk) fandt sjældent Lejlighed til at fremstille raffinerede Retter. Bøjlerne i Hardsyssel, i de gode Sogne omkring Holstebro, var ganske anderledes storlaeade og med Forridere og Kirkemusik langt festligere.

Jeg har saa let ved at mindes god Mad, og jeg kan ikke lade være at omtale en næsten fuldkommen gastronomisk Nydelse: Ved 9-Tiden om Aftenen fik vi kogt Øl, det gode hjemmebryggede, med Sukker og Fløde, dertil en »Knepkage«, ja Ribe Herredsfolkene véd nok, hvad en Knepkage er, eller et Stykke Sigtebrød med Smør og saa — som Prikken over i'et — en »Skuld«, ristet paa Tørvegløder og skaaret med Lommekniv. Det er vel nok en Herreret, og deri faar jeg Ret af gamle Vestkystfolk, som kender Flod og Ebbe og Skuld.

Tilbage til Stammen

kan det jo godt siges, jeg kom, da jeg fulgte min Broder til Darum. Ikke et Øjeblik følte jeg mig fremmed. Jeg var, især gennem Moder,

i Slægt med hele Sognet, og ved Faster Stine tilhørte jeg Sognets første Bondeslægt, til den gamle Degns Efterkommere. Alle de gamle, gode Hjem aabnede sig hjerteligt for den unge Knøs!

Jeg havde to Onkler i Sognet,

en forhenværende og en nuværende Sognefoged, Per Kjeldsen og Per Christensen (Pe Revslaaer). Det var saavist ikke sunget for Pe Revslaaers Vugge, at han, som Pastor Gad udtrykte sig, skulde blive een af Sognets første Mænd. Ann Grausen, Moders Søster, havde først været gift med to Sonderjyder, Handelskaael fræ æ Sonnen; men end luede Kærligheden i hendes Bryst, og tredje Gang blev hun gift med en Rebslager i Sognet. Han var i sine unge Aar »en grov Spolt«, midt imellem en munter Fyr og en Galgenfugl. Da han blev den rige Ann Grausens Mand, sadlede han om og blev en adstaaelig og økonomisk Gaardmand, som drev sin Gaard efter Egnens Skik og Brug. Med sin gode Forstand og skarpe Tunge tiltvang han sig »Plads i Sognet«, dog ikke uden Knurren fra gamle Slægters Side. Lad mig fortælle et Træk herom, som røber den ligefremme

Udtryksmaade i den særegne Bondeby.

Pastor Gad, H. F. Feilbergs Forgænger, stod en Dag i Per Kjeldsens Daans', som vendte ud mod Kirkestien, og saa Pe Revslaaer komme gaaende. Der gaar en af Sognets bedste Mænd, sa' han lidt patetisk til Per Kjeldsen og Niels Helle, som stod ved Siden af. Bejst

Mænd, bejst Mænd, udbrod Niels Helle hvast, haad han ett bløvn gyvt med Ann Grausen, haad han hvot o æ Sovn for læng sihn.

Jeg fæstner mig ved dette Træk. Det siger mig ikke saa lidt om Marskbondens frimodige, men ogsaa haardhændede Tale, og jeg tænker paa, hvordan en Hardsysselfo vilde have udtrykt sig. Sikker vilde han have sagt: Jou, de er sand nok; men no haad han jo ov den Held, te han bløvn gyvt mæ Ann Graves. Den samme Tanke i en skaansom Form.

Per Kjeldsen var en Mand med Storbondens bedste Egenskaber: jævn, ligefrem og godsindet mod sine Folk og sine Standsfæller. Høflig og værdig over for de »foresatte«, han som Sognefoged kom i Forbindelse med; men traadtes han for nær, talte han med Vægt uden Omsvøb. Overfor Skarns Folk havde han en stille medfødt Myndighed, og med Smil bar han over med den sølle, i hvem der ikke var »Skaanhvohed«.

Faster Stine

— ja, nu skriver jeg om noget, der næppe interesserer Hardsysselfolkene; men saa læs det bare som en Side i en Roman — var ikke for ingenting den kloge gamle Degns Datter. Hun var saa koldsindig rolig og saa uforanderlig venlig. Hun havde nok arvet Egenskaberne fra fædrene Side, mens Fader havde taget det sønderjydske Sind i Arv. Faster Stine havde arvet Bedstefaders Lyst til Kortspil, og sammen med andre gode Bønderkoner kunde hun ogsaa tage en Kaffe-punsch. Ikke kunde det falde disse Kvinder ind at drikke en Snaps,

som »nu til Dags saa gængs er«; men højst to Kaffepunscher kunde de liste ned en Aftenstund. Faster Stine sagde aldrig Folk imod. Hun kritiserede ikke, rettede ikke, tog endog mod gode Raad; men hun gjorde nu akkurat, hvad hun selv havde Lyst og Vilje til.

I saadan stor samlet By, hvor Nabo gaar ud og Nabo gik ind, er der sjælden store Gæstebud. Som ikke en Gang omfatter Grandelaugets Folk! Desto mere daglig Gæstfrihed var der i den Tid, jeg skriver om. Nu synes vi, det er en underlig Form; men paa den Tid var det Grandelaugets Skik, og den brød ingen. Naar en Gæst, som man ansaa for »salonfähig«, kom, blev han budt til Sæde og dernæst budt en Kaffepunsch, saa en lille Kop Kaffe med en Tvebak, atter en Kaffepunsch og en Draabe ren Kaffe. Saa bød god Tone, at Gæsten vendte sin Kop, hvorefter al »Noen« ophørte.

Da jeg kom til mine Frænders Sogn, var Skridtet til venstre sket. Kun én Højremand, Onkel Per Revslaar, husede Sognet. Før havde han dog haft en Meningsfælle i Pastor Gad. »Nu red den Herre alene«. Men det var Synd at sige, han følte sig nedtrykt. Det var vist ham endda en særlig Glæde at »skjær aa« til de mange. Sognets politiske og folkelige Vækker var min Fætter, fhv. Landstingsmand P. K. Petersen, Per Kjeldsens Søn. Han havde været Elev paa Rødning Højskole, hvor den Tid Farmoders Slægt endnu boede, og søgte ved sin Hjemkomst at delagte sig i Sognet

i de ny Tanker, som selv ikke hans Hjem ret kunde dele. Herved skal ikke dvæles. Ikke heller ved hans Kamp, som i Løbet af grumme kort Tid »førte den politiske og folkelige Vækkelse« til Sejr — for at tale med Datidens Tunge.

Meget ondt for Faster og Onkel gjorde Bruddet mellem Pastor Gad og deres Hjem, Sognets mest kultiverede. Pastor Gad var en god og rar Mand, men impulsiv. Jeg ved, han led alvorligt derunder. Underligt nok, at netop Pastor Gads Søn, Urtekræmmer Gad i Holbergsgade i København, skulde blive én af »de liberale«s Førere.

H. F. Feilberg

var Sognets Præst, da jeg kom til Darum. Elskeligere Mand har jeg ikke kendt. Det Ansigt, der paa konstantin Hansens (?) Billede af »Schrøder paa Talerstolen« ser op mod Taleren, lyver ikke. Aand, Mildhed og Godhed lyser ud af hvert Træk. Den udmærkede Videnskabsmand paa det folkloristiske Omraade var ikke nogen særlig »agressiv« Præst, men hans Ord gik til Hjertet og skabte megen menneskelig Godhed og Fordragelighed i Sognet.

Jens Busk

var paa den Tid Sognets (Ribekredsen) Folketingsmand. Denne østjydske Bonde med det stærke Maal og sin særegne Facon var slaet an hos de Darum-Bønder, og hans Evner som Debattor blev svært beundret; thi den Egenskab at kunne »klare sig« i en »Munddrøft« var højt anset i et Sogn, hvor Folk kom meget sammen. Senere

blev Venskabet lidt mindre varmt, og dertil var Jens Busks sikre økonomiske Sans Aarsagen. »De Darum Bønder« med de lette Livsvilkaar led ikke Smaalighed. Jeg husker Jens Busk, da Mindesmærket i Ribe for J. A. Kryger blev afsløret. Talernes Navne har jeg glemt; men ved Fællesspisningen blev Jens Busk som Talsmand for det Hørupske Venstre provokeret frem. I og for sig »gjorde han det godt«, men hans hele Væsen virkede saa ubehageligt paa mig, at jeg den Dag i Dag erindrer hele Begivenheden.

Udvandringen til Amerika

fra Darum og de tilstødende Sogne var paa den Tid ret stor. Af mange Aarsager. Darum-Gaardene var umulige at udstykke. Kun fra Fasters Gaard, som saa langt var Sognets største og bedste, var der afgivet Parceller til en middelstor Gaard; men de andre Gaarde taalte ingen Deling, hvis da »Stamherren« skulde have det nogenlunde. De unge Gaardmandsbørn, som vel var vante til Arbejde, men ogsaa vant til, naar de tjente i selve Sognet, at blive regnet til Godtfolk, holdt ikke af at søge til Egne, hvor Tyende regnedes for en lavere Kaste. Ikke heller huede det Darum Ungdom at dyrke Heden op. Saa trælsomme Kaar langt fra By og Kultur og Hjemliv kunde »de Darum'er« ikke udholde. Derfor rejste de til Amerika eller til Esbjerg. Jeg tænker, der i Esbjerg er mange Efterkommere af Darum Folk, og Darumvejen i Esbjerg fører jo lige lukt ind i Frændernes By.

I Amerika, jeg husker ikke hvor, er der en hel Darum-Koloni, og jeg kan her fortælle om et morsomt Sammentræf.

En af mine Brodersønner, der er vidt berejst, traf i Amerika netop paa denne Darum-By. Det blev opklaret, at hans Slægts Vugge havde staaet i Darum, og en af Mændene fortalte: Ja, Deres Fader kendte jeg godt. Jeg tjente hos Jørgen Frandsens Enke, Else, og kørte ham til Bramminge efter Brylluppet med Niels Grausen og Else. Han gav to Kroner i Drikkepenge, hvad jeg syntes var urimelig flot.

Hvad jeg nu har skildret,

er jo bare Træk fra den gamle Marskby. Kun et ganske lille Strejf af den Tid, da Tornerose-sønnen var ved at afbrydes, og Byen fra en Afkrog i Landet blev en rask og livlig Landsby. Mange af de gamle i Darum havde kun været i Ribe de faa Gange, Retsvæsenet krævede det. Og der fortælles om et Par gamle, der paa Vejen til Ribe saa et mærkværdigt Dyr, som den gamle Kone aldrig havde skuet, hvorfor hun spurgte sin Mand: Æ de en U'ne (Orne), Niele, nej de æ en Gjerre (Ged), Mari.

De gamle Vendinger og Udtryk svandt ogsaa bort i den ny Tid, da Avislæsning blev almindelig, og Avistale blev Folketale. Mon de i Darum endnu kan huske Niels Ulvs (Broder til Christian Ulv) Klage til sin Trine, da han i Byen havde hørt, at Pe Hell var død. A sejer, Trin', a sejer, Trin', de hvor

endda lier (kywsomt, trist), den galante (flink, rar) Mand P. Hell. A sejer, de hvor endda lier, Trin'.

XIV.

Paa Blaagaard.

Jeg begriber ikke, at Broder Niels, som havde lovet Fader at bekoste min Uddannelse, absolut vilde have, jeg skulde paa Blaagaards Seminarium. Maaske mente han, det kunde være vanskeligt at blive optaget i et Statsseminariums anden Klasse, og at et 2-aarigt Ophold paa Blaagaard derfor vilde blive billigere. Maaske lokkedes han af Navnet Tang, som paa den Tid havde en god Klang i »de frisindede Kredse« og blandt Højskolefolk, til hvilke han nærmest selv hørte.

Hin 1. Majs Vaarnat

erindrer jeg saa grant. Opholdet paa Fredericia Banegaard, der ikke endnu var bleven en Myretue, Rejsen over Fyn, Kaffen paa Store Bælts-Færgen, Bøgenes Sus fra Skovene ved Sorø — alle de fremmede Indtryk blev indsuget og opbevaret i den unge, friske, utrætte Hjerne. Selve København syntes mig ikke saa overvældende, Husene ikke saa høje, som jeg havde tænkt mig. Vi skulde bo paa Otto's Hotel i Peder Hvitfeldtsstræde. Et lille, uanseligt Rigsdagshotel, vel rettere Gæstgivergaard. Dog et pænt Sted, hvortil Københavns Omegns Præster og Lærere søgte — lige fra Birkerød til Kildebrønde.

Fra Gæstgivergaarden gik vi ud for at aftale det fornødne med

Jeppe Tang Andersen Tang. Blaagaard, det noget fængselslignende Blaagaard, laa tilbage fra Gaden. Ud mod Blaagaardsgade var opført et Par Smaahuse, »Stærkas-serne« kaldet, og deri boede »Gaardmand« Hylling og enkelte af de fattigste Elever. En Række Træer førte ind til Mellembygningen og til Bagbygninger.

Under disse Træer stod i Skygge for den stærke Majsol en Klynge af Seminarieelever. Blandt dem Jeppe Aakjær og Hans Nielsen Rosenkjær. Allerede den Gang Fader til Magister Jens Rosenkjær. Med Aakjær kom jeg straks i Snak, idet han var fra omtrent samme Egn og ydermere kendte min Gudfader, Provst Petrus Bøtcher. Vi kom dog ikke til at gaa »paa Hold« sammen, idet han hørte til B-Holdet, der vilde tage Præliminæreksamen, mens jeg kom i A-Holdet, som agtede at gaa Lærervejen.

Med Tang var min Broder og jeg nede at se Kælderværelserne, som blev lejet ud billigt, dog forholdsvis dyre. Værelserne var dog et Nummer for ringe for min Broder, hvorfor vi, ledsaget af en af de unge Seminarister, gik ud for at finde et nogenlunde Logi i en anstændig Gade. I Kælderen traf jeg Freilif Olsen, den senere saa kendte Journalist. Allerede da en mærkelig Fyr.

Nu var jeg altsaa installeret i København og raadede over en maanedlig Indtægt af 30 Kr. — det sidste Aar forhøjet til 35. Værelset med Kaffe og en »Kanelstang« om Morgenen, Te om Afte-

nen kostede 10 Kr. Saa var der 20 Kr. til Mad og de Smaaudgifter, som indtraf. Læserne skal nu ikke vente, at mine Blaagaardsmin-der bliver en »ren o baar« Klage-sang, fordi jeg maatte savne ikke saa faa at Livets smaa Behage-ligheder. Jeg opdagede snart, at mange af mine Kammerater hav-de endnu trangere Kaar, og det trøster, og jeg lærte smaa »Fidu-ser«. For 10 Øre kunde man i Kulgrosserer Zinns Spisehus i Blaagaardsgade faa »Gule Ærter« og Brød (selvfølgelig ingen Til-mad), saa meget man lystede. Da var den Middagsmad klar. Jeg førte endog min Økonomi saa vel, at jeg kunde anskaffe Celluloid Krave og Flip og lægge bort den sorte Krave, Kendingstegnet paa den rigtige Vestjyde. Rigtig dumt var det; men hvad ofrer man ikke paa »Selskabslivets Elegance«! Yder-mere fik jeg i de to Aar Raad til at købe to Slips. Et »Eviigheds-slips« til 35 Øre og en »Afholds-sløjfe«, det vil sige en Krydsning mellem en Degnesløjfe og et Kunstnerslips, til 40 Øre.

Naa, det morer vel ikke Læ-serne at høre om alle de smaa Bekymringer for det daglige Brød. Dog giver det maaske et Tidsbil-lede.

I Aakjærs Erindringer

findes hverken noget sentimen-talt eller sympatisk Billede af Jeppe Tang. Ogsaa for mig staar Tang som en Tidstype, der bag Idealitetens Maske og under Skin af from, barnlig Religiositet og gudelig Sædelighed, forstod at

bjærge til sig. Ret en »bjærgsom« Sjæl og en »Fiffikus«.

Denne Type, som litterært er-nærede sig af Tyveri eller for at sige det mildt Tilegnelse, som po-litisk levede af »store Ord«, som socialt angreb de rige og fornem-me og selv higede efter at naa ind i Kredsen, sig selv og deres Søn-ner — havde ret sin gyldne Tid i denne Periode. Grundtvigianis-men, dens rare og elskelige Flok ufortalt, fødte ikke Kritik nok, havde for lidt af Lokeaanden, kunde ikke skelne mellem ægte og »Ersatz«. Grundtvigianismen av-lede Mænd af den Type. Mærke-ligt nok faldt han i Fynboernes Smag, og Svendborg-Kredsen holdt han i mange Aar. Mon ikke Hardsysselboens »Slinnerhed« hjalp ham?

Dog én Ting forstod han:

at skaffe dygtige Lærere til sit Se-minarium. En Gang imellem for-søgte han at prakke os en billig og mindre duelig Lærer paa. Tang vilde agere »Fiffikus«. Samme Sindelag som den, der i Guds Navn sælger en trepattet Ko.

To Gange i min Seminarietid maatte vi troppe op paa Kontoret og protestere mod en saadan Læ-rer. Begge Gange bøjede han sig; men han elskede ikke dette Hold og tørstede efter Hævn, som han forøvrigt fik. Men den Begivenhed skal ikke fortælles her.

Kun to af vore Lærere

var kendte af Offentligheden, nemlig Politikeren N. J. Larsen og Litteraturhistorikeren Sigurd Mül-ler. N. J. Larsen var en ejendom-

melig Skikkelse: Høj, mager, med mørke, skarpe Øjne i det gullige, skægløse Ansigt. Diplomatrakken og den værdige Fremtræden gav ham et gejstligt Tilsnit. Blændende Egenskaber som Historielærer besad han ikke udover dette, at han søgte at gøre os til »tænkende Væsener«. Sigurd Müller, den senere Rektor i Kolding, elskede vi, skønt han kunde være grumme hvas som Stilretter. At faa Ros tildelt af Sigurd Müller var som et Ridderslag, der skabte Respekt blandt Kammeraterne.

Et Par morsomme Lærertyper,

som samtidig var Tidstyper, havde vi ogsaa: En Sergent Borre, som hver Søndag Formiddag trænedes os i Gothersgadens Exercenterhus. Paa en buldrende og dog godmodig Facon tordnede han over os Bondekameler. Men naar vi fik skillinget sammen »til et Par Bayere, nere i Kælderen, henne om Hjørnet«, blev han snakkesalig og fortalte os mange Træk fra hans Verden. Tilsyneladende bøs og utilnærmelig, som det anstaar sig en ministeriel Embedsmand, var vor Skrive- og Tegnelærer, Kaptajn Gautesen. Men naar han blev »tøet op«, det vil sige, naar Klassens »morsomme Mand«, en Storbondesøn fra Sæl-lands muntre Egn omkring Ringsted, fhv. Forvalter, begyndte at fortælle sællandske Bondehistorier i den Stil, som vi nu kalder Maglekilde Petersensk, saa lo han af krigsministerielt Støv af Lungerne. Derefter ærtede vi ham lidt politisk og fik ham til at fortælle

»smaa Indiskretioner« fra den røde Bygning. Bagefter kunde Ingvorsen (saadan hed den muntre Sæl-lænder) gengive Kaptajnens for-sigtige Bemærkninger, saa vi laa hylende af Latter hen ad Klassens haarde Bænke.

Kammerater.

Efter Holbergjubilæet 1884 blev der dannet et »Seminaristsamfund« for Seminarieelever i København. Formand blev Henrik Cavling Olsen, senere »Politiken«s Redaktør, som vist allerede var knyttet til Bladet. Cavling var Seminarist fra Blaagaard i 1883 og følte sig endnu knyttet til sine gamle Kammerater. Det lille skrøbelige Barn levede ikke længe. Det fik hverken Næring eller Pleje, og allerede i 1885 indtraadte Døden. Begravelsen foregik bramfrit i »Danas Have« paa Nørrebrogade, og Kassebeholdningen kunde netop dække et hæderligt Gravøl til »de fremmødte«, deriblandt Cavling og Skriven heraf. Tang elskede ikke den lille Aflægger af »Studer-samfundet«, og paa Blaagaard blev det lagt for Had af Seminariets Missionsfolk, der nærmest betragtede Cavling som en mindre »Antikrist«. Da drømte disse Folk nok ikke om, at Cavling senere skulde anmode Olfert Ricard om at skrive ugentlige Afhandlinger i »Politiken«!

Det Kammeratskab og Venskab, som et 3 Aars Ophold paa et Statsseminarium paa Landet kan skabe, kendtes ikke paa Blaagaard. Man mødtes i Timerne, og naar disse var forbi, gik hver til sin Hule. Ret mange kom man ikke i Kontakt

med, og endnu færre blev man Ven med. Dog allerede den Gang gjorde jeg visse Iagttagelser og fik nogen Forstaaelse af Landsdelenes Folk og særegne Sind. Især syntes jeg, at de sællandske Kammerater var stærkt hjemstavnspregede. Den meget talende Nordsællænder var afgjort forskellig fra ham »nøre fra Raaskilde« eller fra den lune og muntre Ringsted Herreds Søn. Den træge Fyr fra »Kaasyer« og »Skælskyer« kunde ikke med de livlige Sydsællændere eller med viltre Stevnsboer. Fynboerne var gode Børn med en gnistrende Energi. Jeg beundrer den Dag i Dag den lille, gifte, fynske Væver-svend Hans Nielsen Rosenkjær, som med et ukueligt Mod og fornøjeligt Sind overvandt alle Vanskeligheder og stred sig en første Karakter til. Bornholmere havde vi en Del af. De var altid Genstand for den sællandske og jydsk Drillesyge; thi Bornholmeren har ingen Evne til at taale Drillerier. Han mangler sællandsk Humor og jydsk Bidskhed.

84—86 hørte til de politisk stærkt bevægede Aar,

og det var en selvfølgelig Sag, at man skulde være optaget af den politiske Strid. Da første Aar var gaaet i København, og jeg havde faaet en god første Del af Lærereksamen, var jeg »over mine Sager«. Jeg kunde uden Ængstelse for Eksamen »følge med«, deltage i politiske Møder, høre Georg Brandes og andre af »Tidens Mænd«. Mine Erindringer om de politiske Møder, baade fra Hoved-

stad og Land, gemmer jeg dog til en særlig Omtale. Nu er der saa faa Ørenvidner tilbage, at det maaske kan læses, naar en gammel Deltager opfrisker og genoplever (ikke genoplyver) dem.

Christiansborg Slots Brand

er den Begivenhed i mine Læseaar, som stærkest og uudsletteligst erindres af mig. Jeg sad hin Aften paa mit Værelse i Blaagaard, hvor jeg boede hos en gammel Fru Neye. Teen var bragt ind, jeg havde skaaret et Par tykke Skiver Rugbrød med tyndt Smør og skulde ret til at nyde dette lukulliske Maaltid, da et Par Kammerater kom stormende ind til mig med Udraabet: Christiansborg brænder. Sludder, den Stenkolos kan ikke brænde. Ja, men den brænder, og vi maa skynde os, om vi skal faa noget at se. Humplerne og den tynde Te blev gemt, og vi tre Ungersvende skyndte os til Højbro Plads. Jeg mindes enkelte Episoder fra denne Sorgens Aften. Ja, saadan følte det af hele København. Kun to Gange i mit Liv har jeg mødt denne tunge Alvor i vort lattermilde Folk. Netop hin Aften, og saa en Aften i Viborg ved Verdenskrigens Udbrud. Tænk, da kunde de syv Rangklassers Folk tale med en Mand uden for Mandarinernes Kaste.

Jeg hørte denne Brandaften 3. Oktober 1884 en Sjøver komme med en raa Bemærkning. En høj Herre i fornemt Antræk vender sig om og knalder ham en Lussing. Uden et Ord forsvandt Fyren.

Vi Seminarister med den rød-

brogede Snor om Huen vilde gerne ind og yde Hjælp ved Redningen. Kun Studenterhuen med den hvide Snor gav Adgang! Allerede her fik Seminaristen at kende, at det dybe Svælg aldrig lod sig overskride.

Vi tre Ungersvende vandrede den milde Efteraarsnat Gaderne rundt og følte ingen Trang til at gaa hjem, saalænge der var Tanker om Oplevelser. Kom ogsaa ind i Majonaise Kvarteret, hvor et Par unge Kvinder, vel nok af Ann Hatmagers Bataillon, bød os en Bajer. Og paa Trappen i Laxegade sad vi denne lune Nat og talte om den store Begivenhed, talte — som var det alvorlige Degne og satte Klosterfrøkener!

En lille Erindring om Tang fortæller jeg her. Den viser, hvor lidt vi agtede »Forstander« Tang. Paa denne Titulatur satte han nemlig megen Pris, og vilde vi opnaa en særlig Gunst, skete det kun, naar »Forstanderen« blev anvendt hyppigt og taktfuldt.

Jeg fortæller min Erindring, fordi den allerede har funden Vej, gennem Aakjær, til Litteraturen. Jeppe Aakjær skriver i sine Erindringer om den »unge Lærersøn fra Vestjylland«, og jeg tilstaar at være Synderen.

Tangs Kælderværelser, som ogsaa var tilbudt mig fattige Stymper, var rene Fangeceller at skue. De fattigste af de fattige havde deres Pauluner her, hvor Sol, Luft, Renholdelse kun kendtes af Navn. Prisen var forholdsvis høj. Min Retfærdssans stødtes af dette for en renlivet Demokrat som

Tang usømmelige Forhold. Ogsaa paa anden Maade var Tang kommen i Konflikt med det urolige »Lærerhold« fra 1885.

For at ramme ham, skrev jeg saa i »Avisen« — Datidens Organ for det yderste Højre — en lille Artikel om Forholdene paa Blaa-gaard. Ingen af Kammeraterne vidste noget derom. Saa forsigtig havde jeg dog været. Tang var rasende. Han forlangte, at »Lærerholdet« skulde misbillige Artiklen. Imod Tang sluttede hele »Lærerholdet« (undtagen een — hvem vi alle betragtede som Tangs Spion) — sig derimod til Kritikken og gav offentlig i »Avisen« Indsenderen Tilslutning.

Vore Lørdags-Sammenkomster

mindes jeg med megen Glæde og med Forstaaelse af, at de højnede os. Selv om Kontingentet til »Blaa-gaardssamfundet« nok kunde trykke vort sparsomme Budget, var dog alle med, fordi vi virkelig følte, disse Sammenkomster var til aandelig Berigelse, Københavns bedste Oplæsere (Sofus Neumann, Lindstrøm) mødte gerne hos os for et beskedent Honorar. Ejendommelige Personligheder som Dr. phil. Emil Jessen (Broder til Kammerherreinden paa Tjele) slap mærkværdig nok gennem Tangs Censur. Ellers »begyndte vi for os selv«: Dannede en Diskussionsklub, hvor intet Spørgsmaal var for »højt« eller for »vanskeligt« at behandle af os ungdommelige Samfundsreformatorer. Jeg indledede en Aften om Republik eller Kongedømme. Mærkværdig nok fik

jeg næsten Medhold i mine Betragtninger hos Forstander Tang.

Borbjergboere i København i 1885. Vi var med mig tre studerende fra Sognet i dette Aar. Begge to Faders Elever; men de var 4 Aar ældre end jeg, saa Aldersforskel og Forskel i Studier førte med sig, at Samværet kun blev sjældent.

P. Gimsing fra Borbjerg Mølle, den senere Distriktslæge i Holstebro, var den ene. Den anden var Anders Iversen, Søn af »Vandsmed« og »Stampemøller« i Brødbæk, Per Iversen, Faders særdeles gode Ven. Anders Iversen havde været Smedesvend, ja endog Maskinarbejder, før han begyndte paa det teologiske Studium.

Niels fra Skølle (Skylvad) boede paa den Tid i København.

Laust Skylvads og »Kaaren i Skylvad hinne Søn« Niels var en Tidstype. Han var »en skjøvt Kaal«, pæn i Optræden, men Bondeslidet huede ham ikke, og København med sine Muligheder lokkede. Trods Pastor Kuhlmanns Advarsler og Fraraaden — København er s'gu ikke saadan at erobre, sa' den gamle Præst — vilde Niels i Skylvad af Sted til det forjættede Land, hvor »Guldet ligger for din Fod«. Jeg husker slet ikke, hvordan det kom sig, at jeg besøgte Niels Skylvad. Han havde da et lille Proppekæreri, et pænt Hjem i et godt Kvarter, og var grumme gæstfri, saa jeg har gode Minder om denne Borbjergbo fra den morsomme gamle Gaard ved Sogneskillet.

XV.

Politiske Møder fra 84—86.

Talemæt, end mindre overmæt af »Aandsnydelser« var vi ikke, vi fra det gamle Borbjerg. »Aandsbaaren Tale«, som Grundtvigianerne udtrykte sig, Bragesnak blev det kaldt af den bitter-søde Provst Bøtcher, lød ikke i Borbjerg Sogn. End ikke et politisk Møde i Borbjerg holdt Jacob Ma'sen (Madsen) fra Bur. Sognets Politik blev ført paa ret hemmelig Vis med Chresten Bisgaard som ledende »Konspirator«.

Hvad havde jeg hørt og oplevet som Dreng udover Kuhlmanns Dommedagstaler om Søndagen og hans ellers hyggelige Samtaler, naar Uniformen var smøget af? Biskop Kirkegaards Prædiken og Julius Dockers Oplæsning af »Abekatten«! Ja, i samme Plan laa disse »Aandsoplevelser« jo ikke; men Degnedrengen tog alting med som Supplement til min evindelige Læsen.

Min Trang til kunstnerisk Nyden forte mig endog til Holstebro, hvor i 1882 Elith Reumert (Præstestonnen fra Holstebro) og Scenestruktør Villiam Bloch agtede at holde en Oplæsning. Da jeg var den eneste Tilhører, gav Reumert mig med et bittert Smil Pengene tilbage.

Var Profeten ikke agtet udi sit Fædreland, var Holstebro saadan en materialistisk Bondeby, havde Welsch (Holstebro Avis) fraraadet det? Hvad ved jeg, og hvad husker jeg?

Af Borbjerg Sogns Skytteforening

var jeg i 1882 Medlem. Denne Forening blev med fast Haand ledet af Jens Krog. Kroglægten var paa det Tudspunkt vandret over i den grundtvigianske Lejr. Skydningen og Gymnastikken foregik under Store Hedegaards Bakker. Rigtig fornøjelige Søndage gav det mig og kom mig iøvrigt senere til Nytte.

Skytteforeningen under den gode Ledelse skabte sig Respekt i Sognet. Der blev endog under Ledelse af Søster Anna indsamlet til en Fane, og ved Faneindvielsen, som foregik i Niels Kvisgaards smukke Have (lad mig her tilføje, at Sognets Højremænd var paa mange Omraader de fremmeligste), talte Pastor Kuhlmann og Lærer Hansen-Sir.

Ogsaa i Ryde Sogn,

hvor de »sekteiske« Bevægelser døde ud, vaagnede et grundtvigsk Liv. I Ryde Møllers ejendommelige Have, anlagt af en Møller Farsø, som var en »lidt bejer Mand udenfor Bondestanden«, taltes jævnlgt. Den initiativrige Møller Per Christensen var en særpræget Skikkelse. »Nøj aa en Spekulanter«, sagde Naboerne, og vist var det, at han godt vilde vove en Specie, hvor han tit kun havde Udsigt til at faa en Daler igen.

I Darum var det saadan jævntheden med det, man i den Tid kaldte folkeligt Liv. Slægterne (ogsaa min egen) var nøgterne Folk, som passede æ Eng o æ

Mark, og saa lod de Vorherre og æ Hav om Resten.

Først i København lærte jeg at høre, thi der blev paa Blaa-gaard, paa Møder, i Foredrag, virkelig talt Ord og udtrykt Tanker, som var ny for mig, og som satte min Sjæl i Svingninger og min Hu i Oprør.

Min første Oplevelse var

»de liberales Grundlovsfest« 1884. Jeg husker, hvilken latterlig Fremtoning jeg i Grunden var: En Overfrakke, som var syet til at vokse i, den var »langt forud for sin Tid«, og en Hat, som var skabt til at pryde en Stiftsprovsts Hoved og ikke en Knøs paa 17 Aar. En vordende Svigerinde saa mig drage forbi, og hun har senere muntert erindret mig om mit lattervækkende Exterior. Forøvrigt fortalte hun ogsaa, at hun lidt impulsivt udbrød: Der er ved Gud ogsaa pæne Mennesker imellem! En rask, ung Mand svarede øjeblikkelig: Skulde man ikke kunde være et pænt Menneske, fordi man er Demokrat! Jeg gik bagefter en nydelig, ældre Dame og en ung, elegant Herre. De talte om 1864. Om Lord Palmerstone, om Dronning Victoria. Jeg har siden da, saavidt det er nogen menneskelig Aand muligt, søgt at trænge ind i det sønderjydske Spørgsmaal. Læserne ved jo nok, hvor indviklet det er. Kun tre kendte det til Bunds: En engelsk Statsmand (Lord Palmerstone), som glemte det, en tysk Prins, der døde, og en tysk Professor, som blev sindsygt.

Det havde vel i Verden set anderledes ud nu, om hin engelske Statsmand ikke havde glemt det lille Danmarks Sag (og Kielerkanalen).

Cirkusmødet 1884

hører til de uforglemmelige Oplevelser, og jeg kan godt tænke mig, at jeg er den sidste, som gennem personlig Nærværelse erindrer dette Møde. Jeg saa her for første Gang N. Neergaard, fra hvis Aasyn Noblesse og Intelligens straaledede. Ikke 10 Aar efter skulde jeg blive hans Medarbejder ved Aarhus Amtstidende. Jeg hørte V. Hørups skarpe: Hvad kan det nytte! og der gik som et koldt Gys igennem Forsamlingen, da han talte haanende om »de blodige Strimer fra Als« paa Officerernes Rygge.

»Den ny Socialist«.

Utvivlsomt var det Udgivelsen af »Den ny Socialist«, som i Sommeren 1884 bevirkede Goos' Fald i 5. Kreds og P. Holms Valg. Den underjordiske Form for Kamp kendtes knap. »Jeg kæmped' med aaben Pand« havde endnu en vis »officiel« Gyldighed. To Agitatorer erindrer jeg skarpt fra disse Dage: Henning Jensen og Herman Trier. Henning Jensen var i sin Tale, som gennem sin Pen, spids og bidende, og Triers mandige Tale, dybe, smukke Stemme, lyder endnu i mine Øren, naar jeg lader Tanken gaa tilbage.

Hvor foragteligt man saa paa den Goos'ske Virksomhed, kan jeg vide deraf, at en af hans Venner og Kolleger, Professor Sofus Hee-

gaard, i et privat Brev opsagde ham Venskab.

J. K. Lauridsen

hørte jeg første Gang paa Vodroffslund, hvor den Liberale havde til Huse. Hans drastiske Sammenligninger og morsomme Billeder slog vel nok an, men man fik et Indtryk af, at det Je Kaa'ske Vid ikke ret fattedes af Københavnerne.

Jeg havde set Je Kaa som Skuespiller paa Nørregades Scene.

»Studentersamfundet« opførte Viborgpræsten Hieronimus Justesen Ranchs Stykke: »Karrig Nidding«. »Seminaristsamfundet«, der blev betragtet som et tarveligere Anneks af Studentersamfundet, var da ikke død, og for halv Pris fik vi Adgang. Men hvor egnede Je Kaa sig til Stykkets Hovedperson! Hans Replik: De æder, de æder, de æder mig ud af Huset, sagt med den grove, slørede Stemme, gaar aldrig af min Erindring.

Da Berg kom hjem

fra sin store, jyske Tourné, fra Kæmpemødet i Kolding, blev han modtaget som en Konge, og den, i hvis Lod det er falden at opleve en saadan Hyldest, glemmer aldrig Synet af den Magt, en Folkefører kan have over et Folk. Lun og stille var Aftenen, Vejr som den Aften, Christiansborg brændte.

Selvfølgelig trak »de hvide Huer« (Studentersamfundet) ham hjem. Først ved Frederiksholms Kanal kunde »Plebs und Pöbel« komme til. Til Gengæld var vi ogsaa troppet op i god Tid. Vinduet ud mod Kanalen blev aabnet.

Bergs Stormiands-Skikkelse med det hvide Skjortebryst fyldte det helt. Bagved saas den høje Neergaard, allerede den Gang anset som en af Venstres Fremtidsmænd. Havde Berg og Neergaard dog kun fulgt hinanden noget længere; men hvad nytter det at græde over spildt Mælk! Hvad Berg sagde? Ikke et Ord husker jeg. Men Billedet af Høvdingeskikkelsen staar fast i Erindringen!

Saa vil jeg da glemme Hovedstadens utallige Møder for ret at mindes tre store Møder i Vestjyllands Hovedstad, Holstebro. Tre store Møder i Byen, hvor Hardsyssels Vejnet mødes. De to første af disse Møder blev holdt i 1884.

Højres første Agitatorer, vel ikke just Partiets første Mænd, Professor Matzen, Kaptajn Jagd og Husfæster (ja, saadan hed det paa de Tider) Niels Andersen fra Kerteminde, var draget ud i Ildlinien, fulgt af Holstein Ledreborg, Berg og Jens Busk. I 84 var der Brud mellem Hørup, Brandes og Berg, som til Erstatning havde faaet ingen ringere end Holstein. Jeg maa have Lov til her at sige: Det sønderjydske Spørgsmaal og Venstres Samlen og Delen, Handlen og »Kriigen« under Forfatningskampen er lige vanskelige at holde Rede paa.

I Holstebro brændte Kanonerne løs. Skuespillet overværedes af Holstebro Bys Borgere, Hjælpetropper fra Lemvig og Ringkøbing, særlig fra den ægte Højreby Lemvig, og Bønderne fra Miles Omkreds, helt ind fra Hind og Bøl-

ling Herreder. Jeg kørte med Morten Toft til Holstebro. Morten var ivrig og rettroende Venstremand. Selv skulde jeg have al den Oplevelse, en Sommerferie kunde bringe. Paa den store Markedsplads var der rigelig Plads til Tilhørere og Tilskuere. Holstebro-Købmænd gik deroppe undtagen Jeppe Schou. Han var baade for klog og for optaget af sin Forretning, til at han skulde ofre en god Arbejdsdag paa et Møde. Men baade Vium Petersen og Siegfred Bøggild var der.

De var jo Godtfolks Sønner og hørte til »de dannede«. Selv Skav Jensen var mødt. Vel var han Smaagaardmands Søn fra Oplandets magreste Egn, men han havde med velberaad Hu sluttet sig til Byens Lederklike med den politiske Dyrslæge, Redaktør Welsch i Spidsen. Ogsaa »Krigsministeren« og Laust Glavind var deroppe. Matzen talte først. Den firskaarne Skikkelse fra Husmandshjemmet i Angel røbede gennem Dialekten sin Fødestavn. Vist talte han klart, men hvad husker jeg deraf. Noget andet er, at jeg husker Grev Holsteins ikke særlig aandrige Vittighed, da han kaldte Professor Matzen for Provisor Matzen.

Saa kom Jagd, fulgt af Berg.

Af Jagds Tale erindrer jeg kun, at han talte om, at Højre just ikke var Grever og Baroner til Hobe. Jeg er en fattig Skolelærerenkes Søn, udbrod han patetisk. Haar do da ingen Faaer? lod det fra en lille Gnom i Forsamlingen. Jeg kan sige, den ellers saa veltalende

Mand havde mistet Forsamlingens Øre.

Berg talte om, at Skatterne ikke maatte opkræves, saa længe Finansloven ikke var vedtagen.

— Hvor staar det skreven? spurgte en Købmandsrøst fra Hoben.

— Paragraf 49, min Far! lod Bergs stærke jydsk Røst.

De to Bønder, Niels Andersen og Jens Busk

skulde dernæst tage Tørnen — om et sagligt Spørgsmaal. Præstetinden stod for Afløsning, og Højre vilde have, at det Overmaal, som blev ydet, naar Tienden »in natura« leveredes om Efteraaret, skulde includeres i Afløsningen, mens Venstre holdt paa de Tal som var nævnt i selve Tienden. Denne Opfattelse udtrykte Jens Busk særdeles drastisk og med klog Viden om en Bondeforsamlings Mentalitet: Ded er en mærkeli' Buen ham Niels Andersen, han vil ha, a vi Bønder ska gi mier end 8 Skipper te en Tønd', o I veed da hval, te en Tønd er it mier end 8 Skipper.

Sandsynligvis havde Højre følt, at dette Møde ikke gav politisk »Pludder i æ Strip«. Rent polemisk gik Venstre af med Sejren. Som en Hvirvelvind vendte de tre Koryfæer tilbage, og hvis Venstre vilde have Ordet, maatte de nøjes med lokale Kræfter, idet de tre Venstrekæmper var optaget andet Steds. Modig og uforfærdet gik Hansen-Sir imod de tre store. Men hans Optræden var præget af Nervøsitet. Han »stod daarlig« for Forsamlingens Tilraab, og brat

sluttede han sin Tale. Saa kom A. B. Clausager frem. Den høje, ranke Bonde, med sort Krave, men ellers fornemt klædt, saa rolig ud over Forsamlingen. Som tændtes der en Sympatiens Flamme i hver Bondemands Bryst, hvad enten han var Højre eller Venstre! Roligt, klart og veltalende tolkede han Venstres Sag. Ikke en Afbrydelse hørtes, og selv Professor Matzen var høflig i sit Gensvar.

Det var Clausager, det var Slægtens Clausager, det var Venstre, som vandt ved dette Møde.

I 1885 var der igen sket »en Konstellation« inden for Venstre.

Berg var i Spidsen for »det danske Venstre«, og ud over Landet fulgtes han af Harald Holm (Sofus Høgsbros Svigersøn), en veltalende og ret tiltalende Mand, og N. J. Larsen, Venstres Kronjurist og skarpeste Hoved.

Om hvad der nu hændte paa Mødet, skal her ikke tales eller gentages. De historiske Kendsgerninger — ja, Begivenhederne blev jo virkelig historiske — er kendt af alle og vel endnu erindret af nogle, skønt de Folk, som personlig har overværet dette Møde, nu ellers ikke er Aarsunger. I disse Tidsbilleder skal Bergs Optræden ikke bedømmes eller værdsættes. Sørgeligt var det, at, som Drachmann skrev:

den sidste store Bondekraft,
som dette Bondeland har haft,
sørgeligt for Danmark var det, at
denne gudbenaadede Fører skulde
knækkes ved denne Sag.

Nej, jeg har et Par ganske andre

Smaaepisoder at berette om. Berg boede paa »Schaumburg«. Han var en Høvding, tog ikke smaalige Pengehensyn, og en Folkefører bor nu ikke hos Mads Peters o æ Torre (dengang var det dog Thomas Niensens), men paa Byens fineste Hotel. Mon ikke Schaumburg har følt sig smigret ved — trods alt — at huse en saa prominent Gæst! N. J. Larsen og Harald Holm boede hos Thomas Nielsen. Da de om Aftenen, vel sagtens efter Samtaler med Berg, gik gennem Skænkstuen hos Thomas Nielsen til deres Værelser, rejste en kendt Lømvig-Højrebørger (saa vidt jeg ved en Postkontrahent Lassen, senere Svigerfader til Pastor Iversen i Humlum) sig og spurgte N. J. Larsen:

— Mener De nu alt, hvad De har sagt?

— Det skulde jeg mene.

— Vil De staa ved, hvad De har sagt?

— Ja, og mere til.

Saa havde den gæve Lømvigbørger faaet nok af Samtalen, og N. J. Larsen kunde i Fred gaa til Ro.

Da mine Billeder er Tids- og ikke Livsbilleder, vil jeg næste Gang gaa et $\frac{3}{4}$ Aar frem i Tiden og erindre: Da jeg var Huslærer paa Fyn.

XVI

Huslærer paa Fyn i 1887.

Jeg skal ikke brede mig om mine Bedrifter som Pædagog. Mine Evner som Lærer var ikke store, og min Erfaring endnu mindre. Jeg kendte kun Lærervirksomhed fra min Knøsetid i den vestjydske Skole. Nu stod jeg overfor et ganske anderledes vanskeligt »pædagogisk

Job«: at vejlede og undervise tre Drengene i et privat Hjem. Naa, Drengene var rare og jævnt begavede; men alt, hvad der gør en Lærergerning udholdelig og levende, savnede jeg.

Naar jeg alligevel mindes det Halvaar, jeg opholdt mig paa »Fyns Land«, har det sin Grund i, at jeg saa en Del, oplevede lidt, fik Kendskab til ny Forhold, mønedes.

Min Principal var Bonde. Baade af Fødsel og i sin Levevis. Skønt hans Gaard var paa 25 Tdr. Hartkorn, regnede han sig ikke engang til Proprietærernes Klasse, men levede som Bonde, spiste sammen med sit Tyende, talte uforfalsket Fynsk, og hele Hjemmet førtes efter skal vi sige gammel fynsk Skik. Men han var Højremænd.

Sognefogden og Storbonden var Sognets to eneste Højremænd blandt dem, der regnedes, for Hjulmanden og Smeden og Sadelmageren »talte« jo ikke med i den politiske Status. Jeg tror dog nok, Indsidderne, Husmændene, Haandværkerne og de rigtige gamle Gaardmænd stemte paa Proprietæren (lad mig kalde ham saadan) og Sognefogden. Alt hvad der kaldte sig »Smaafolk«, samlede om den bramfri Jorddrot, som aldrig var smaalig med Betalingen eller Tjenester. Og Sognefogden, som var »Gammelfynbo« med en stille Myndighed, havde nok Traadene i sin Haand, og paa den kommunale Valgdag mødte hans gamle trofaste Skare — for Sognefogden var nu alligevel en Mand, man saa op til, og han var ikke »en Bitte« storsindet.

Proprietæren var Sogneraadsformand

og Huslæreren tillige Sekretær for Sogneraadet. Jeg tør godt sige, at det var af den Aarsag, Proprietæren holdt Huslærer. For Drengene kunde have lært mere i den udmærkede Landsbyskole, end de lærte hjemme. Men Læreren var Grundtvigianer og Venstremand, og de gode Børn fra Storgaarden maatte endelig ikke udsættes for Paavirkning deraf.

Synderligt Arbejde gav Sekretærvirksomheden ikke. Der blev ikke holdt flere Møder end højst nødvendig, og Sognefogden havde lagt al Ting godt til Rette. Lidt Opposition fra Grundtvigianerne kom til Orde. Den blev aldrig diskuteret ned, men stemt ned; thi som Sognefogden altid udtrykte sig: Man maa formene

Vore Sogneraadsmøder var smaa, hyggelige Gilder.

Moderne blev holdt hos Sognefogden. Det var et rart, stilfærdigt Bondehjem, og intet forstyrrede Roen i den stilfulde fynske Gaard. Naar Moderne var til Ende, skulde vi have en Bid Brød og en Dram. En Bitte at spise hed det vist. Nu maa man ikke tro, at Fynboerne saadan »gør stort« ud af en Mellemad. En vestjydsk Bondekone vilde ganske anderledes dække op, selv i den Tid, hvorom jeg skriver. Slet ikke Antydning af »noget varmt«. En Sigtemellemad med dagligt Paalæg — derudover intet. Men der hørte »Gammeløl« til og Snaps af Solbærbrændevin. Gammeløl smager dejligt; men det

er noget »lumsk«, og Skam faa den, som ikke i Tide vogter sig!

Jeg vilde gerne hen i Skolen hos den grundtvigske Lærer, men det var ikke velset af min Principal. Rare Timer tilbragte jeg i det gode Lærerhjem. Naar Mikkelsen og jeg fik Piberne, rigtig lange Degnepiber, tændt og vandrede ude i Haven, mindedes jeg mit eget Hjem, og Stemningen var saa inderlig og fælles.

Nu og da hændte det, at Kredsen blev forøget med et Par af Byens gode Gaardmænd: Christian Lohmann og Hans Rasmussen, Sonner af en typisk fynsk, gammeldags Gaardmand, Rasmus Hansen. Hans Rasmussen havde gaaet paa Odense Katedralskole, men havde bevaret det friske, raske fynske Humør og holdt stærkt paa den nedarvede Levevis og de gamle Traditioner. Derimod var Christian Lohmann, Bogensekretsens senere Folketingsmand, moderne grundtvigsk indstillet — jeg kan næsten sige helt ud i Karikaturen: Afbyggergaarden kaldtes Hlidarende, og hans Veltalenhed overgik i Salvelse ganske og aldeles Præstens. Han var Elev fra Gotfred Rodes Højskole, Skovgaard i Ordrup.

En Begivenhed indenfor den grundtvigske »Inderkreds« vakte i disse Dage stor Strid, nemlig Skilsmissen mellem Gotfred Rode og hans Hustru, Orla Lehmanns Datter. Præstekoner og Degnekoner enedes kønt i Fordømmelsen af Handlingen, og ikke en Degn turde vove at løfte sin Røst til Forsvar for Gotfred Rode, som nu

engang var bleven lænket til denne halvjødiske Overklassekvinde, selv om Degners psykologiske Sans og Livserfaring kunde skabe Tilgivelsesgrunde. Christian Lohmann havde dog Mod og Mandshjerte til at forsvare Rode.

Jeg dvæler lidt ved denne »Storm i et Glas Vand«, som først afløstes af den rigtige Orkan, da Jakob Knudsen søgte Skilsmisse. Hvor var Gammelgrundtvigianismen dog traditionsbunden! Erin-dres det, at Jakob Knudsen maatte travle Landet rundt, før Pastor Brücker i Aagaard tog Mod til sig og viede ham til den anden Hustru.

Der var skønt i den gammel-fynske Landsby,

som laa i Kertemindevejens Slugt. Naar Frugttræerne blomstrede, saa man fra Højdedraget Byen som et Blomsterhav. Den milde Stemning over Landet prægede Byen og dæmpede den politiske Ufred. Folk sad i gode Kaar og kunde dyrke deres smaa Passioner. Hjulmanden lavede Træ-Velocoper; men det lykkedes ikke mig at faa nogen Færdighed, hvorimod hans eget Afkom hjulede Byen, Branddammen og Fællesjorden rundt, saa de fire gamle Søskende, der i Fællesskab drev deres Fødegaard Øst i Byen, korsede sig over den moderne Ungdom, som fandt paa alle Slags Tossestreger. De fire gamle Søskende var en af Byens Seværdigheder. Jeg fremmede Jyde maatte ogsaa ind og hilse paa dem, beundre deres Hjem og de mange Snurrepiberier og drikke et Krus

Gammeløl, som regnedes for Byens bedste.

1887 var et Oldenborreaar.

Det var saa utroligt, hvad der blev samlet ind af Oldenborrer. Hver Morgen, før Skolen begyndte, mødte Husmandskonerne og undertiden Mændene med Morgenfangsten, som blev betalt med 2 Øre pr. Pund, hvis jeg da husker ret. I Lassevejs, i Støvler, fyldte med Sække, tunge af vaade Oldenborrer, blev de bragt til Herregaarden, og derefter blev Sækkene begravet i Mosehullerne ved Odense Aa. Almindeligvis saa man ikke nøje efter, hvad Sækkene var fyldt med, men tilsidst blev Sækkene os for tunge efter Størrelsen, og det viste sig, at Menneskenes Børn er saa nogenlunde ens Verden over og gerne vil snyde, naar de mærker den slappe Kontrol: Sækkene var halvfyldt med Kampesten. Jeg skal love for, at Proprietæren kunde tale Synderne til!

Da kunde Folk gaa,

og da kunde man blive taget op at køre, naar man vandrede paa Landevejen. Jeg har faaet mangan Køre- retur med Justitsraad Berg til Hunderupgaard. Samme Justitsraad, der var en særpræget Skikkelse, baade i legemlig og aandelig Forstand, holdt af at køre paa maa og faa med sit flotte Kørespand, og naar han saa den enlige Vandrør paa Vejen til eller fra Odense, standsede han gerne og spurgte, om den unge Mand vilde køre med. Jeg har faaet mangan god Passiar med den venlige gamle Herre.

Der var mange Ting ved fynsk Landbrug, som var afgjort forskellig fra jyske Forhold.

Forst nu det, at Køerne laa ude om Natten. Hverken i Borbjerg enu mindre i Darum, kunde vi tænke os Malkekvæg ligge ude en Nat, hvor maaske Havgusen kunde sænke sig kold og svidende over Dyr og Planter. I Fyns lune Nætter frygtedes denne farlige Gæst ikke. Til at transportere Mælken hjem fra Marken benyttede man Kærrer med Hundeforspand. Hver Gaard havde et Spand og større Gaarde to. Fra Udmærkerne, op til 1/4 Mil fra Landsbyen, kunde man efter Malketider se Karavaner af Hundespand. Ret morsomt at se for Jyder, som ikke kunde drømme om at se Vovse for en Vogn.

De fynske Græsgange blev hurtigt tørre. Græsset holder sig ikke friskt saa længe som i Jylland, hvad der vel ligger i, at det er »foru? for sin Tid«, og at Jorden hurtigere bliver tør. Derfor blev der »fællet« efter første Afgræsning, og i Fællejorden saaedes der Spergel. Den højstammede brune Spergel groede godt paa Fyns gode Jord og gav et udmærket mælkebevarende Foder. Endnu omkring Aarhundredskiftet købte de fynske Frøhandlere megen Spergel i Viborg og Holstebro.

Ellers var der intet ved fynsk Landbrug, som røbede Opfindsomhed hos den enkelte. Alt gik, som gammel Sæd bød. Man saaede, naar Tid var, og høstede, naar Kornet blev modent. Spiste godt i Høsttiden, men tog Tiden nøje i

Agt. Og naar Høsten var i Hus, holdt man Gildet efter Egnens Skik og Brug.

En Festdag for Byens Gaardmænd og Degn

i det skovfattige Sogn var Nødde-turen til Fraugde Kohave. Hverken min Principal eller Sognefogden var med, men ellers holdt ingen af Mændene sig for gode. Jeg var »følsen« med Lærer Mikkelsen, men delte Madkurv med Hans Rasmussen og fik Nøddekrogen i hans Gaard. Nødderne blev i Degneboligen. Aa, en vidunderlig Tur, som aldrig gaar mig af Minde.

Jeg synes, at Fyn nu er saadant et stille Land. Især da Nordfyn. Det er vel en tre Aar siden, at jeg cyklede fra Odense til Bogense, over Otterup og Grindløse. Jeg mødte ikke én Bil paa hele Turen, ja ikke en Gang en Lastbil. Jeg saa ingen Cyklister paa Vejen, og det var sjældent at se et Menneske ved de gamle Gaarde. Nu er »Sletten« vel ogsaa noget for sig, men Fyn igennem er der dæmpet og stille, tyst og fredfuldt ved de dybe Skove, mild Livsglæde i de pyntelige Hjem, og her i de blide og gode Egne har Grundtvigianismen ret slaaet Rod.

Fra den fynske Herregaard gik min Vej til det sydjydske Skolehjem: Knud Petersens Efterskole i Skibelund, hvorom min næste Erindring vil fortælle.

XVII

Fra Huslærer til Friskolelærer.

Pædagogisk Erfaring og Viden samlede jeg saavist ikke under min

Huslærertid. At den gode fynske Herremand vilde ofre Penge paa en Uddannelse, som aldeles ikke stod over Folkeskolens, kunde kun forklares derved, at han samtidig fik en billig Sogneraadsssekretær. For han holdt jo ikke Huslærer af samme Aarsag som paa Adelsgaardene, at Sønnerne skulde værnes mod den plebejiske Paavirkning, der kunde udgaa fra en Latinskole, hvor de gode Hjerner og ikke Fødsel gav Anseelse. Forresten hører jeg ikke til dem, som nærer syndelig Ærbødighed for de udspekulerede Professorhjerner, og jeg deltager ej i den nationalliberale Ringeagt for den danske Jorddrot.

Hvor Landets Velfærd krævede rolig Opfattelse og sundt Omdømme, møder vi Adelen og ikke Embedsstanden. Det var Professorpartiet, der stod bag ved Ejderpolitikken; men det var Grev Frijs, som afholdt Danmark fra Eventyr i 1870. Det var »de otte«, som drev Estrup fra Jordens Folk til Embedsstanden, og da var hans Skæbne beseglet; thi intet Parti kan stole paa en Embedsstand, som er politisk til Købs.

Naa — ja, saa gik Rejsen fra den smilende Sommer paa Fyn til den barske Vinter 1887—88 i Skibelund Friskole eller Efterskole, som den vist senere blev kaldet, hos den ejendommelige Skolemand, Knud Petersen.

Skønt jeg ikke mødte med syndelig Begejstring for min ny Virksomhed, eller med særlig Tro paa Friskolens Betydning, maa jeg dog sige, at denne Vinter bragte mig i Berøring med Kredse, jeg

ikke kendte; viste mig et Aandsliv, som gav mig Berigelse, selv om jeg stod fremmed og kølig overfor det.

Den har aldrig levet,
som klog paa det er blevet,
han først ej havde kær,

hedder det hos Grundtvig, og jeg fik vel aldrig ret at kende »det inderste« i Friskolens Væsen; men som Iagttager kan man jo erfare en Del.

Knud Petersen og hans Hustru, Georgia la Cour,

var i ydre Henseende et langt fra samstemt Par. Han var en stor, stærk Mand med et uoplejet Fuldskæg, og hun var en noget sart Kvinde af en gammel Kulturslægt. Han havde et godt Humør og Almuemandens jævne Manerer, mens hun var en Kende bitter, fremgaaet af trange og mange Aars Virke, og sikker og selvgod som en Kvinde, paa hvem der hviler et stort pædagogisk og økonomisk Ansvar, ofte vil blive.

Man mærkede straks For- skellen i deres Oprindelse.

Lad mig fortælle et lille Træk herom. Knud Petersens havde en frisk og køn Tjenestepige fra Herningegnen, som hed Margrethe. Skomageren i Askov havde vist et godt Øje til hende, for paa sine Skomagerregninger skrev han Maggi i Stedet for Margrethe. Knud Petersen havde set saadant et Brev, og idet han fortalte det ved Middagsbordet, saa han skælmsk hen paa sin Kone, Geor-

gia: Hvornaar begyndt' A o kald
dæ' Gugge.

Georgias Smil var hvinsurt.

**Knud Petersen var en ud-
mærket Fortæller,**

men karre saa god, som han selv troede. Han undervurderede sine Skolebørn. Naar han fortalte med den lidt paatagne Barnlighed, var de store Drengene fra Sønderjylland ved at faa Kvalme, og Drengene fra Jylland skjulte deres Gaben ved at lade Munden staa vidaaben. Havde vi haft en virkelig Klasse-
deling og nogenlunde Lokaler, kunde Skibelund Fortsættelses-
skole, Efterskole, eller hvad den egentlig hed, være bleven ypperlig; thi der fandtes dejlige, velbegavede Børn, og Knud Petersen og Petrus Christensen slet ikke daarlige Lærere.

Skolens Elever var fra Sønderjylland, Optantbørn fra de nordlige Sogne. Det er nok 50 Aar siden; men mange af Navnene staar fast i Erindringen. Fredslund'erne og Kloppenborg'erne fra Raahede. Den lille, brunøjede Kathrine Kloppenborg var Skolens Kæledægge. From'erne og Højer'ne fra Østerlindet mindes jeg. Særlig den nuværende Landstingsmand Jens Højer fra Billeslund kan jeg erindre. Det var hans Agt at lære og tilegne sig reelle Kundskaber. Eleverne fra Kongeriget satte jeg mindre Pris paa. »To di æ ov kommen fram«. En har jeg truffen som Lokomotivfører, en anden blev helbefaren Hestehandler. De har saamænd aldrig savnet de Kundskaber, man ikke fik dem indprentet.

Det er rimeligt,

at alt, hvad der angik Legemets »Næring og Nødtørf«, var knapt tilmaalt i det ejendommelige Skolehjem, hvor en Families Eksistens skulde bygges paa smaa Skolepenge. Kaffe fik Eleverne kun om Søndagen. Jeg fik dog en Gang om Dagen — husker jeg ret — men nogen større »Nydelse« beredte den mig ikke. Desværre var Brødet aldrig gennembagt. Det vaade Brænde fra Skibelund Krat kunde ikke afgive fornøden Varme til Gennembagning, og det halvraa Brød smagte modbydeligt. Skolen havde Gymnastiktimer paa Askov, svensk Gymnastik — det var moderne den Tid og finere end almindelig »Militærgymnastik«. Jeg deltog i Gymnastikken og skulde samtidig være »Anstandsherre«, paase, at Drengene opførte sig ordentligt, skulde vist ogsaa hindre, at de med Penge velbeslaaede Drengene fra Sønderjylland købte Brød hos Bageren i Askov, det saa jo lidt ud efter, at Forplejningen i Kostskolen var »saadan da«. Jeg tilstaar, jeg lukkede begge Øjne, for ogsaa jeg købte Snegle og Jødekager.

**Askov var paa denne Tid
ved at blive det grundtvig-
ske Aandscenter,**

Nordens Aandscenter, som skulde overstraale det forkætrede Universitet. De fleste af Læserne har set Billedet af Ludvig Schrøder paa Katederet. Stillingen var ikke skøn, og Indtrykket af hans Personlighed var en stærkt udviklet Selvfølelse.

Til disse historiske »Forelæsnin-
ger« kom vi undertiden fra Skibe-

lund; men jeg fandt grumme lidt deri. Hverken Aand, Syn eller Overblik. Deri var Jeppe Aakjær og jeg saa rørende enige. Vi mødtes nu og da paa Skolen, men hyppigst paa hans Værelse. Allerede da havde han samlet sig et betydeligt Bibliotek, hvor Georg Brandes, Taine, Darwin var »Hovedpersoner«. Og disse Bøger blev min Læsning denne Vinter.

H. P. Hanssen (Nørremølle) var den anden unge Mand, jeg erindrer fra disse Dage; men jeg fik ikke Lejlighed til at hilse paa ham. Han var skrækkelig feteret paa Askov og nød vist ogsaa i nogen Grad sig selv. Paa Forhaand bestemt til at spille en Rolle, uddannet sig til Talsmand for den nordslesvigske Stamme, b a a r e t f r e m af højttalende Kredse — er det vel at undres over, at Selvfølelsen blev avlet. Selv erindrer jeg ham fra et Karneval paa Askov. Han kunde bestemt sagt, — ja, jeg taler ikke af Misundelse — ikke gaa i Fred for Pigerne. Rent ud omsværmet af unge Kvinder fra de »øvre« Samfundsklasser, som da var Elever paa den mondæne Højskole.

To Møder fra denne Vinter erindrer jeg ret nøje.

Det ene var et Møde i Vejen angaaende »Rent Land«

Jeg gaar ud fra, mine Læsere blandt Venstre ved, hvad jeg hentyder til. Men jeg er ikke helt sikker paa, at de radikale Læsere (og dem er der vel nogle af), kender noget til Udtrykket. Det henhører nemlig til den Ekstravals, som de

radikales Fader, V. Hørup, i 1888 dansede sammen med Godsejerne, da han til »Danmarks Forsvar« tilbød 8 Millioner Kroner mod at faa »Rent Land« — Margarinefabrikationen forbudt. »Hvad kan det nytte«, hvad kunde det nytte — det almindelige Højre og det moderate Venstre slog den ny Alliance mellem »de store og de smaa Bønder« i Stykker.

Ved Mødet i Vejen talte — jeg tror bestemt, jeg har Ret — Hørup og Jens Busk.

Bjørnstjerne Bjørnsons Møde var det andet.

Bjørnstjerne Bjørnsons Forhold til Grundtvigianismen var ikke saa lidt omskifteligt. Om Bjørnson saadan rent kirkeligt set har været Grundtvigianer, faar staa hen, men han var taget til Indtægt af Retningen. Allerede ved Mindefesten over Grundtvig 1872 blev der revet en Flænge i Venskabet, idet Bjørnson da talte om ændrede Signaler overfor Tyskland (Signalstriden), og for den retroende Grundtvigianer hed det med Mesters egne Linier: For vor Lunge, for vor Tunge, Tysk er Edder og Forgift. Senere hen blev der mellem Bjørnson og den pastorale Grundtvigianisme endnu større Spænding, da han oversatte Robert Ingersolls Bøger. For Øjeblikket — altsaa omkring 1888 — var der sket en Tilnærmelse mellem de elskende. Bjørnson havde slaget paa »den fri Kærlighed« og var nu paa Vej mod Norden med sit Foredrag: Engifte og mangesgifte.

Askov aabnede Portene for den forlorne Søn, velsagtens i Haab

om en snarlig Tilbagevenden til det grundtvigske Moderskød. Forinden havde Bjørnson i et Anfald af Aandsforladthed skrevet Digtet:

Takt, Takt, pas paa Takten,
den er mer end halve Magten,
den gør èt, de mange mange,
den gør modig smaa og bange.

Ret en Hymne til det Mod, der udvises, naar Mængden staar i Flok, Knejtmod. Nutzhorn havde sat Melodi til Sangen, og der var en Stemning fra de grundtvigianske Stordage, da Schrøder aabnede Mødet, og Bjørnsons Sang blev sunget.

Jeg behøver ikke at fortælle, det var et betagende Møde. Ikke just, at Bjørnsons Tale var særegen god. Emnet indbyder ikke til Aandrigheder, og en almindelig Stiftsprovst kunde have holdt en lige saa god Tale. Men Bjørnsons Talekunst, hans Fremtræden, det klingende Maal, alt gjorde det til en Oplevelse og levnedede ikke Rum for kritisk Indvending.

50 Aar efter sidder jeg som en ældre Mand og undres over, hvordan en Taler saadan kan magte en hel Forsamling. Nu kan jeg ikke høre en Tale, uden jeg tænker: hvad er det dog for noget Sludder, Manden glæder sig selv med, og hvor er alt forlorent!

Vinteren 1887—88 er den strengeste,

jeg har oplevet. I Skibelund Krat laa Sneen tæt, og Skovvejene var blevne til herlige Isbaner. De velhavende Drengene havde Raad til at købe Slæder, og fra Krattets Top susede Slæderne i sælsomme Bugt-

ninger omtrent til Landevejen, som løber langs med Kongeaaen. Marts var tør, men Frosten saa haard, at Sneen slet ikke smeltede paa Markerne, laa som en Isskorpe. Først henimod April, da min Optræden som Friskolelærer var til Ende, indtraadte Vaaren. Hvor der før var Isbaner, blev der svulmende Floder, og stridige Strømme truede med at skylle Skolen bort.

Men den 4. April kom Frosten med tindrende Nordlys igen. Jeg husker Dagen, for den 5. April 1888 indtraadte jeg i Embedet som Lærer i Hogager.

XVIII

Fire Aar i Hogager.

Naar jeg nu som »en halaaldrens Mennisk« lader Tankerne gaa tilbage til de fire Aar, jeg tilbragte i den vestjydske Hedeskole, synes disse Aar mig eventyrlig fjerne, Minderne blege og upersonlige og Oplevelserne smaa og fattige. Disse Aar var jo saa vidt forskellige fra det Liv og den Virksomhed, jeg senere kom til at føre, dannede slet ingen Forberedelse eller dog kun liden til det Arbejde, jeg siden hen kom ind i. Et ejendommeligt Intermezzo i en Mands Liv!

Nu skal jeg slet ikke forsøge at udrede, hvilken Betydning disse fire Aar havde for mig, og har aldeles ikke Klarhed derover. Aarene kom, gik, efterladende sig det, jeg nu skal hente frem fra Erindringens Dyb. Heller ikke skal jeg tale om min egen lille Person. Mine Kampe, mine Taa- rer, mine Anfægtelser, mine Fri-

stelser, mine Ønsker og Haab skal jeg ikke dvæle ved.

Skildringerne er ikke Selvbekendelser, kun Tidsbilleder. Som den gamle Pastor Kuhlmann vilde sige: Jeg gi'r sgu ikke stort for disse Selvbekendelser og forløren Ydmyghed.

Om det var lykkelige Aar? Egentlig ikke; men det var taalsonne Aar og ingenlunde glædeløse. Jeg gik saa nogenledes op i mit Arbejde, og selv om jeg nu føler, jeg ikke satte al min Energi ind paa Skolegerningen, hød Pligtfølelsen mig dog at gøre Arbejdet saaledes, at hverken min Slægt, Egnens Folk eller jeg selv skulde have Skam deraf.

Skolens Tilsyn

var hos Pastor Kuhlmann, og lad mig sige det straks, det var et lempeligt og forstandigt Tilsyn, som jeg aldeles ikke følte mig besværet af. Eksamensdagene — og til andre Tider kom den gamle Præst ikke, han var ved at sløves lidt — var sande Festdage, men ikke billige. Eksamensmiddagen skulde være som i Hjemmet i Borbjerg Skole: Bøjlsuppe, Andesteg og Rombudding, en god Rødvind og taalelige Cigarer. Den gamle Aftægtsmand Jens Chr. Vestergaards anden Hustru, som havde været Kokkepige hos S. Bøggild, Holstebro, var en fortrinlig Kogekone. »Glad og veltilfreds«, som Frederik Holm (denne gamle Original er kendt i Borbjerg, boede i »Bethlehem«) skrev om Frederik 7. og Grevinde Danner, drog Kuhlmann og Niels Chr.

Bak, den eneste mødende af Skolekommissionen, hjem fra den faale villele Gild.

Jeg kunde faa det, som jeg vilde,

med den gamle Prælat. Da jeg fortalte ham, at jeg ikke kunde udholde at øve Gymnastik de varme Sommermiddage, og at Drengene var lige saa dødtrætte, sagde han straks: Lad bare være, de Knægte faar saagu Motion nok ved at springe fra Tue til Tue i Moserne. Om Sommeren havde jeg Biskole i Saugstrup to Dage om Ugen, Tirsdag og Fredag. Jeg fik Dagene omlagt til Lørdag og Mandag. Saa kunde jeg Fredag Middag drage fra Hogager og være hos min gamle Moder indtil Mandag eller Tirsdag Morgen. Det var i »æ Midtsovn«, min Broder var Lærer, det var dér, jeg havde mine Ungdomsvenner, det var Barndommens skønne Land med de Tusinder af Minder. Dér laa den ærværdige Kirke og den græsklædte Kirkegaard, blomsterrig og fyldt af Sommerdagens Sødme, og Præstegaarden med sin løndomsfulde Have og med gammelt Kulturpræg.

De andre af Ugens Dage gik let.

Naar jeg om Mandagen gik fra Saugstrup til Hogager, besøgte jeg altid Pe Lo i Hesselaa, den store Hedegaard, hvis Tilliggende var saa stort, at Ejeren karre kendte Græenserne. De overordentlig lærenemme og velopdragne Sønner horte til Skolens bedste. Kaaren i Hesselaa var en stille, mild og for-

standig Kvinde, og over hele den store Bondegaard hvilede Præget af gammel Bondekultur fra Lynngens Egne, hvor »Gæstfrihed møder den Vandringsmand, langs med de rrange Veje«. Pe Lo, for at bruge Sognets Betegnelse, var i mange Aar Sogneraadsmlem, og havde Gaarden ligget bekvemt, var han nok endt som Formand. De forskellige Formænd nærede en vis Skræk for Pe Lo. Han var en overmaade opmærksom Tilhører; men havde nogen af Talerne givet sig en Blottelse, kunde Pe Lo ikke ay sig for »o snær ham«. Om saadant Mod overfor »Sognets mægtige« blev der talt i Sognet.

Lad mig fortælle et lille Træk

om Pe Lo's lidt beske Vin. En Dag, jeg paa min Vandring fra Saugstrup til Hodsager var standset som sædvanlig ved Hesselaa, træffer jeg inde ved Langbordet et Par Gæster, der var kommen lidt før. Det var en dygtig og fremadstræbende Husmand, Chr. Madsen fra Trabjerg, og hans Nabo, Jens Peter i æ Naa'. Jens Peter var en af mit Hjems gode Venner, en tiltalende og god, behagelig Mand i alle Maader; men saa vidt jeg mindes, nød han ikke Ry som »en skarp Kaael i æ Handel«.

Selvfølgelig fik vi alle Mad og Drikke, dog kun Per Hesselaa og jeg fik en Snaas. De to fremmede Mænd var Afholdsfolk. Ingen af dem aabenbarede deres Ærinde; men Pe Lo var selvfølgelig klar over, at de vilde købe Ungstude, som efter en god Vinterfodring

kunde blive Trækstude til Foraa-ret. Pe Lo's Stude var kendt for, at der »var en gue Slav« i dem. Det var henimod Kaffens sidste Draabe, og endnu var der ikke talt om Handel. Da sender Pier mig et saare skalkagtigt Blik, og med den blideste Stemme siger han: Naa, saa var Jens Peter den klo-gest, du kund' fo mej, Krejsten. Jens Peter blev blussende rød; men nu kunde Handelen da endelig tage sin Begyndelse.

Østergaard-Slægten

i Hogager var en god, forstandig og velbegavet Slægt. I mange af Sognets middelstore Gaarde sad og sidder der Ætlinge af denne sær-prægede Slægt. I Hogager, den lille Hedelandsby, ejedes de 5 af Byens 6 Gaarde af Slægten, og med Hesselaa og Abildholt var der ogsaa Frændskab. Børnene fra disse gode Hjem gav Skolen sit Præg, og Unoder, som Drengene, der havde gaaet i fremmede Skoler, kunde lide af, blev slet ikke indført i min Skole. Ligesom Livet i Hedegaardene levedes stiltfærdigt, saa gik i Skolen alt paa rolig, sømmelig Maade, og jeg har som Lærer aldrig haft nødig at bruge legemlige Straffe.

Men nægtes kan det jo ingen-lunde, trods al den Overbærenhed, Venlighed og Velvilje, jeg mødte, at Livet, Eneboerlivet, i den stille Landsby blev mig for trist, og jeg flyttede mine Teltpæle efter fire Aars Forløb. Minder har jeg dog derfra, jeg tør ogsaa sige gode Minder, og beretter nu om disse.

Husmændenes Børn.

Foruden den halve Snes Gaarde,

som hørte til Skoledistriktet, idet jeg ikke medregner Saugstrup, laa der et Utal af smaa »Hjemmener«. Smaagaardmandssønner, hvis Arvepart var liden, flyttede herud, hvor Jorden var billig, og hvor Flid og Stræbsomhed kunde skabe en Eksistens. Tyende, der havde sparet sig en Skilling sammen, begyndte ogsaa i det store Ingenmands Land. Egentlig fik jeg altfor lidt Kendskab til denne Skare af trofaste Slidere; thi jeg levede og aandede jo i Luften fra 70'erne, og i »Vestersognets« Tankegang var jeg opfødt. Tidligt maatte Børnene fra disse Smaakaarshjem ud at tjene i »æ Grønmarksegn«. Uden at anklage mine Nabolærere, kan jeg sige, at de ikke ofrede megen Tid og synderlig Anstrengelse paa disse Tjenestedrenge fra Heden, som i de 6 Sommermaaneder fik Lov til at glemme alt, hvad jeg med Møje havde faaet indprentet dem. Men et Gode var der dog: Drengene fik i Sommertiden en langt kraftigere Kost, end Hjemmet kunde byde, og de struttende Kartoffelmaver fik et ganske normalt Udseende. Forøvrigt maa jeg sige, at der i sin Helhed var »godt Stof« i disse Drengene, og jeg fik virkelig pædagogisk Løn for mit Arbejde. En af mine Nabolærere havde lidt Besvær med at faa en af sine Tjenestedrenge-Konfirmander til at lære »Balles Lærebog« og huske Kingos Salmer — ja, selv for Pastor Kuhlmann lykkedes det ikke. Dog den stredde Husmand mente ikke, at Sønnen var helt tovvele: Spøer ham om nøj i æ Kvot, saa ka han gi Be-

skeien. Den i Bunden godhjertede Præst havde da ogsaa bestemt sig til at konfirmere Drengen trods de manglende »Færdigheder«. Det havde Skolekommissionen, Ole Dal og Morten Loft, tilfældig set paa Præstens Liste. Da saa Kuhlmann gaar Listen igennem med Kommissionen, siger han: Ja, ham der kan jeg skam ikke konfirmere, han maa gaa til næste Aar. Det maa han vel, mener ogsaa de to. Ja, men han bli'r sgu ikke bedre til næste Aar, saa jeg kan lige saa godt konfirmere ham nu!

En »lille Begivenhed« bragte mig i godt Forhold til denne Husmandskreds:

Det var Skoledag for »æ bette Klaes«. Kl. 2 begyndte det at sne. Jeg ænsede det ikke straks, men gik dog snart ud for at se, hvordan Vejret artede sig. Det var bleven til Frostsne, og jeg fik travlt med at sende Smaapoderne hjem. Ængstelig for de smaa gik jeg hen til den gode og forstandige Thomas Laursen og bad ham følge med mig for at undersøge, om Børnene var kommen godt hjem. Thomas Laursen var mere end villig. Vi trak i Reuserne og besøgte hvert Hjem, og til vor inderlige Glæde var alle Børnene kommen godt hjem. Jeg tør sige, at hine Skridt i den stride Sneaften bragte mig Ros og god Omtale i Husmandshjemmene.

Ja, Livet var fattigt i disse Hjem

— dog lad mig hellere sige Leve-maaden. Jeg spurgte en Dag en lille Purk: Naa, bette Krejsten,

hvorfor er du glad ved Jul? A æ saa glaa ved Yvl, for da faar vi Kaffe og Hverrebrød. Og du, bette Anders, hvorfor er du glad ved Jul? Jou, da faar vi Chokolade!

Lad mig nævne endnu et Træk fra min pædagogiske Tid. Lærerne i Sognet havde faaet i Stand en Udflugt for alle Sognets Skoler til Rydhave Skov. Fra Hogager kørte Caardmændene, og Husmandsbørnene var ogsaa med. Da vi var kommen forbi Ryde Skole, kunne vi fra Vognene se Skoven og den blinkende Fjord. Og pludselig udbryder Børnene i en Jubel, saa inderlig skøn, at jeg fik Taarer i Øjnene. Det var ingen tøjlesløs Raaben, men et Aah saa ægte, saa rørende. Som om disse Børn, der kun havde set magre Agre og Tuerne i Mosen, havde faaet det første Kig ind i Skønhedens Verden.

De stille og skjulte Strømninger

i den Befolkning, blandt hvilken jeg havde min Virkekreds, fik jeg ikke Føling med, og rigtig indlevet med Børnenes Forældre blev jeg vist aldrig. Ny Bevægelser begyndte at pippe frem, især religiøse. Det tilkommer ikke mig at dadle eller rose disse. De lod mig i Fred, og min Skolegerning blev aldeles ikke angrebet — i hvert Fald ikke saadan, at det kom mig for Øre. Godt nok var de omvandrede Talere mig lidt for »lumre«, og, som Kuhlmann sagde om sin Efterfølgers Kone: Jeg ka' sgu ikke lide den Madam, vil jeg tilstaa, at jeg aldrig har kunnet forlige mig med Missionærer, Af-

holdsprædikanter og Husmandsagitatører. Jeg kan lide den livskloge Prælat, den gamle, erfarne Præst. Vi Degnedrenge fra 60'erne, vokset op i 70'erne, paavirket i 80'erne, er vist en strid og skeptisk Race.

Men jeg laante skam Skolen ud til Afholdstalere.

Jeg husker en af disse, en Lindberg fra Dommerby ved Skive. Han hørte til de Profeter, som ikke var agtet i sit Fædreland, hvorfor hans Tale og hans Skribentvirksomhed gik ud paa at forhaane den gammeldags Bøj, som ikke syntes, den unge Mand var saa meget værd, som han selv troede.

»Den gammeldags Bøj« med sin sunde Dømmekraft, med sin jævne Levevis — det bliver til den, Bonden skal vende sine Blikke.

Ja, nu er det 50 Aar siden, jeg kom til Hogager — altsaa saa lang Tid siden, at lidt om Sæd og Skik i den stille Hedeby kan fortælles. »Di løvver Fanden slaa mæ got i æ Møll, di erer aa Postelinstallerkener«, sagde den gamle Gaardmand om Levemaaden i Borbjerg Mølle i Damgaards Tid. Saa vidt var de til daglig endnu ikke kommen i Hogager. Da brugtes Træbrikkerne endnu, og hver Mand pillede sine egne Kartoffler, mens der blev holdt godt Hus med den »tildelte« Flæskestump. Men »de gue gammel rø'e, pyld Kartoffler« er nok ogsaa en Herreret, især med en »gue Duels« til. En yndet Ret, som dog aldrig faldt i min Smag, var »Skaadfisk o nøj Kartoffler«. Fiskehandler

Trabjerg o æ Fisketorre i Holsbrov anbefalede med sin hæske Stemme (som gamle Holstebroere endnu kan gengive) denne Fisk til Laes i Borbjerg Mølle: Skaadfisk o nøj Katoller, de æ saa gue, Laes, de æ snaar li' saa gue som stjet Oel, de æ et fri, a vel ekk heller haa'ed.

Indtægter og Udgifter

følger gerne hinanden i Hælene. Det vil sige, Udgifterne har ligesom »nok saa faast en Skred«. Ogsaa i Hogager, hvor Moserne skulde dyrkes op, Kalk købes og nyt anskaffes, døjede Folk med at faa Indtægterne til at holde Trit; thi det forbedrede Jordbrug ventede jo somme Tider med at afkaste Indkomst. For at faa kontante Penge mellem Hænderne blev der saa kørt Tørv til Holstebro. To Læs efter et Spand Heste. Tre Tusind Tørv, som gav en 18 Kroner. Mange, mange Gange har jeg fra Landevejen ved Saugstrup redet paa et Tørvelæs til Holstebro. Det var gerne ved Middagstid, og baade Tørvemanden og jeg havde grumme ondt ved at holde Øjnene aabne. Nu skal der »Behændighed« til at sove ridende paa et Læs Tørv, men de gode Hogagerfolk havde Øvelsen, og jeg lærte ogsaa at nikke i Takt med Tørvevognens Slingren. Men hvor smagte saa en Kop Kaffe hos Bømlers herligt! Det duftende og reelt lavede Brød, som Bagerne den Gang leverede, mindes jeg endnu, og der var en stilfærdig Hygge i den gamle Gæstgivergaard.

I stille Aprilaftener kunde jeg fra mit Barndomshjem, fra Kirkebakken, se Brand paa Brand i Hederne og Moserne mod Sydøst. Uglen tudede i Glavindhullerne, og Blussene i Horisonten gav Vaaraftenen et sært fantastisk Præg. Nu kom jeg Brandene paa nært Hold, og nu syntes de knap saa eventyrlige og poetiske. Det var »Morren«, som skulde brændes af. Ikke for dybt maatte Ilden rase. Med Harven blev nu Asken strøet jævnt over Ageren, og der saaedes Gjær (Spergel). Groede Gjærren godt til, var den en vældig Støtte for Hedelandbruget. Ikke alene var Straaet af samme Foderværdi som Kløverhø, men det stærkt olieholdige Frø var anvendeligt til Svinefoder og et mælkedrivende Kreaturfoder. Forøvrigt var Frøet en i Almindelighed let sælgelig Vare. Hos Schou i æ Østergaard, Poul Andersen og V. Kragh o æ Sønderland kunde Lofterne bøje sig under Vægten af det tunge Frø. I Handelens Historie, som jeg senere kommer til, danner Handel med Pajfrø et ikke kedeligt Kapitel.

Det var vistnok i det sidste Aar, jeg var i Hogager, at Mejeriet i Skave blev opført. Skont jeg er ret hwelle te o hov'e, er jeg et graner nok, naar det gælder Aarstal, og jeg har aldrig været hægen efter Anstrengelser for at søge det oplyst. Aarstallet skal mine Læsere nok finde. Derimod morer det mig at opfriske Mindet om det første Møde »angaaendes æ Mejeri«, som blev holdt i Skave Kro; thi jeg var med som en Slags

Sekretær. Den ledende Mand i Forhandlingerne var Jens Meldgaard i Trabjerg. Mens Smørhandelen i de gode Sogne Nord for Holstebro var nogenlunde rentabel for Bønderne, saa var de i Borbjerg Østersogn endnu ikke ret kommen ind paa Bottesmørret, som blev eksporteret til England, og Smørret maatte derfor afsættes til Landhandleren eller til den gamle Købmandsgaard, som ikke kunde give synderlig Pris, da Købmanden almindeligvis maatte afsætte det med Tab til Bagere. Trabjergboerne, som var begyndt at merge, og som Følge deraf havde rigelig Græs og megen Mælk, var de ivrigste i Mejerisagen. Jeg skal ikke opridste Mejeriets Historie, kun fortælle, at det kneb med at tegne 300 Køer, som var Minimum.

Skave,

som nu er nær ved at være Sognets Centrum (ja, det maa ikke godt høres), havde næppe drømt en saa forvoven Tanke. De 5—6 skarpe Gaarde og en gammel Kro ved en trist Landevej blev i Aarenes Løb til en vilde By med ret store Virksomheder. Et af Sognets første politiske Møder blev holdt i Skave Kro, hvor Højres Kandidat, Chr. Petersen Lidegaard, fra Ginding Herreds nordvestligste Grænse, holdt sin Jomfrutale. Chr. Petersen Lidegaard var en pæn og forstandig Bonde, anset paa sin Hjemegn; men han var baade for tynd i Papirerne og for uovet som Taler til at magte sit Hverv.

I min Tid blev

Landboforeningen for Hodsager og Omegn

oprettet, og jeg var med til det første Dyrskue ved Hodsager Kirke. Dog husker jeg ikke, om Hodsagerboerne havde Dyr paa Skuet; men vi var da allesammen »drøvn dær te«. Gaaende naturligvis. Vi regnede det da for lidt at gaa en Mils Vej eller to. Samtidig med Dyrskuet holdtes Folkefest med Dans, og jeg var ikke mere adstadig Degn, end at jeg deltog i Dansen den lyse Sommernat. Og vist husker jeg den lille, kønne Pige, som trofast tog min Haand og førte mig ud paa den græsbevoksede Kirkegaard og hviskede, at hun egentlig godt kunde lide mig!

De sidste Gendarmer og den første Cykle

hørte ogsaa til min Hogagertid. Med Gendarmerne kom jeg grumme lidt i Berøring. De boede i Skave Kro. De fornærmede forøvrigt ingen og kom godt ud af det med Egnens Befolkning. Men de var jo »Gendarmer« og blev, om jeg saa maa sige, Politi i Gaaseøjne alle deres Dage.

Min første Cykle, en »Bremser« fra Viborg, som kostede 200 Kr., gjorde rigtignok Lykke. Kalvene bissede, Hestene løb rund i Tøjret, Lam og Faar og Høns løb i vild Flugt, naar jeg med Elendighedskappen over Skuldrene kom farenende forbi. Drengene standsede mig og spurgte, om de maatte faa en lille Tur. Nu tog det en Time til Holstebro, en halv Time til Saugstrup eller Borbjerg Skole. Jeg var

pludselig rykket ind i Civilisationen.

Fire lange Vintre.

Om Sommeren kunde det sagtens gaa at være i Hogager, eftersom jeg — som foran fortalt — havde faaet det hele lagt til Rette. Men Vintrene var droje at komme igennem. Selvfølgelig læste jeg i disse Aar umaadeligt. Jeg var i »Træns Læseselskab«, fik Bøger fra Universitetsbiblioteket, holdt »Politiken«. Al den Læsning førte til, at jeg begyndte at bruge Pen- nen. Jeg blev Medarbejder ved »Enhver sit«, »Den danske Folkeskole« og Herman Triers »Vor Ungdom«. Mit Medarbejderskab ved dette Tidsskrift indbragte mig baade et godt Honorar og venlige Breve fra kendte Mænd, deriblandt Hans Kaarsberg fra Sorø, som anmeldte min Artike! i »Nationaltidende«. Ogsaa Ernst Brandes' »Børstidende«, mens Freilif Olsen var Redaktionssekretær, nød godt af min Pen, og jeg af dens gode Honorarer. Til »Politiken« blev jeg lokal Medarbejder. Men jeg havde et lille »journalistisk Uheld«, som vist ikke blev bemærket af Bladet. Højres Husmand, Niels Borup fra Mejrup (forøvrigt ingen ringe Mand, saadan noget forstaar man bedst, naar Aarene er rundne), jeg siger netop Højres Husmand, for ligesom Venstre havde en Greve, havde Højre en Husmand, skulde holde Møde i Holstebro, og jeg vilde med nogle Linier i »Politiken« nævne hans Tale. Det traf imidlertid ind med daarligt Vejr, og Mødet blev slet ikke holdt. Jeg vilde heller ikke trodse Vejret og blev hjemme, men lavede dog et

Referat, eftersom jeg kendte Talem, der skulde være holdt. Intet Under, at Holstebro Avis kunde finde den eneste Vittighed, Bladet nogensinde har bragt, at nu kunde man da forstaa, at »Politiken« var Organ for den højeste Oplysning, naar det kunde referere et Møde, som ikke var holdt.

Denne Syslen med Journalistik blev vel nok Grunden til mit aldeles forandrede Livsløb, og om den første Fase, da jeg blev Redaktør i Viborg, fortæller jeg i næste Afsnit.

Dog forinden jeg forlader Hogager, er der et Billede, jeg vil minde, et Billede, som staar saa tydeligt i min Erindring, et Billede saa kønt og rørende af Livet i den gamle Hedegaard.

Ved Langbordet sidder 4 Mænd og taler, og jeg er Tilhører. Chr. Jensen fra Ø. Abildholt, den fantasirige Sjællænder, fortæller Kulsvierhistorier, lidt usandsynlige; men han nyder dem selv, og han bliver mere og mere sjællandsk i Dialekten, saa vi karre forstaar ham. Thomas Laursen fortæller om »Kolden« i hans Ungdom, Koldfeberen, som i 60'erne var ret almindelig i Jyllands Moseegne. Jens Chr. Østergaard og Kresten Vestergaard kommer ind paa gamle Sagn, paa Varsler (Hvaar), paa Overtro. Alle har de oplevet noget, som de ikke kunde forklare. Imellem Alkoverne, hvor Karlen og Pigen har deres Sengeplads, og Langbordet har Kvinderne Sæde. Det bedste Lys fra Hængelamperne falder paa deres Arbejde. Gammelmuur og Svigerdatteren spinder, Pigen og Pigebørnene karter, Gam-

melmuer giver Undervisning, naar Tejerne ikke er spindelvævslette og gennemsigtige nok. Om det saa er Karlen, har Kvindfolkene lært ham at karte, og Gammelmuer giver ham et venligt Ord, skønt hans Tejer ikke er helt efter Ønske.

Med dette Billede i Erindringen vil jeg mindes min Hogagertid.

XIX

Som Redaktør af »Viborg Amtstidende«.

Ja, saa vovede jeg Springet fra Lærer i Jyllands mørke Egn til Redaktør i den konservative og ovenud fornemme By. Økonomisk betød Afbrydelsen af min Livsbane ikke synderligt; thi »6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, Offer og Accidenser af Distriktet« kunde jeg vel altid tjene. Ikke heller var det med vemodige Følelser, jeg sagde min Gerning i det gamle Sogn Farvel og bragte Nøglerne hen til Kr. Vestergaards. Mine fire Aar paa Heden var ikke just triste Aar. Det var taalsomme Aar, jævnt slid-somme Aar, som ikke satte Sjælen i spændende Svingninger.

Det var ikke mine hidtidige journalistiske Bedrifter, som skaffede mig den forøvrigt lidet attraa-værdige Stilling. Men »Viborg Amtstidende«s Redaktør havde sagt Farvel, og »Støtterne«, hvorimellem var min Broder, Grosse- rer Holger Christensen, vilde dog ikke straks give op, og saa »fandt« de mig, som ingen journalistisk Erfaring havde, som ikke kendte til Bladteknik, egnet til at være Kaptajn paa en synkende Skude! Jeg vil ikke »dømmes for slet Sø- mandsskab«, fordi jeg ikke kunde

bringe den grundstødte Skude i rum Sø. Kun Kong Midas kunde have hjulpet. Skønt der var pen- gestærke Mænd bag ved »Viborg Amtstidende«, skulde dog ingen have synderligt i Klemme. De »fri- villige«, de, som ingen Penge havde, fik altid Lov til at rykke frem og at tale højt — desværre kunde Leverandørerne ikke betales med fede Ord og lyse Haab. Jeg skri- ver lidt bittert om dette, fordi et Livs Erfaring har lært mig Sand- heden af Georg Brandes' Ord, at en Borgers ømmeste Sted er hans Pengepung.

»Viborg Amtstidende«

var »Moderationen«s Organ og laa i uforsonlig Fejde med »Viborg Stifts Folkeblad«, Aflægger af C. Bergs »Kolding Folkeblad«. Byens »førende Blad« maatte dog »Viborg Stiftstidende« siges at være. Men Redaktøren af dette højkonserva- tive Organ, Hr. Angelo, blandede ikke Blæk med saa inferiøre Per- soner som Venstrebladenes Red- aktører. Jeg angreb ikke den stil- fulde, afmaalte og fornemt kølige Herre, det skulde Bladets Udgive- re, et frygtsoomt Borgerskab, nok have sig frabedt, og han lod ogsaa mig »smukt i Fred«. Forresten var det mest ved sin myndige Op- træden, ligesom Kollegaen Welsch i Holstebro, at Angelo regerede, og det er mig fast ubegribeligt, at denne jævne Begavelse kunde tum- le en By med dog nogle kritiske Embedsmandshjerner. Men ogsaa den Tid kendte til »Ensrettedhed«, Trit og Retning!

Redaktøren af Aflæggeren »Vi- borg Stifts Folkeblad« var forhen- værende Kommunelærer A. An-

dersen. Paa Grund af Svagelighed havde han søgt Afsked med Pension. Bagefter havde han taget dansk juridisk Eksamen og sad nu som anset Sagfører, Lokalredaktør og pens. Lærer i Viborg. Den noget ejendommelige, bidske gamle Herre holdt nok af at tirre Angelo; men da han aldrig af denne blev tituleret med andet end

Pensionisten fra Leonigade, hvilket i høj Grad irriterede Andersen, blev Forholdet imellem disse ret snart: væbnet Fred.

Over for min Forgænger i Redaktørstolen, Ricard Madsen, som var udvandret fra »Vejle Amts Folkeblad« (der skulde han være bleven; men maaske Søndergaard og han ikke »kunde sammen«) havde Andersen frit Spil. Thi Ricard Madsen savnede »juridisk flair« og paadrog Bladet forholdsvis kostbare Injurieprocesser. Og saa med den uerfarne Landsbylærer søgte Andersen nu det samme Spil. Jeg gled om i en anden Gade. Gjorde Nar ad hans højtidelige Seminaristil. Desværre havde »Viborg Stiftstidende« sikret sig den bedste Trumf i Spillet mod ham: Pensionisten i Leonigade, men der var andre Naalestik, som den ømtaalelige fhv. Pædagog, og gamle Pædagoger bliver let ømtaalelige, ikke kunde undgaa at omme sig ved. Da min Skrivemaade ikke kunde føre til Proces mod mig, lod han Tomahawken falde.

For at blive sat ind i mit fremtidige Arbejde

var jeg i to Maaneder hos Ricard Madsen. Skønt Efterfølgeren sjælden er velanset af den Mand, han

skal afløse, kan jeg dog berømme Ricard Madsen og Frue for Hjælp-somhed og god Vilje til at støtte mig. De to brave, virkelig dygtige Mennesker »befandt« sig nok Viborg, men de »levede« ikke. Hun »aandede« ikke i de Kredse, hendes Mand skulde færdes i, og han »kunde ikke finde sin Baas« I Viborg var alle »baasede«, men de havde ogsaa at blive i denne. Højest kunde Mulerne fra den militære, den juridiske og den høje gejstlige Baas stikkes sammen, og venlig kunde de slikke hinanden; men vovede et af Smaakreaturerne fra Fennerne sig derind, eller tog det lille Kreatur fejl i sin Vandring mod Stalden, blev Hornene spidse og Klovene haarde, vendt mod den frække. Almindelige Kontorfolk hørte til »Plebs und Pøbel«, som den gamle tyske Slagter sagde. Købmænd og Haandværkere var taalte Individer. Maa jeg berette om et betegnende Træk fra »Viborgs Guldalder«, fra »den aandelige Størheds« Tid, som har gjort Viborg til en Fabel i Danmark, fra Nationalliberalismens sidste (officielle) Dage. Dette Træk staar at læse i en Bog af Frk. Jelma Olsen og hedder: Fra grundtvigske Kredse. Frøken Olsen, Rektordatter fra Viborg, hørte forøvrigt til »de unge Piger« i Borbjerg Præstegaard i Pastor Møllers Periode, altsaa til de unge Piger, som Fader jeg bort fra sin kornblomstfyldte Rugager. Hun fortæller i sin Bog, at en Embedsmandsenke var bleven gift med en Købmand. Dagen før sin Vielse gør hun Afskedsvisit hos sin tidligere Om-

gangskreds. Fra nu af er der blevet et Svælg, som ikke kan overstrides, mellem den tidligere Kreds og den, hun nu gaar ned i.

Et Liv i Lediggang

blev min Redaktørtid ikke; thi jeg maatte ene Mand ordne alt paa det enkle Kontor. Før det nødvendige Bogholderi, gøre Ritzau i Stand, kuperede Generalkorrespondenten, tage Uddrag af Blade og læse Korrektur, rette Indsenderes Artikler og skrive smaa Epistler. Høre paa tilfældige Gæsters Bynyt og skrive »stort«, naar noget af Betydning for Byen skulde fremmes. Tænk, jeg erindrer ikke, om vi havde Telefon. Men en 12 Timers Arbejdsdag uden Telefon var vel ogsaa Straf nok for en Mand, som havde forladt sin fredelige Boplads for at søge et straalende Fata morgana.

Af den Vrimmel af Minder

fra min korte Redaktørtid har kun faa almen Interesse, og jeg omtaler kun disse, som er typiske for den Tids Bladforhold.

Vi havde ogsaa »Indsendere«

i denne fjerne Tid, men jeg havde ingen »Bagkorre« at smide dem i. Dog slet saa paagaende som nu var disse skriveløkrampede Fingre vel ikke, og der var heller ikke Plads i Bladet til at lade Indsendere f. Eks. dokumentere Me-t! usalems Alder. Forøvrigt er Provinsbladenes »Bagkorre« ikke helt kedelige at rode i, men det er nu en anden Snes. Jeg kunde godt lide Indsendere, selv om det forvoldte

mig Arbejde med Rettelser og »hist op og hernier«, som gamle Kræn Ulsoe sa', naa han havde faaet den anden Punch.

Som smaa Nikodemus'er om Natten kom der indsendte Artikler fra renlivede Højremænd; fra Mænd, som ikke fandt sig i Angeles Afvisninger. Den kendte og betydelige Personlighed, Hotelejer Otto Preisler, var en hyppig Gæst i »Viborg Amtstidende«. Hans Mærke, O. P., og hans Skriveform tog ingen fejl af. Den gamle Storkøbmand, A. V. Sandberg, sendte mig sine Meninger under Mærket: Fra agtet Haand. Hvad jeg forandrede til: Fra meget agtet Haand har jeg modtaget følgende. Det smigrede den gamle Herre. En tredje landskendt Indsender var Fabrikant A. L. Brems, en af Danmarks første Cyklefabrikanter og den første Bilfabrikant herhjemme. Han var en udmærket »Indsender« — selvstændige Meninger i et godt Sprog.

Men jeg savnede Degnene

fra Oplandet, som sammen med deres Købstadkollega, A. Andersen, var forbleven i den Bergske Fløj. Særlig i Rinds Herred, Bladets naturlige Opland, sad der særprægede Lærere, som sluttede sig fast ti. C. Berg. Det var disse Lærere, der bar »Viborg Stifts Folkeblad« frem, og som satte Anders Nielsen ind i Folketinget. De smaa »lokale Nyheder og Meddelelser« fik jeg alt for faa af. Jeg maatte ligefrem til at opfinde et Kæmpehavrestraa i Skals og en 6-benet Kalv i det østlige Opland. For at faa lidt

»Ordskite« i Gang, optraadte jeg som »Indsender« under de fra Blade i denne Periode kendte Mærker: En Borger, Flere Borgere, Mange Borgere, Een fra Landet. Var nogen af Læserne naive nok til at lege med — blev den Del af Bladet da læst.

Mest Fornøjelse havde jeg dog, da jeg fik nogle af de »syv Rangklassers Folk« til at fare i Harnisk. De fleste af mine Læsere aner ikke, hvor adskilt de syv Rangklasser var fra Byens almindelige Borgerskab.

Den lille Kludekræmmerlærling tik af en Herredsfogedfrue en nøjagtig Redegørelse for Rangklassernes Inddeling og en god Instruction om Titulaturen. Ja, saadan var Tiden. Mon det er bedre nu? Hm!

Men det var min Kollision med disse Folk, jeg skulde fortælle om. Dilettanter af »de syv Rangklassers Folk« havde spillet for et eller andet — jeg husker ikke hvad, vel sagtens for »den sønderjydske Sag«, og det var den almindelige Mening i Byen, at de unge Løjtnanter og Bourgeoisiets unge Døtre havde brugt for meget til »Vedervægelse«. Dette gav jeg Udtryk for i »Mange Borgere«. Dagen efter mødte en af Rangklasserne, en Amtsforvalter Bang, med en Redegørelse, som viste, at var der vel ikke sultet eller tørstet, havde Forbruget dog ikke været uforsvarligt.

Jeg mindes Bladets Støtter

— de fire moderate Folketingsmænd, Søren Svendsen, A. K.

Sloth, Chr. Ravn og I. P. Dalsgaard. Betydelige Mænd. Jeg er tilbøjelig til at tro, Thyboen A. K. Sloth var det skarpeste Hoved. Som alle Thyboer led han en Del af Selvklogskab, og jeg kunde ikke lade være at skose ham ved at minde om gamle Amtsraadsmedlemmers Arvesynd. Ogsaa den senere Etatsraad, Fabrikanten fra Dollerup Mølle, A. P. Jensen, hørte til Bladets Stiftere og Velyndere. En anden Støtte var den velkendte Viborg-Borger, Farver Edvard Skive. En Borger af Format, baade legemlig og aandelig, og vejede sine 300 Pd. Viborg har ikke siden haft et saa godt og skarpt Hoved i sit Byraad. Men som »Blæksprutten« skrev om Frederik VII: hans Vittigheder var hans egne. Naa, det var stramme Ting han bød, saaledes var ogsaa E. Skives. Endnu den Dag i Dag hedder det i Viborg: Som Farver Skive sa'.

Bladet havde ca. 300 Abonnenter,

da jeg kom til. Jeg husker oprigtigt talt ikke, om jeg arbejdede Bladet op til 350; men det forekommer mig saaledes. Dog var det ikke nok til at bære Udgifterne; thi de averterende holdt sig mærkværdigt tilbage eller ogsaa pinte og pruttede de handlende paa Annonceprisen.

Jeg havde i og for sig Forstaaelsen af, hvordan Bladet skulde skrives og drives; men jeg kunde selvfølgelig ikke faa Lov dertil, eftersom det lille Borgerskab, som stod bag Bladet, altfor let lod sig kyse i et Musehul af det hersken-

de Parti. Endvidere var en saadan Handlemaade ensbetydende med, at der skulde ydes Penge til Bladet; men hverken Etatsraaden eller Farveren holdt af at ofre deres dyrebare »Hjerteblod«, og Bladets ovrigte »Støtter« havde nok at gøre med deres »egne Sager«. Derfor maatte jeg give op hen ad Foraaret. Og ingen Læge behøvedes for at konstatere Dødsarsagen: Det var den reneste, skæreste Blodmangel.

Sager, jeg skulde virke for.

Afholdssagen var den Tid Alfa og Omega for en Del af »Fremskridtsfolkene«. Sammen med en af Bladets »Støtter«, Handskefabrikant Ditzel, en rar og glad Sjæl, glad ved sig selv og glad ved at høre sig selv tale, maatte jeg en bitterlig kold Vinteraften ud til en langt borte liggende Landsby for at referere hans bevingede Tale om Alkoholen. Det var dog kun én Gang, man fik mig paa den Galej. Sammen med Per Odgaard, Tastumgaard, ogsaa en af det moderate Blads Støtter, var jeg dog med til et »folkeligt« Afholdsmøde i Skals. Men da skulde jeg ganske vist ogsaa selv optræde som Taler. Jeg husker godt min Tale, den havde jeg i sin Tid holdt i Borbjerg Forsamlingshus, og nu, da alle, som hørte den der, er døde, kan jeg jo godt rose den. Hvordan den virkede i Skals, fremgaar vel bedst af nedenstaaende Linier, som en ung Pige »digtede« i Viborg Stifts Folkeblad:

Som første Taler var
Per Odgaard, Tastumgaard,
og saa en liden Redaktør
paa én og tyve Aar.

En stor Sag for Viborg var hin Vinter Opførelsen af en teknisk Skole. Om denne Sag skrev jeg saa godt, jeg formaade, og i de »paa Bjerget« anerkendte og yndede Vendinger. Naade da ogsaa at blive komplimenteret af »Kreditforeningen«, den lille Stat i Byen, særlig af den sirlige Bogholder L. Thomsen, Kommunalmand og Oldsagssamler, og Justitsraaden, og naar først man havde »Kreditten« paa sin Side, var man paa Vej til at blive anset i Andegaarden. Morsomt nok er den Dag i Dag Kreditforenings Folk som forhen: En Krydsning mellem en Embedsmand og en beskeden Kontormand.

Efter »Redaktionen« Slutning

samledes Medarbejderne — altsaa jeg alene — hos Konditor Carl Christensen i Klubbens Kælder. Konditor Christensen, Fader til Hotelejer Johannes Christensen (»Preisler«, Viborg), var en hyggelig og fornøjelig Mand, og Byens »Skonaander«, gode Hoveder og muntre Folk havde deres »Klub« under den dødsens fornemme »Viborg Klub«, hvor Bestillingerne lød paa et Glas Vand og en »Nøgle«, og hvor — efter Sagnene — en 6—7 Overretsassessorer var død af overanstrengende Kedsomhed

Nutiden og Nutidsfolk kan slet ikke fatte den fornøjelige

og særegne Stemning i det »historiske« Konditori, hvor muntre Historier, rappe Bemærkninger og kvikke Svar lød fra Bord til Bord. Nu og da træffes i Litteraturen noget fra »det gamle Viborg«. Ikke sært. Viborg har et aandeligt markeret Ansigt. Ingen blide Træk, et lidt spotsk Smil om de blodløse Læber, en selvgod Tale om Nationalismens Kulturdage, et køligt Blik fra optrukne Øjne. Jeg husker fra hine Dage bedst Byen, naar Kontorvigtigheden og militær Brydskhed var strøget af, og en Flok gode Hoveder lod et respektløst Vid spille i den gamle Kælder.

Gamle Navne.

Jeg har til dette Afsnit visse Optegnelser, imens jeg ellers skriver af karsken Bælg efter Hukommelsen. Blandt andet finder jeg Navnene paa Amtsraadets Medlemmer, valgt af de højstbeskattede:

1. Etatsraad Bruun, Asmildkloster.
2. Proprietær Dahlgaard, Hestehaven.
3. Honnens de Lichtenberg, Bidstrup.
4. Godsejer Jens Kjeldsen, Lynderupgaard.

Alle Højre. Etatsraad Bruun var en Søn af Højesteretsassessor Peder Daniel Bruun, i sin Tid Formand for den jydsk Stænderforsamling.

Dahlgaard er Fader til den nuværende Indenrigsminister Dahlgaard. Hvor Æblerne dog i vore Dage triller langt fra Stammerne. Den konservative Storbøn-

des Søn i et socialdemokratisk Fagforeningsministerium! »Folkets Mænd« i Amtsraadet var bl. a. A. K. Sloth og Chr. Ravn. De to Medlemmer var ingenlunde lette at tumle; men Kammerherre Skriike var en klog og forhandlingsdygtig Mand, saa alt lod sig lempe.

XX

Politik i Viborgkredsen.

Enhver Mand har, som Engländerne siger, »sin Fløjte«. En Interesse just udover det at tjene det daglige Brød. Min Fløjte var det politiske. Jeg var vokset op i et Hjem, »hvor intet menneskeligt var mig fremmed«. Næsvis af Naturen søgte jeg at deltage i de ældres Samtaler og blev vist ikke bremsset tilstrækkeligt af Fader, for han holdt af Liv og Tale. Som ung levede jeg i Egne, hvor man evig og altid drøftede Politik, som Lærer var min Fritids Syssel historisk Læsning, som Redaktør fik man Næsen indenfor og mærkede den politiske »Hørm«, der dog ikke altid var en behagelig Duft. Som moden Mand vedblev det politiske at fange min Interesse.

Men jeg drev det ikke til noget stort,

nej, vist gjorde jeg ej. Jeg naaede ikke højere end til en Revisorpost i Venstreforeningen, den, jeg efter Aars »trofast Tjeneste« afgav til en Mand, der betragtede Posten som et Springbræt til en attraaet Stilling i Bestyrelsen. Ligesaa lidt som jeg egner mig til at være »Forgrundslømmel«, egner

jeg mig til at være i en »trofast Vælgerskare«. Jeg er Rebel, Marodør om man vil, jeg har min Morfaders krakilske Sind og hans ustyrlige Lyst til »som Soldaten uden Husly« at sige en unødvendig Sandhed.

Med den Grundegenskab

kommer man ikke langt i Verden og heller ikke inden for et Parti. Jeg ved ellers godt, hvordan man skal dreje den: holde sig nær op ad de førende, nu og da en lille nobel »Opposition«, som skal vise, at man har en klar Forstaaelse, og tilsidst en høflig og taktfuld Bøjning, naar Føreren har gjort een den Ære at retlede den fejle Opfattelse.

Jeg kender intet bedre Brækpulver end en Generalforsamling i et politisk Parti; men jeg maa indrømme, at det Parti er stærkest, som har de mest ensrettede og troende (ja, ikke i religiøs Forstand) Vælgere. Lad mig bruge et Billede: Stauning siger, at Maanen er lavet af en grøn Ost. Ubetinget rigtigt, svarer Partiet. Det har tilmed staaet i Social-Demokraten. Siger Christmas Møller, at Maanen er lavet af den grønne Ost, knurrer Partiets menige, og visse Presseorganer kalder ham et Fæhoved. Hvis P. Munch udtaler de bevingede Ord, mumler de fine Vælgere blandt Lærere og andre Embedsmænd: Enfin (ja, for de Folk taler Fransk), det lyder utroligt, men lad os være »opportune« og tro derpaa, og Politiken vil bringe en spøgende, ledende Artikel, som

synes skreven af en nybagt Student. Men saa Dr. Krag da? Ja, mange, mange af Partiets Vælgere vil stude: Tho de æ nøj sær Snak. Ka de ov sæd? Æ Blaa haa da heier ett skrøvn nøj om e.

Naa, i de Tider fra 1895

saa jeg vel ikke saa skeptisk som nu, hverken paa Livet eller paa Personerne. Jeg vil endog godt bekende, at jeg havde radikale Anfægtelser. Jeg havde selv jublet over Hørups Ord i Cirkus 1884: Hvad kan det nytte? Jeg boede i en Garnisonsby, hvor et i sin Tid arrogant Officersvæsen irriterede Borgerskabet. Naa, Borgerne øvede saamænd ingen Skaansel i deres Dom om Militæret: Premierløjtnanterne regnedes som Jægere efter rige Partier, Kaptajnerne som forsumpede, Obersterne som Buldrebasser eller sensible, kun Underofficerskorpset ansaas som en jævn, pæn Borgerstand. Mine radikale Synspunkter førte mig aldrig saa vidt, at jeg stemte radikalt. Grunden var, at de radikale i 1919 opstillede en fra Sjælland importeret Afholdsmand, Redaktør af »Folkevennen«, Ferdinand Nielsen. Hans tidligere Kandidatur i Faksekredsen havde været noget generende for Th. Stauning, og mellem Rode og Stauning blev der sluttet den Handel, at de radikale i Faksekredsen skulde stemme paa Stauning, og til Gengæld Socialdemokraterne i Viborg stemme paa Ferdinand Nielsen. Lidkøbet betaltes af den tidligere radikale Kandidat i Viborgkredsen, Landsarkivar Saxild, som netop ved dette Valg, 20. Maj 1910, hav-

de stor Udsigt til at sejre. Saxild var en betydelig Mand og en frisk, usnobbet Personlighed, anset i alle Kredse. Ferdinand Nielsen hørte jeg een Gang. Hans flade Floskler, fremsat paa bredt sjællandsk Maal, æklede mig i den Grad, at jeg undlod at stemme.

Viborg-Kredsen

var en af Landets vanskeligste Kredse: En ikke lille By med stærk Kasteinddeling og et Herred, Fjends Herred, som beherskedes af en anden Bys Presse. Dette saa Chr. Ravn, som var Viborg-Kredsens Folketingsmand fra 5. April 1898 til 16. Juni 1903, særdeles klart. Det var da ogsaa »Skive Folkeblad« i dets moderate Periode, som skaffede Ravn Sejren. I »Viborg Stifts Folkeblad« havde han derimod den argeste Modstander. Der var virkelig Fjendskab mellem Redaktør A. Andersen og Chr. Ravn, og ingen af de to haarde Halse og stridbare Naturrer gav Pardon. Saa meget mindre som Andersen jo skulde udføre det Bergske Partis Hævn paa Ravn.

Ravns Valg i 1898

var en Sejr for det hensmuldrende moderate Venstre, som i Viborg var uden Presse, og som var uden Tilgang. Det var Resterne af en Hær, der blev kaldt til Fanerne. For min Broder, Holger Christensen, var det en stor personlig Oprensning. Han havde under Modstand fra Byens Købmandstand, under økonomisk Forfølgelse af allehaande Arter, kæmpet som en Løve for Ravn. Ikke just ved Deltagelse i Vælgermødedebat,

men ved økonomisk Indsats og ved en paa Tomandshaand god Over-talelsesevne. Ravns Valg anden Gang i 1901 var imidlertid en Pyrrhussejr, og det stod Resterne af det »moderate Venstre«, alle Smaaførere, klart, at tredje Gang kom Ravn ikke til at staa Brud.

Med Herredsfoged Sveistrup

— 16. Juni 1903 — indtraadte i Folketinget en Type, jeg aldrig har kunnet døje: Den velmenende Embedsmands. Denne Type, kundskabsrig paa de specielle Omraader, men ellers fattig nok i Indsigt, er saa selvgod som en gammel Lærerinde og saa nobel nedladende, naar Smaakravlet yder dem den »skyldige« Underdanighed. Herredsfogden mistede al Føling med Byens Vælgere, naar undtages et Par Medløbere i Lighed med Landsbyens »Præstebremser«. Ogsaa »Skive Folkeblad« slog Haanden af Herredsfogden. Dette Blad har jo under Carl Hanssens Ledelse aldrig elsket Jurister.

Chr. Ravn var alligevel Samlingsmærke

for Viborgkredsen, og da han blev fortrængt, fordi Herredsfogden med det grundtvigianske Navn skulde frem, gik det moderate Parti i Viborg, som ellers var ret stærkt og havde mange gode Navne i sin Midte, Navne, som Oplandet saa op til, rent ud sagt i Plukfisk. Enkelte større Arbejdsgivere gik med Saxild til de radikale og blev der indtil den ulyksalige Alliance med Socialdemokratiet kom, hvorefter de gik til Højre. Andre gik straks til Højre. Men de fleste af os gik vel uden

synderlig Begejstring til Venstre-reformpartiet.

Imens var »Viborg Stifts Folkeblad«

bleven Borgernes Blad. Redaktør Bertelsen havde i Viborg skabt et Blad, som ikke alene økonomisk tog Luven fra »Viborg Stiftstidende«, men som ved sin Form og sit maalbevidste Arbejde slog Brø mellem By og Opland. Bertelsens Klogskab og vidunderlige Ro holdt Venstre i Byen sammen, og daværende Redaktionssekretær, nuværende Redaktør i Kolding, Therkilsen, var ligefrem elsket af hele Byen.

Nu er jeg i nogen Maade knyttet til »Viborg Stifts Folkeblad«, men jeg vil ikke anses for servil, naar jeg i disse Erindringer omtaler Bladet som et af Venstres bedste, med selvstændige Meninger og med Synspunkter, der ikke er skaaret over Pressesekretariatets Læst.

Skal der ellers siges noget ubehageligt om Bladet, ska Far nok sige det »lie op i djer oven Yvn«.

I min Fritid holder jeg meget af

at læse Memoirer, Biografier, politisk Litteratur etc., hvorimod jeg vilde anse det for Straffearbejde at læse en Roman. Særlig har al Litteratur om C. Berg i den sidste Tid interesseret mig. Jeg føler, at jeg selv har været med til at dømme alt for hildet om denne mægtige Personlighed. Hans Politik har det reneste Syn og de klareste Linier. Hele den radikale Politik synes »et eneste Luskepeteri« ved Sammenligning.

Rigtig Rod fik dog det Bergske

Venstre aldrig i Viborgkredsen, men derimod nok i Løvelkredsen — Nabokredsen, Viborgs egentlige Opland. Det er saamænd let at se Grunden. Det var aldrig fint at være Bondevenstre. Derimod klæbede der noget akademisk fornemt ved at være radikal, og i Mandarinbyen Viborg gik Vejen fra Nationalliberalismen til Radikalismen uden Standsning i nogen Bondekro. Og Vejen fortsættes, til det store Madsted naas.

Nej, C. Berg fik aldrig Tag i »de gammelmoderate«, derom kom Mødet i Hjarbæk i 1894 til at vidne. Det var efter Forligets Slutning i 1894, og nu skulde I. A. Thorup rammes. Chr. Ravn, som ogsaa var en af Forligsmændene, var ilet Thorup til Hjælp. Stemningen stod dog paa Bergs Side. Men saa kom den stoute Søren Mousten fra Hjarbæk (i daglig Tale Søren Degn, forøvrigt Svi-gerfader til Laust Nørskov) frem, og med rolige, velovervejede Ord vendte han Stemningen til Fordel for Thorup. Mærkværdig saa Søren Degns Ord kom C. Berg ubejlejligh.

I Løvelkredsen havde C. Berg Venner blandt Degnene. Det var fire Degne, som skaffede Anders Nielsen valgt, det var de samme fire dygtige Lærere, som grundfæstede »Viborg Stifts Folkeblad« i Løvelkredsen og slog »Viborg Stiftstidende« ud — for ikke at tale om, at de barrikerede Egnen mod »Viborg Amtstidende«. Forøvrigt var det »de fire«, som efter

Sammensmeltningen af det Bergske og det moderate Venstre vedblev at føre den stille Krig mod de moderate: Førte Mænd frem, som var »følgagtige«, og holdt de gamle, moderate Førere, der var af en selvstændig Støbning, ude fra Pladserne, de i Kraft af Erfaring og Dygtighed tilkom.

Forøvrigt blev Løvelkredsen og heller ikke da Viborg narret med Anders Nielsen og senere med Laust Nørskov. De to Folketingsmænd, som er valgt i Herredet, hvor Viborg ligger, Nørlyng Herred, var alle Dage Viborg gode. At Viborg beholdt sine Institutioner, særlig at nævne Landsretten, kan den takke Anders Nielsen for.

Tre Valgkredses Spids gaar ind mod Viborg, og i Stationsbyen Rindsholm, som ligger ved Bygrænsen, skal der stemmes i fire Valgkredse: Viborg-Kredsen, Løvel-Kredsen, Søndervinge-Kredsen og Kjellerup Kredsen. Alle kan forstaa, hvor besværligt det er at lede Viborg Amt politisk, særlig for Venstre, som har seks Blade til at intrigere, til at skabe Særinteresser, til at knibe sig en bladmæssig Fordel. Jeg bebrejder Viborg-Bladene, at de ikke har været saa nævenyttige som Nabo-byernes, thi det kan ikke nægtes, at baade Silkeborg- og Randers-Bladene har for megen Udbredelse i Viborg Amts Valgkredse og i Viborgs Opland. De to Blade »Silkeborg Avis« og »Randers Dagblad«, lad mig tage »Randers Amts Avis« med, er ledet uden Personlighed, men jeg maa indrømme, at de, som det hedder i

Skræddersproget, er ganske godt »konfektionerede«, skaarne jævnt vel og syet med nogenlunde Omhu. Men Konfektionsskrædderi er og bliver det.

Paa Grund af det usymmetriske

i Viborg Valgkredses Bygning har Viborg Amts Valgkredse, med Undtagelse af Lovelkredsen, nu alle været Kampkredse. Søndervinge-Kredsen, som jo var en ren Landkreds, jeg siger med Vilje va r for 8 større eller mindre Stationsbyer gør det nu ud for en større Købstad, burde have været en solid Venstrékreds, saa meget mere som de gamle Bjørnbakkere, hvoraf der i Houbjerg Herred (den Del af Houbjerg Herred, som hører til Viborg Amts 5. Valgkreds) ikke var faa, gik til det moderate Venstre. Men selv en saa sympatisk og velbevandret Politiker som Søren Svendsen kunde ikke holde Vælgerne, og i flere Perioder var der radikalt Flertal. Rasmus Hansen var en Beundrer af Ove Rodes Personlighed, en svoren Tilhænger af Rode, som paa den anden Side havde opdaget, allerede før de radikales Udtræden af Venstre i 1905, at Rasmus Hansen var en ypperlig Stik i Rend Dreng for Radikalismen.

Senere hen, ved N. C. Hede-gaard, gik Kredsen igen over til Venstre. Nu synes den at være tabt for bestandig, og man har endog haft Vanskelighed ved at finde Dumpekandidater. Den forbandede Valglov med sine »personlige Stemmer« har ophævet al politisk Disciplin. Den kan endog bevirke,

at en Kreds kan faa 3 Folketingsmænd, uden at nogen er valgt i selve Kredsen.

Ogsaa Kjellerup-Kredsen hørte endda i høj Grad til Kampkredsene. I flere Perioder var A. K. Sloth — en af Forligets Mænd, Neergaards fuldtro Mand, valgt. A. K. Sloth var en stædig Thybo, nøgtern i sin Opfattelse og en bidsk Debattør. Flere Valgdage stod han i Kamp mod Bergianeren og Grundtvigianeren, Lærer Jensen Knudstrup, som havde sine sikre Stemmer i det Land, der bladligt regeredes af »Viborg Stifts Folkeblad«, og blandt Alderslysts Socialdemokrater.

I Viborg ønskede vi (vist ogsaa Kjellerups Restaurationer) Omvalg i Kjellerupkredsen; thi saa kunde man da faa Lejlighed til at overvære en rigtig Valgkamp, hvad man selve Valgdagen i Viborg ikke havde Tid til. Heldigvis for den viborgensiske Nyfigenhed skete det ogsaa, og store Skarer af politiserende Borgere, særlig gammelmoderate, drog denne Dag til Kjellerup. Det var virkelig en Oplevelse en saadan Dag at komme paa Kjellerup store Gæstgivergaard, hvor Hids Herredsfolkene, Skovlovringerne, iltre og »fremtaalend«, holdt til. Det kunde endog hænde, at Frakken blev smidt; men en eller anden besindig »Bindstowmand« fik gerne det varme Blod kølnet ved et fredeligt Ord.

Skivekredsen er, selvfølgelig,

noget for sig selv. Altid har denne Kreds skullet »begynde for

sig selv«, og kom Nabokredsene paa politisk samme Bølgelængde, skiftede Salling Indstilling. Det kunde da aldrig gaa an, at Salling Slægterne og de hovne Salling-Gaardmænd havde samme Tro som Folkene fra Fjends og fra Ginding Herred. Mens den politiske Tænken og Forstaaelse endnu laa i Svøb i Holstebro-Kredsen og Viborg-Kredsen, var Sallingboen Højre. Da C. Berg ruskede Holstebroegnen op, trak Sallingboen sig lidt fornem tilbage — og blev moderat; men da saa Fjends Herred ogsaa gik i den Retning, begyndte Sallingmanden »for sig selv« og fik den ulyksalige Skivepolitik formuleret. Jeg maa forøvrigt sige, at havde denne Sallingbevægelse ikke været ledet saa klodset, til Tider hensynsløst, saa havde denne »Enklave« i dansk Politik kunnet virke frisk og befrugtende. I Stedet for har den faaet et Skær af Latterlighed over sig, som traadte stærkest frem, da Carl Hansen til sit Jubilæum som Redaktør fik overrakt 1600 Kr. og en Mundkurv.

— Ja, dette var mine politiske Erindringer fra min Viborg-Tid. Jeg er godt nok lige vaagen, lige ivrig, lige saa opmærksom paa Tiden som forhen, men det er med en skeptisk Iagttagers gamle Øjne, jeg ser. Mere og mere kølig ser jeg paa Tiden i det spinkle Haab: Det gaar vel i min Tid.

XXI

En Sommer ved »Aarhus Amtstidende« for 45 Aar siden.

I 1893 havde Aarhus endnu ikke

kastet Bønderne paa Porten, eller Bønderne havde ikke helt forladt Byen, som stod i Forvandlingens Æg: I Overgangen mellem den gamle Bondeby og Arbejderbyen med den store Havn og deraf følgende Handel. Frederiksgade, Vestergade, Mejlgade og Studsgade havde Købmandsgaarde, hvor Købmænd af gammeldags Væremåde residerede. Bønderne fra Følle og Segalt, fra den skønne og gode Egn langs Kaløvig, kom i disse Tider med deres Byglæs — købte ikke Narrestreger for Pengene, men indsatte dem i Pengeinstitutterne. Lars Bjørnbak, Kongen fra Viby, var ikke byfjendtlig. Han vilde have Bønderne til at samle sig, hævde sig, ranko sig, saa de ikke lod sig træde paa af »Etaterne«, men Byen selv, den arbejdende By, maatte godt leve.

Bjørnbaks Kamp mod »Etatsaanden«, og senere »Svendeaanden«, hvortil Købmandsstanden mærkelig nok sluttede sig, skal ikke her skildres. Kun mine Minder fra en udbytterig og fornøjelig Sommer ved et af Landets mest særprægede Blade.

N. Neergaard var i Slutningen af 1892 bleven Redaktør af Aarhus Amtstidende«, hvor tidl. Vilh. Lassen og C. Th. Zahle havde traadt deres politiske Børnesko. Fra sin Redaktørstol havde han (eller skulde have) Føling med sin Valgkreds, Hornsletkredsen. Det daglige Arbejde skulde øves af Redaktør K. Hansen, forhen ved »Sorø Amtstidende«. Jeg har den Opfattelse, at K. Hansen, en udmærket Journalist og Bladleder, følte sig

noget tilsidesat ved denne Ordning, og det var maaske Grunden til, at han den Sommer foretog en længere Udenlandsrejse.

Det var for K. Hansen, jeg skulde vikariere.

En Foraarsdag 1893 traadte jeg ind paa »Aarhus Amtstidende«s Kontor og præsenterede mig for mine Medarbejdere. Egentlig kun to, »Redaktionssekretæren«, Hans Fr. Schourup, og Faktoren, Laursen. Jeg sætter Redaktionssekretær i Gaa-seøjne, for »Hans Frederik«, som han blev kaldt af det ganske Aarhus, var ikke nogen særlig uddannet Journalist. Jeg kan lige saa godt fortælle det straks, hvordan han var kommen til »Aarhus Amtstidende«. Han havde været Handskemagermester i Aarhus, men saasom der i de Dage blev ført økonomisk Krig (forøvrigt dreven af begge Partier), fik H. F. at føle, at man ikke ustraffet kunde drive en buldrende Venstrepropaganda samtidig med at sælge Handsker til Højrehænder, og han maatte til sidst opgive sin Forretning. Imidlertid var han gode Venner med »Aarhus Amtstidende«s Ejere, Viggo og Alfred Bjørnbak, med Vilh. Lassen og dennes Svigerfader, Værten paa »Bygningen« i Aarhus, og fik som Erstatning for sin tabte Eksistens Ansættelse ved Bladet som en Slags Redaktionssekretær. Forøvrigt var H. F. en hjertensbrav og i Bunden god Mand, men hans støjende Skvalder og »Zunft« var mig fremmed, og det varede en rum Tid, inden jeg kunde træffe Kam-

mertonen paa det ejendommelige Redaktionskontor. Min Selvpræsentation havde aabenbart ikke duperet ham, for i sit »særprægede« Sprog sa' han bare dertil: Her hedder De sgu ikke Petrus Christensen, her hedder De Petruski. Jeg bed et bittert Svar i mig, men pønsede paa Hævn. Dog maatte jeg vente, til jeg fandt hans saarbare Steder.

Alt var tarveligt og smaat paa disse Kontorer, som forøvrigt kun bestod af 2 smaa Stuer. I første Stue, paa Størrelse med en lille Kalvebøvl, et fattigt Skrivebord til mig, et endnu ringere til Hans Frederik, et vadskebordlignende til Faktoren, en 3—4 unagelige Stole og en havareret Sofa og Bord i »Empire«. I det andet Værelse residerede Neergaard. Det lille, mørke Rum, som vendte ud mod den skumle Gaard, var dog udstyret med en Skrivebordsstol og »en Chaiselongue«. Ikke ret mange kom ind i Helligdommen. Neergaard holdt ikke af at blive forstyrret i Udarbejdelsen af sine politiske Artikler, og den skrappe Bindhund, Hans Frederik, holdt alle »uvedkommende« borte.

Den kære Faktor og H. F. levede som Hund og Kat — eller for at citere Stuckenbergs, som Gaardskarl og Kok.

Den hele Verden er en Gaard,
hvor, blandt det andet Rak,
Gaardskarl og Kok til evig Tid
om Herredømmet slaas.

De to »Væsener« havde det akkurat som i sin Tid Jernbanekon-

torerne i Struer, da »man« skrev til hinanden. De kom op at toppes over den mindste Bagatel. H. Hanssen, som jeg var sammen med en Maanedes Tid, før han rejste til Tyskland, aabenbarede »Svagheden« for mig, og jeg lærte snart, efter Hansens Bortrejse, at »pudse dem paa hinanden« og derved hævne mig for Hans Frederiks zünftige »Petruski«. Et lille Stikord, og Schourup var paa Højderne straks, mens Laursen, som var indforstaaet med Komeden, agtede fornærmet.

Denne lille daglige Komædie gav mig forresten forøget Arbejde; thi med at skrue Schourup op og ned gik der saa megen Tid, at jeg maatte hjælpe ham med Korrekturen, som han, ret naturligt forøvrigt, ikke var nogen Mester i. Tilmed søgte Typograferne, som ikke kunde lide ham, at indsmugle Fejl.

Naar Neergaards

høje, lidt duknakkede, alvorlige Skikkelse traadte ind paa Kontoret, var det forbi med Skæmten den Dag. Hans høflige God Morgen havde nok en venlig, men ogsaa en kølig Biklang. Han gik straks i Gang »med den lille daglige Dosis«, sin Artikel, og naar den var skreven, gik han gerne, idet han slet ikke blandede sig i det saakaldte daglige Arbejde. Ængang imellem havde vi en Konference om Referat fra politiske Møder. Neergaard krævede skarpt paalidelige Referater. Kun én Gang skulde jeg — ikke forvanske Referatet, men fremhæve de skarpeste

af Neergaards ellers saa rolige og moderate Udtryk. Hvor saglige og velskrevne end Neergaards Artikler ellers var, blandede de ikke Kontorets Folk, som var opvokset med Hørups Vid og Vilh. Lassens ætsende Hu.

Lad mig ikke glemme Vennerne i Sætteriet,

hvoraf endnu en arbejder ved Bladet. Bedst husker jeg »Gamle Svendsen«. Ikke udpræget Afholdsmand, men langt fra forfalden. En glad Sjæl, der tog let og uhøjtideligt paa Livet. Paa Kontoret levede en munter Erindring om ham. Det var i de Tider (i Firserne), da hver Kromand »arrangerede« Grundlovsfest. Først en politisk Tale og saa Fællesspining med paafølgende »Folkefest«. Det kneb med at skaffe Talere i »Aarhus Amtstidende«s Læsekreds, thi de gode, grundtvigske »Folketalere«, som ellers var rede nok, holdt ikke af at komme til Krofester. »Aarhus Amtstidende«s Personale maatte derfor under Tiden tage Tørnen, og en skønne Dag blev det Svendsens Tur at tale ved en Grundlovsfest paa Mols. Det var en grumme rettroende Venstreegn og saadan indstillet, at man turde vove at slippe Svendsen løs. Bladet var nu ikke »hiel glaa ve« at lade Svendsen lægge ud alene, og Faktor Laursen og Hans Frederik blev sendt med som Anstandsherrer. Svendsens Emne var: Frederik 7. og Grevinde Danner. Han fortalte lystigt om Grevinden, som »tævede« Frederik — eller var det omvendt? Men hvad han egentlig havde sagt

blev aldrig opklaret, thi saasnart Laursen og H. F. kom til den Del af Historien, laa de halvkvalte af Latter hen over Bordene.

Vort Arbejde.

»Aarhus Amtstidende« hørte til de Blade, som ikke blev redigeret med Saksen alene. Foruden Neergaards Artikler, som dog ikke var daglig Forekomst, eftersom han hyppigt var paa Rejse, havde vi lokale Medarbejdere og saa »Venstres Sekretariat«.

Jeg mødte Kl. 7^{1/2} om Morgenen, H. F. først Kl. 9. Der var nok »at rive i« for mig; thi Faktor Laursens Stofhunger begyndte tidligt. »Hamburger Fremdenblatt« var taget om Aftenen — med Uddrag og Kommentarer. Saa kom Turen til Ritzaus og Generalkorrespondentens gule hektograferede Sedler, der skulde forsynes med Overskrifter og nu og da »kuperes«. Imens løb Schourup Provinspressen igennem for at finde egnet Stof til »de blaa«. Dette Arbejde var han bedst til, thi han var saa erfaren Bladmand, at han kendte vort ensartede Publikums Smag. Saa kom endelige »det lokale«. Jeg tror ikke, vi var saa slikne efter det lokale som Bladene nu, hvor »herfra« og »derfra« er Provinspressens Værge mod Hovedstadspressen. Bladets Abonnentskreds strakte sig fra Houlbjerg til Gylling, fra Hammel til Grenaa. Skulde vi have haft Lokalstof i Nutidsudstrækning, vilde »Politiken«s Jubilæumsnummer være daglig Størrelse. Særlig frygtede vi lokale Indsendere, som nu til Dags

henvistes til »Bagkorren«, lokale politiske Udgydelser og Landbrugsartikler. Vi havde en Landbrugsmedarbejder, hvis Artikler var et Unicum af Kedsommelighed. Endnu kedeligere end N. p. H.s Sundhedsartikler, og det vil sige noget. Nu og da kom denne Medarbejder paa Kontoret for at hente sit Honorar, og hver Gang blev han taget under Behandling af »Bindehunden«, naar enten Laursen eller jeg havde givet Stikordet. En Gang krævede Schourup Erstatning, fordi han havde gabet Kæberne af Led ved at læse hans Artikler. Den stakkels Medarbejder smilede forlegent og fik ikke engang Lejlighed til at svare, at den Erstatning vilde Redaktionen vist gerne betale, hvis den saa kunde blive fri for at høre hans Skvalder. En Skræk for Kontoret var den Jexen-Degn (Lærer Nielsen, Jexen) og hans Artikler, som vi ikke turde lade uænset, eftersom han var Folketingskandidat (senere Folketingsmand for Skjoldlevkredsen). Den samme Jexen-Degn har da ogsaa forledt mig til at sige »min eneste« Neu Ruppiner:

Naar der kom en Artikel fra Nielsen Jexen, blev vi alle ganske perplexen.

Vore besøgende.

Det skulde snart rygtes i Redaktionen Nabolag, naar Neergaard var ude at rejse. Naboerne skulede til Vinduene, Genboerne sendte spørgende Blikke derover. Frøhandler N. Th. gik med Hænderne paa Ryggen forbi og sendte

diskrete Blikke ind. Saa længe Schourups Blik var mørkt og uudgrundeligt, og han strøg Skægget, et mægtigt Stauningskæg, nedad, saa var den høje Chef hjemme. Men var Blikket opadvendt, og Skægget blev strøget udad, var Neergaard rejst. Saadanne Dage blev benyttede til at drille vor kære H. F. Til daglig skvadrede han op og brugte Mund som en Motorsagkyndig, og det var umuligt at komme ham paa Skudvidde. Der skulde en vel anbragt Giftighed til for at faa Munden lukket. En Dag siger Laursen stiltfærdigt til H. F.: Petruski siger, at du med dit lange Skæg og dine lange Abearme minder ham om »the missing link«. Naa gør den Skvatfigur, den Lappedykker, det Utuske det. Med et Sæt fo'r han op af Stolen, og i et Nu var jeg naglet til Væggen af hans lange, senede Arme og slap selvfølgelig ikke fri, før jeg maatte love 4 Formiddagsbajere og 3 Cigarer. Hvor Laursen lo. Han fik Udbyttet og jeg »Lussingerne«.

Kl. 10¹/₂ kom vore besøgende.

H. F.s Kontorliv var inddelt paa Klokkeslæt. Kl. 9 kom han, Kl. 9¹/₂ sad han paa Kontorstolen, Kl. 10¹/₂ spiste han sine »Klemmer« og drak sin Frokostbajer. Ved det Lav omtrent holdt vi »aabent Hus« og modtog vore Gæster: Naboer, Meningsfæller, Folk, som gerne bragte noget nyt, og Folk, som gerne vilde spørge nyt. Blandt vore faste Gæster var den gamle, elskelige Frøhandler

N. Th.. Schourup havde kastet sin »Kærlighed« paa ham, og N. Th. kom ikke til Nyheder uden at maatte bløde sine 4 Øl. Til N. Th.s »store Minder« hørte, at han ved et Møde i Odder havde optraadt mod C. Berg. Hvordan »han kom fra det«, skal jeg lade være usagt, og det kommer heller ikke Historien ved, men selve Handlingen havde i den Grad gjort Indtryk paa ham, at han i Tide og Utide fiskede Begivenheden op af Erintringens Dyb. Det havde mine kære Venner, K. Hansen, Schourup og Laursen, alt fortalt mig, før N. Th.s ventede Besøg. De var endvidere visse paa, at han vilde fortælle Historien to Gang til mig, men kunde jeg nu faa ham til at fortælle den tre Gange, vilde de give Øl. (Læserne bedes erindre, det var varme Sommerdage). I modsat Fald tilkom det mig.

Jeg var altsaa godt forberedt til at modtage N. Th. Jeg blev præ-senteret for ham, men forsøgte ikke at finde Samtaleemner. Dog mærkede jeg snart, at han begyndte at dreje Samtalen hen paa politiske Begivenheder, og jeg lod straks noget mere interesseret. Da han nu havde fanget mit Øre, fik jeg snart Historien i hele sin Udstrækning og med alle Biomstændigheder. Det var første Gang. Anden Gang gik ogsaa let. Det var bare at spørge om en lille Detaille, man havde glemt, en lille Tvivl, man havde faaet. Men hvordan nu faa ham til det tredje Gang, uden at han anede Uraad? Her stod mere end 4 Øl paa Spil. Hele min journalistiske Ære. Tabte jeg,

vilde jeg faa det at høre dagligt Der var intet andet at gøre end at »gaa lige paa«, og i en lidt brøsig, uhøflig Tone siger jeg til N. Th.: Jeg tror sgu slet ikke, det er gaaet saadan til. Det er noget, De har lavet bagefter. De har aldrig haft Mod til at staa op mod Berg. Saa fik vi Beretningen for tredje Gang. Da N. Th. var færdig, laa der tre grinende Bødler hen over Borde og Stole. N. Th. kunde ikke forstaa vor tøjlesløse Munterhed, og ingen nænnede at forklare ham Grunden.

Vore Naboer og Kolleger.

Med vore Kolleger stod vi paa god Fod. Hver havde sin Abonnementsprotokol, og ingen kunde i de Tidens politiske Konstellation fravryste Naboen Abonnenter. De fire Hovedblade i Aarhus var ogsaa økonomisk vel funderede, og ingen af dem plagede Livet af Annoncørerne. Paa »Aarhus Amtstidende« rugede et Par gamle Dragere over Guldet, Kasserer Mikkelsen og Bogholder Grünwald. Hver en Repræsentationsudgift blev nøje undersøgt. Bladet kunde da ogsaa give 40 pCt. aarlig i Udbytte af Aktiekapitalen. Lønningerne var jo smaa. Neergaard fik 5000 Kr. om Aaret, hvad der blev anset for en fyrstelig Gage. K. Hansen fik 3600, Schourup 2400 og jeg 1200 — og jeg var dog den Hest, som udførte det meste Arbejde.

Kun med et Blad

levede vi i Kiv: Aarhus Amts Folkeblad, redigeret af senere Folketingsmand og Præst N. Joh. Laur-sen. Der var oprigtigt Had mel-

lem Amtstidende og Folkebladet. Al gammel bjørnbaksk Uvilje og Lede ved »Sablen og den bløde Hat«, for at bruge det hørupske Udtryk, koncentreredes mod Aarhus Amts Folkeblad. En skjult Frygt lurede tillige hos Aarhus Amtstidende; thi Thestrup Højskoles Mænd var ikke ubetydelige, og de Lisbjerg-Bønder lige saa viljefaste og stivnakkede som »de Vibøjer« og »de Føller«. Det blev dog Aarhus Amtstidende, som sejrede, ligesom den senere sejrede over det uendelig slet ledede radikale Jydsk Morgenblad.

Selv med den biaske socialdemokratiske Fører, Harald Jensen, Redaktor af Demokraten, levedes der i Fordragelighed. Maa-ske bundede dette i en vis Veneration, som Harald Jensen nærrede for sit gamle Blad, hvor han havde været Trykker. Ogsaa med Peter Sabroe var der Fred, idet han spillede sin »Spaas«, »Russer« og »Røver« paa »Bygningen« med Amtstidendes Folk. Peter Sabroe var en flink og begavet Fyr, som med nogen Klogskab og en Del Beregning havde gjort »Børnesagen« til sit Speciale. Og da intet er saa taknemligt som at forsvare de kære Unger, vandt han paa en let Maa-de et Navn.

Skønt Aarhus Amtstidende var et udpræget Bondeblad, kom der faa Bønder paa Redaktionen. Der blev egentlig heller ikke »kælet« for dem, og Schourups »Facon« tiltalte ikke. Ikke heller var Neergaard nogen Mester i at tænkes Bonden. Han blev kun budt til

Gæstebud hos Søren Loft i Viby, men ikke hos Leth Espersens. Paa »Bogningen« saas han aldrig.

Hvordan var nu den øst-jydske Bonde

i hine Dage? Ikke synderlig særpræget syntes jeg. Han var ikke »stuersinne« som Sallingboen, ikke tillidsfuld og trofast som Morsingboen eller stejl og rethaverisk som Marskens Bønder. Nærmest »autoritetslydig«. Men Lars Bjørnbak forvandlede ham fra en Efterfølger til en Ener. Rundt om i Sognene sad Lars Bjørnbaks Kongsmænd, stoute Folk, myndige Enere, som selvbevidst sad paa gamle Slægtsgaarde.

Naar Dagens Gerning var endt!

Det Udtryk skulde jeg lige have brugt, mens jeg var paa Amtstidende. K. Hansens Smil vilde have været endnu mere ironisk end sædvanligt. Hans Frederik vilde have brolet: Nu er Petruski bleven taabelig. Faktor Laursen vilde paa sin stille Maade have sagt: Den slap De daarligt fra, Christensen, Broleaben faar ondt af Grin. Nej, det hed: Nu lukker vi Bulen, nu er Klokkeren straks fire. Kl. 4 var vi ude af Døren, og nu kom der 3 Timer, som ligesom de fynske Pigers Nat var vore egne. Var det daarligt Vejr, gik vi over i »Bogningen« og fik en »Spaas« med de Vi-by-Bønder, og var Vejret godt, cyklede vi ud i den skønne Omegn. Og da var al »Faconen« væk fra H. F. Saa var han det følsomste Hjertemenneske, som kunde istemme vore kendte Sange.

Ja, saa gik den Sommer.

Lærte jeg ikke andet, fik jeg dog »et Blik bag Kulisserne«. Men nu stødte — med et kendt Aarhus-Udtryk — Skuden fra Bolværket, Soren! Jeg blev Mercurs Tjener og ikke Rideknægt hos en haltende Pegasus. Dog muntre Minder havde jeg fra den driftige og livslystne By, hvor den daglige Virksomhed var lidenskabsløs, let og jævn. Det er sært at tænke, hvor dagligdags formlost hele Arbejdet gik paa et af vore førende Blades Kontorer. Vist en Arv fra Zahles Tid.

Selve Aarhus

var ganske anderledes jævn og ligetil end nu, hvor »de fine« er saa fine, at det ikke er fornemt nok at spadsere paa Byens Gader, og hvor hele »Mellemstanden« »kiger« efter, om der skulde være et Par billige Sko eller en billig Tøjralt i et Vindue. Der er ingen Smil, ingen Ynde, ingen Særprægethed over Aarhus Gade. Den har mistet sine Bønder og faaet en tarvelig Erstatning i fattige Studenter.

XXII

Ja, saa kom jeg til Viborg,

og nu, jeg skriver disse Skildringer, er det snart 45 Aar siden. I 45 Aar har jeg levet, for at bruge et bibelsk Udtryk, som fremmed og Gæst i den kølige By, hvor Kulden og Ligegyldigheden staar som en Mur mellem Stænderne. Jeg har aldrig søgt at tude med Ulvene, man er iblandt; jeg har aldrig elsket denne By. Jeg har levet i denne By, men jeg er den Dag i

Dag fremmed. Byens Tone klinger ikke i min Sjæl.

I en Prolig til »En Hederejse i Viborgeggen 1867« fortæller Meier Aron Goldschmidt om tre, som bringer en begejstret Hyldest til Fædrelandet. Først Franskmanden, og Frankrig svarer: Bliv Kaptajn, bliv Marskal, bliv Kejser. Dernæst Englænderen, og Great Britania siger: Hvem er du, er du rig, har du Penge? Englænderen: Nej, men jeg elsker dig. Atter lyder Storbritanniens Røst: Uforskammede, forsvind, arbejd. Saa følger Danskerens Hymne til Dania: Jeg elsker dig, du dejlige Land, med dine slyngede Bække og blomsterfyldte Enge. Dine bløde Høje er skønnere end Bjergene, og dine Piletræer er skønnere end Sydens Palmer. Jeg elsker dig saa dybt og inderligt.

Og Dania svarer: Den Mand maa vi skaffe et Embede.

Jeg har aldrig kunnet anslaa den Tone, som førte fremad, i Takt og Underkastelse.

Jeg vil ikke bare skildre min Deltagelse

i en Forretnings Fremgang fra en ringe og ejendommelig Begyndelse til en Storhandel af Omfang. Der lægges jo liden Vægt paa, hvordan just saadan et Par almindelige mænd arbejder. Naar disse Skildringer samlede kommer ud i Bogform, og en Kulturhistoriker ad Aare, maaske ved Aar to Tusinde, finder disse Blade fra en svunden Tid, spørger han ikke om Navnet, kun om Billederne er levende, om de giver ham Forstaaelse og Ind-

blik i Tiden mellem Acciseboden og Valutakontoret, om jævnt danske Handelskaar gennem 50 Aar, om en Provinskøbmands Erfaringer og Oplevelser fra 90'ernes enkle Dage med sin Frihed og Friskhed over Krigsaarenes Tvang til Nutids Regelbundethed.

En saadan Skildring er mit Maal.

Det passer sig da saa godt i vor jubilæumsgale Tid, at det netop er 50 Aar siden, Holger Christensen i Viborg begyndte en Forretning med Opkøb af Æg til Odense Ægforretning og med Eksport af Huder, Skind, Uld og Vildt. Denne Forretning var i de fem Aar taget saa godt til, at der ogsaa blev Anvendelse for min Arbejdskraft. Sammen med Indkøbet af disse Produkter var en gros Salg af Kolonialvarer og Fabrikationsartikler bleven knyttet. Forretningen var nu efter 5 Aars ihærdig og maalbevidst Arbejde ved at faa Form; men Kampene mellem dem, som hidtil havde haft Storhandelen i Viborg, og det opdukkenæ Firma var endnu langt fra til Ende. Udenbys Konkurrenter, tiltrukne af dette forretningsmæssige Ingen Mands Land, som Viborg da var, og af Byens Liberaliet overfor »de fremmede Djævle«, regerede og huserede i Byen. Aarhus, Randers, endda i mindre Grad København, med hvem Viborg egentlig kun i de senere Aar har haft noget »forretningsudestaende« med, lod nødig Byttet rive sig af Hænde. Det var en daglig Kamp, og hver Fødsbred Jord skulde erobres.

Lad mig nu ikke fordybe mig i

disse blodige Minder, som kun har personlig og ikke kulturhistorisk Værdi, men gaa over til at skildre Produkthandelen i disse Tider.

Æghandel

med dens ensformige Arbejde ved Hjemkørsel fra Landhøkerne, som det den Tid hed, Lysning, Pakning, Sortering, var ikke nogen spændende Oplevelse. Det spændende, ofte i uhyggelig Grad spændende, indtraadte først, da Firmaet begyndte at eksportere til England for egen Regning. Alting gik saa glat om Vaaren, da England betalte høje Priser og Æggene var uden Plet eller Lyde. Men Juli Maaned, Højsommeren, var den kritiske Periode. Jeg tør sige, at vi levede i daglig Spænding for, hvad Telegrammerne kunde bringe. Og et Telegram med Indhold: »Æggene plettede og mugne, henstaa for Deres Regning« var ikke usædvanlig. Svaret herpaa var kun: Sælg bedst mulig. I Stedet for en paa-regnet Fortjeneste af en 300 Kr. løb Tabet op til et Par Tusinde. Saa snart Forretningens Form og Omfang taalte en Formindskelse, blev Æghandelen da ogsaa likvideret.

Nej, Skindhandel,

dreven i den mindre Stil, var en ganske anderledes morsom Forretning. Stort set var der flere skiftende Konjunkturer i Skindhandelen, men Forretningen var ikke større, end et Tab kunde bæres med Lethed og en Fortjeneste med behersket Glæde. Jeg glemmer aldrig mit første Skindindkøb hos en Landhøker. Jeg fandt det lidt ubehageligt at rode ved de fedtede

Kalveskind og beskidte Huder og spurgte ham, om der var Vener i Huden (altsaa Huller efter Okse-larver), og om Kalveskindene var hele. Den gamle Høker saa helt uskyldig ud, jeg kendte endnu ikke rigtig de 7 Aars Ræveunger, og sa', at jeg kunde jo godt se efter, men Skindene »skaad' ett nøj«. Da vi fik dem eftersat ved Hjemkomsten, var Huden fuld af Huller, og over Kalveskindets Snit var der trukken en Hinde. Det var første og blev ogsaa sidste Gang, at jeg lod mig nøje med den Slags Forsikringer.

Det var nu ellers ganske fornøjeligt at sortere Kalveskind og Faareskind. At faa et Fedekalveskind købt til almindelig Pris, og at faa et »Spejlskind« sat til ingenting eller kun en Ubetydelighed. »Spejlskind« er Skindet af en Kalv, som er kommen for tidlig til Verden. Man kunde føle og høre paa Skindet, hvor mange Maaneder for tidligt. Faareskind skulde sorteres efter »Kraft« og Vægt. Man kan slet ikke forklare med Ord, hvordan et Skind skulde være, naar det var »rigtigt«, men »Følelsen« sad i Fingerenderne. Fra Fjends og Rinds magreste Egne (nærmere Karup og Uldbjerg) var Skindene uden »Kraft«, men fra Sønderlyng og Middelsom Herreder kom der gode og stærke Varer.

Naar Jøderne fra Lübeck (eller fra Hamborg) kom, blev der en Prangen uden Lige. Den Zaun, den Sabelsohn, den Meyer, alle med store Ørkenfodder, for Skindhandelen laa hos den jødiske Lavkaste, og med »Næse« baade figurlig og billedlig, var paa ingen Maa-

de lette at have med at gøre. Jydsk Kløgt, jydsk Stædighed, jydsk Lune formaaede lidet over for disse rolige Orientalere, som havde den store Trumf paa Haanden, at de kendte Verdensmarkedet ud og ind, eftersom al Skindhandel Verden over var paa Racens Hænder. Dog, selv om en jydsk Købmand maatte føle sig underlegen i Samhandelen med de drevne Eksperter, var der dog eet Gode: at Jyden ogsaa havde psykologisk Sans og kunde mærke, om de virkelig havde Kobelyst.

»Hva' gi'r jen for To?«

Den gamle Vittighed har gaaet sin Runde gennem den ganske Presse. Men Uldhandelen havde nu mange morsomme Sider. Ogsaa denne Handel laa paa Jødens Haand, som havde alle de internationale Forbindelser, som vidste, naar det trak op til Krig, eller naar en Stat vilde ruste. Det er interessant at lægge Mærke til, hvorledes Jøden erobrede alle Handelsgrene, hvortil der krævedes »Næse«, speciel Varekendskab, og skarp Kvalitetsbedømmelse. Produkthandelen, Kaffehandelen, Tehandelen var i alle Lande gledet over til jødiske Firmaer, og selv om Navnene undertiden var danske eller nationale, kunde man være vis paa, der var Jøder bagved. Her i Jylland var Randers Uldhandelens store By. Jøden Balthasar Berg, som var Agent for de hollandske Huse, var den store Opkøber, og Randers Uldmarked, hvor Sælgerne mødte fra hele Jylland, især fra Himmer-syssel, Vendsyssel og Ommersys-

sel, lededes af ham. Det var »store« og bevægede Dage for den jyd-ske Jødeby, og Himmersyssels Købmænd, som sjældent kom ud, holdt nok af at »slaa et Slag« i den livlige By.

Viborg mødte dog ikke til Randers Uldmarked, idet der samledes saa megen Uld i den faarerige Egn, at de store udenlandske Købere nok skulde indfinde sig. Men nu var det ikke Lübecker-Firmaer, men Hamborgs og Bremens Storjøder, som traadte frem.

Vildthandel

var en grumme kedelig Handel. Naar Lørdagens Travlhed var til Ende, skulde der i Huj og Hast pakkes til Englandseksport. København var umulig at sende til. Dens Kommissionærer var, som vist den Dag i Dag ikke er noget ukendt, griske og upaalidelige. Saa var dog London bedre. Længe varede det ikke, før vi opgav denne Eksport, som bragte mange Ærgrelser for et Minimum af Fortjeneste.

Derimod var Opkøb af

»Paj«

(Gær-Spergel) en rigtig fornøjelig Handel, og den laa ikke hos Israels Børn. Det var nu nemt nok at købe denne Frøsort, som avledes i Tyskerbyerne, i Grønhøj og Resenfælled, især i Høstrup og Egelund-Moserne, og paa Højmoserne i Kolvraa — i Mads Doss' og Mett Kjølvraas Hjemmen. Vanskeligere var det at faa Spergelen afsat. Det var ikke smaa Maader, som blev avlet, og det hjalp ofte Hedebonden over en vanskelig

Tid. Rejsende fra Viborg til Herning vil lidt forbi Karup have lagt Mærke til en noget forfalden Gaard med en urimelig stor Sals. Her boede i 80'erne og 90'erne en særdeles anset Købmand, Jens Chr. Jensen, som drev en Forretning af Omfang, og det var et stort Kvantum Spergel, han skulde have solgt.

Hvordan kom vi nu af med denne Spergel?

Først solgtes der ikke ubetydeligt til Onsild Herreds, Sønderlyngs og Himmerlands Købmænd, hvor Spergelen blev saaet i Brakmarken og anvendtes til Græsning. Hverken Mergling eller Kalkning var endnu gængs paa disse Egne, som landbomæssigt blev dreven gammeldags, saa Kløvereren ikke trivedes. Spergel gav rigelig og fed Mælk. Der var næppe den Købmand, som ikke kunde sælge 1000 a 2000 Pd. Spergel. Paa samme Maade blev den lidet paaagtede Plante anvendt i fynsk Landbrug, hvorom jeg har mindet i min Skildring: Huslærer paa Fyn. En fynsk Frøgrosserer, Anton Nielsen fra Odense, havde vi med at gøre. Han var Vendelbo, lige saa stejl og halvfræk, som denne Landsdels Beboere af Naturen egentlig er, og lige saa dreven som en Jøde. Havde denne Handel fornøjelige Momenter, krævede den dog ogsaa en skarp Sælger. Jeg kan sige, at Holger Christensen havde Sindelag og Haandelag dertil. Han havde ikke for ingenting gaet i Skole hos to af Jyllands dygtigste Købmænd. Un-

dertiden kom den lille, iltre Hjemmetsker, Paulsen, fra F. W. Selcks Nachfolger, Flensborg, for at købe Spergel, som i udstrakt Grad blev brugt paa de kolde og magre Egne i Sønderjyllands Midtland. Med ham skulde der tuskedes. Fik han en Vognladning Spergel, maatte der tages et Par Baller Mandler, et Par Kasser Lakrids. Men alt dette var jo kun Regnestykker, og hans særlige tyske Sympatier og Følelser lod vi altid uænsset. En Gang blev dog den lille snejdige Tysker »taget«. Jeg fortæller det, for læses det af en eller anden Købmand, vil han mere sig derover. Holger Christensen var en af de første jydskes Grossister, som havde købt Tahiti Vanille, en Vare, som kun kostede en Tredjedel af Bourbon, som heller ikke var saa god, men dog ret anvendelig og med et Udseende, saa ikke Lægmand kunde skille den fra den ægte. Denne Vare viste Holger Christensen til den lille Paulsen, der ikke havde faaet Meddelelse om, at en saadan »Ersatz« var fremme. Paulsen blev saa begejstret, at han tog ca. 10 Pd. med sig, som han (trods Ulovligheden) vilde udstykke, hvor han kom ind til gamle Forretningsvenner. Holger Christensen tog en »nydelig« Fortjeneste. Da Paulsen kom igen næste Aar, spurgte Holger ham med et »uskyldigt« Smil, om han ikke skulde have en Smule Vanille. Nein, Nein, Hr. Christensen, nu kennen ich auch den Tahiti. Et andet Træk belyser, hvorledes man i Viborg saa paa disse geschæftige

og paagaende, men Pokkers energiske og dygtige, tyske Rejsende. Paulsen var kommen ind til »Smørret« — Kælenavn for en kendt Købmand i Viborg, som tillige købte Smør fra hele Oplandet. Med paagaende Iver remsende Hr. Paulsen op: Hr. Jensen, et Par Pd. Vanille, 5 Pd. Kardemomme, 10 Pd. Ultramarin (Varer, der tjentes paa, og som kunde bære Fragten) ikke, Hr. Jensen, ikke! Nej, sagde Jensen, som var bleven gnaven over den megen Iver, men her er 4 Kroner til en Table d'hote. Vil De fornærme mig, Hr. Jensen! Ud af Døren fo'r den lille Tysker, og saa vidt vides, viste han sig ikke i Viborg mere.

Smørhandelen var den morsomste Handel,

jeg (og Firmaet) havde med at gøre. Rigtig fuld af fornøjelige Enkeltheder, og naar jeg tænker tilbage paa hine Dage fra 90'erne, maa jeg smile ved muntert Paafund og ad de særegne Typer fra den gamle Tid, jeg mødte. Det var ogsaa før Mejeriernes Dage, og mens Fodring og Græsning var rigtig »gammeldavs«. Viborgegnens Smaabønder torvede Smørret og fra de store Gaarde blev det indleveret til »Smørret«. Men for Sognene Nord for Viborg, for Rinds Herred, særlig dens østlige Del, kneb det at komme af med Smørret, for Hobro var en By uden Forbrug og uden Tiltrækning for Omegnens Bønder. Disse holdt sig da hjemme og solgte deres Produkter til den stedlige Købmand, lige fra Æg til Rug og Smør.

Da Holger Christensen nu købte Æg og hentede disse med Vogn, ønskede Købmændene ogsaa at sælge Smørret til ham, og vi var nødt til at bide i det sure Æble, eller i det harske Smør, om man vil. Der var kun et at gøre: at sælge de Varer, hvorpaa der laa en god Fortjeneste, til Betaling for Smørret, og at finde Bagere, som kunde bruge det.

Saa kom jeg da en Formiddag ned til Kræn Piesen i Klejtrup.

Tidlig Morgen ved 5-Tiden var Kusken og jeg draget fra Byen gennem Moustes Port (Mogensgade) ad Aalborg Landevej langs den gamle Hærvej, over det historiske Vadested ved Løvelbro, hvor Skalsaaen skiller mellem Himmer og Ommer Syssel, mellem Rinds og Nørlyng Herred. Nørlyng Herreds store Landsby, det kølige Løvel, som den Dag i Dag ser ud som for 50 Aar siden, hemmet i sin Vækst af en stor Brugsforening, var vi kørt forbi. Heller ikke ved Kroen i Løvelbro stoppede vi. Først ved Kroen i Hvolris, som laa ved Herredsvejen, der fra Hobro førte ind til Herredets store og gode Landsby Skals, gjorde vi Stands. Kræn Piesen i Hvolris, der hed ligesom sin Nabo i Klejtrup, var en stout og retlinet Himmerbo, redelig i al sin Færd baade som Købmand og Kromand. Han var saa velsignet let at handle med, naar man ikke skuffede hans Tillidsfuldhed. Smaalig var han langt fra, og naar vi spiste vor medbragte Mad, bød han os uden Betaling Øl og Brændevin. Fra ham gik Turen over det høje Himmerland til Klejtrup, som

laa ved en smilende Sø, skærmet imod Vestenvinden af et lille Egekrat, og med Brattingsborgs gamle Vadested som Vartegn. Mod Nordøst saas Hobroegnens vilde, kratklædte Kløfter og mod Sydøst Lindum Storskov med Træernes Hæld for Himmerlands kolde Nordvest.

I den lille Landsby med sin særegne Stemning var Kræn Piesen Konge. Til Landsbyen hørte et stort Opland: Gaarde gemt i Krat og Kløfter, ved Englanding og Hulveje, smaa Landsbyer $\frac{1}{4}$ og halve Mil fra Kirkebyen. Søndag og Sogn søgte det gamle Himmerlands Sogn til Kræn Piesen.

Kræn Piesen var Broder til den Pe Piesen, som blev dræbt af Rasmus Mørke. Vi fik Æggene paa Vognen — det gik let nok. Prisen var bestemt i Forvejen, og Kræn Piesen var ikke kneben med Vægten. A ska ett vej' ætter mi Dø! Ja saa haar a dæn hær Karfuld Fjettels, dæn sku' do jo aasse ha' Jeg saa paa Smørret. Noget var helt godt, noget surt, noget ostet Mine Miner var betænkelige. Ja Smørret ska' donoha'. Ja, men hvad skal du saa have Kræn Piesen? Saa tuskede vi, saa prangede vi, saa fik man et Par Ankre Vin, et Anker Rom og et Anker Cognac skrevet op. 500 Br. Ovnpulver og en Kasse The. Spegepølse blev heller ikke glemt, ejheller Pakfarve. Naar saa vi havde »runget« og pranget og langt om længe bleven enige, hentede Kræn Piesen en halv Flaske Portvin for at besegle Handelen. Jeg havde nær glemt, at vi ogsaa skulde skille visse af vore Kunder af med Sokker. Det var en Høkerske i Karup, som fra

denne Bindeegn fik de »stentede« Sokker, der var kendt i alle østjydske Byer. Ann i Karup sendte dem uden videre ind til os, og saa fik vi om Resten. Men een af vore Kunder, en gammel, snurrig Patron, Smej Niels i Hjorthede, kunde bruge Sokkerne. »Han stu o Randers Torre« med dem, og hvad han ikke kunde sælge der, rejste han til Aalborg med næste Lørdag. Jeg maa ejheller glemme Krøsbærhandelen (Tyttebær), for den Forretning var saa tidspræget, at man slet ikke nu har nogen Erindring, endsige Forstaaelse af den ejendommelige Handel, som i vore Dage er inde under regelrette Former. Høkerne fra Grønbjerg, Karup, Egelund, Kjølvraa kom kørende til Viborg med Vogne fulde af Tyttebær — løs i Vognen laa de lækre Hedens Bær. Mærkværdig nok var Tyttebær-Syltetøj ikke i de Tider en særlig yndet Spise. Hertil kom, at Hovedstaden blev forsynet med svenske Bær. For den enkelte Købmand blev det for dyrt og besværligt at rejse ud for at sælge, og at avertere yndede man i de Tider ikke. Jeg fik saa det Hverv at rejse Jylland rundt for at komme af med Bærrene. I disse Dage kendtes Frugtbutikker næppe. En Gartner stod i en Kælder eller i en lille Stue i en Sidegade. En Krejler, der plejede at køre med Fisk, kunde ogsaa bruges til at sælge Tyttebær. Læserne maa tro, det var en ejendommelig Rejse, og Folk, som nu har vanskelig ved at skaffe de herlige Bær, kan slet ikke ane den Døje og den Bovl, Handelen da førte med sig. Smej Niels i Hjort-

hede, som stod paa Randers Torv om Lørdagen, var tit Aftager. En Gang havde han købt et Parti hos os; men da Torvehandelen paa Grund af svensk Indførsel var yderst ringe denne Uge, bragte Partiet ham Tab. Næste Dag, Smej Niels kom til Viborg, vilde han slet ikke op paa Kontoret. Han gik nede i Gaarden og bandede over ham »Pilatus« (mig altsaa), som havde snydt ham. Selvfølgelig var vi klar over, at Niels var kommen for at købe paany, og heldigvis gjorde han saa »en Konghandel«.

Det var, hvad saadan en ejendommelig en gros-Forretning købte hos Kunderne. Næste Gang vil jeg fortælle, hvad den solgte. Thi Salgsvarerne var ikke mindre »tidsbetonede«.

XXIII

Naar jeg i det foregaaende har skildret, hvad Forretningen købte — altsaa i Tiden omkring 90-erne og op mod Aarhundredskiftet — skulde dette give et Begreb om en Egns Indtjeningssevne, et Billede af Landbrugskaar i en ret fattig Landsdel, set med Datidens Øjne, før Mejeriernes Dage. Samtidig skulde det ogsaa være et Kulturbillede. Jeg vil nu fortælle, hvilke Varer, der solgtes i denne Selvdannelse af en gros Forretning i det omtalte Tidsrum. Dette skulde give et endnu klarere Billede af Tidens Levesæt paa Landet, især i de gamle Gaarde. Skulde vise, hvordan den gamle Bondekultur, som den gav sig Udtryk i Levevis og Bolig, forsvandt eller ændredes, og at Købstadens Kultur eller Ukultur, om man vil,

trængte ind i Landsbyerne til liden Gavn og Glæde og med Slutresultatet: at Bondestandens Ungdom staar paa Købstadens Gadehjørner med Hænderne dybt begravet i vide Kommunistbukser.

Lad mig begynde med at skrive op enkelte af de Varer, jeg som ung rejsende fik Ordre paa hos en jævnt stor Landhandel i en afsides Hedelandsby; thi saadan en Ordreseddel giver mere Oplysning end mange Ord.

50 Sække grov Rugmel begyndte den med og efterfulgtes af to Sække malet Malt.

Ja, der blev bagt og brygget i de gamle Gaarde. Det er mig fast ubegribeligt, at man ombyttede »æ Baagstov« med en »bette fin pæn Stov«, og at man tog Industriens Pjask og glemte den husmoderlige Kunst at brygge et skummende Krus Øl. Jeg giver Dr. Johanne Christiansen saa inderlig Ret, naar hun forsvare den gamle Levevis, som viste en egenartet Kultur. Vist saa, man skal kende en Mø i et Dejgtrug og ikke i en Springdans, saadan lød gammel, erfaren Tale.

Det københavnske Flæsk.

Der var »gue nok nøj kon lidt Temad« i mange af »æ Smaa-hjemmener«. Jeg har fra min tidligste Barndom set de smaa Penninger Flæsk, som blev uddelt ved Bordet; thi Julegrisen skulde jo helst vare til Jul igen, og Slagt i Utide gav ikke husmoderlig Anseelse. Ikke heller kunde den sparsomme Økonomi i Gaardene ret vel taale at undvære den Skilling, som Salget af en Slagtegris

kunde indbringe. Imidlertid kunde der jo »go Paand' o et«, gaa saa meget Svind i Saltkarret, at Husmødrene blev nødt til at købe, forinden man turde slagte til Vinter. Saa skulde man »te Købmands«. Derfor var Salge: af saltet Flæsk en virkelig betydelig Artikel i de gamle Købmandsboder. Jeg skrev før om en Ordreseddel fra en Landhandel. Paa denne stod der som tredje Post: En Kasse Flæsk, hvilket vil sige ca. 550 Pd.

Jeg kan tænke mig, Læserne vil spørge om, hvad det kostede. Det vil vist forundre at høre, at Prisen til videre Salg kun var 21 Øre pr. Pd., og at Butiksprisen var 25 a 26 Øre. Saadan var Landbrugspriserne i 90'erne.

Det morsomste ved Flæskehandelen

var dog Varens Køb; thi derigenem gjorde man Bekendtskab med en Type, som laa langt borte fra den sædvanlige. Folk af en anden Kreds og af en anden Indstilling end den kendte, viste mig ogsaa Hovedstaden og Hovedstadslivet fra en særegen Side. Københavnerne kunde den Tid ikke spise Flæsk — maaske daarligt nok nu. »Litsenbrødrene«, Flæskebønderne fra Taastrup og Kildebrønde, Fragtmændene fra Bloustrød og Birkerød førte Mængder af slagtede Svin ind til Nytorv. Her mødte Spækhøkerne fra Broerne for at forsyne sig. Grisene blev vejlet paa Nytorvs Vejerbod, og Spækhøkerkarlen blev sendt hjem med Kroppene, mens Høkeren selv afgjorde

Regnskabet med Bonden eller Fragtmanden i Kvarterets smaa Gæstgiverier. Især Vestergade, som var Københavns Bondegade, forøvrigt vel snart den eneste, ja, det gamle Halmtorv (nuværende Raadhusplads) ikke at forglemme, var rig paa Gæstgiverier og Forretninger og lignede en rigtig »Væstergaard« i en jydsk By. Her laa det ansete Hotel »Tre Hjørter« — senere »Ottos Hotel«, da dette flyttede fra Peter Hvitfeldts Stræde, de mindre Gæstgivergaarde Garvergaarden og Gardergaarden, og inde i Gardergaarden laa. Gæstgiveriet Sjælland, vist endda ogsaa med Sengeplads til Kuske og »Litsenbrødre«. I »Sjælland«s Stuer var der strøet Sand paa Gulvet, for Fragtmand, Høkere og Høkerkarle gik just ikke med Laksko, og paa Bordet stod et Par Klukflasker. I 90'erne har jeg mangan Gang været derinde med Vesterbros Høkere og faaet Stedets »Specialitet«: en Kaffe-punsch.

Nu kunde Københavnerne i disse fjerne Tider kun spise Kød og Ribbensstegen, og Flæskesiderne laa derfor ophobede i Høkernes Kældre og blev solgt til Fedevaregrossererne i Staden, som atter solgte dem til vestjydske Købmænd. Ved Hjælp af en Svoger til Lærer Møller Christensen i Borbjerg blev jeg kendt med disse Høkere og Vejemænd. Derved kom jeg bag om de københavnske Grossister og fik købt »rigtigt ind«. 16—17—18 Øre pr. Pd. var den rette Pris, alt efter som Høkeren var »syg« — d. v. s. havde

Kælderer fuld. Men en gængs Skik var det at skulle med ham »i Byen« en Aften. Saa vankede der en Kæmpebøf i »Slotskroen«, eller hvortil Høkeren nu ellers var Leverandør, og Masser af Øl i Vesterbros kendte Restaurationer, og jeg blev i hans Kreds altid vist frem som »Grosserereren fra Jylland«, med hvem han gjorde Kæmpeforretninger.

Naar jeg nævner Fedt

blandt vore mange Salgsartikler, er det for at mindes Tiden før Margarineseringens Dage. I 90'erne kostede et Pund Blærefedt 18—19 Øre en gros og blev, om jeg husker rigtigt, købt fra Slagterierne til 17 Øre. Almindeligvis tjente Grossisten 2 Øre pr. Pd., og en middelstor Landhandler kunde uden at »forløfte« sig tage 500 Pd. ad Gangen. Slagteriernes Fedt, bl. a. fra Magnus Kjærs Svineslagteri i Holstebro, var en fortrinlig Vare, omend den ikke i Velsmag kunde maale sig med en Husmoders hjemmefremstillede. Dette sagde ogsaa en Dag paa Hotel Schaumburg Redaktør Th. Nielsen til Magnus Kjær. Magnus Kjær mente dog, at Slagteriets Fedt var det bedste. Vi renser to Gange, I kun én, vor er fri for lugredienser, I fylder med Løg og Krydderier. Men det har nu altid været saadan siden Skabelsens Dage, at Æslet har holdt mest af Tidsler. Da tav Th. Nielsen, mens Schaumburg og Dr. Dethlefsen skrannigrint.

Klipfisk var endnu i 90'erne en getet Kost, omend den

var traadt tilbage som Højtidsret eller Festret. Men i de Tider tik man ogsaa virkelig god Klipfisk og ikke det »letvirkede« Sjask, som i vore Dage bydes Forbrugeren. Vi gamle, som kan mindes den afnakkede Bildaler, Dyrefjordsfisk, for ikke at tale om Bergfisk, ved nok, hvordan en klippetørret Fisk skal smage. Med den rette Sennepssauce (altsaa Sennepskorn malet i Lerfad) og »gammelrø' pyld Katofler« er det en Gaardmandsret.

Det var ogsaa altid Gaardmanden selv, som i Boden tog Klipfisken ud. Dertil blev Ann Provstgaard ikke betroet. Udvælgelsen af Fisk viste Egnens Velstand og Levemaade. Vest paa i Ginding Herred blev der solgt Langer og Brosmer, i Tyskerbyerne Kuller, men i Middelsom Herred Bildals. Jeg har set ældre Gaardmænd tage ømt og følelsesfuldt om saadan en Fyr, mens mens Tænderne løb i Øl.

En Pd. Kaffesager var ved at gaa af Brug. »En Pd. Kaffesager« bestod af 1 Pd. raa Kaffe, 2 Pd. Cikorie og 2 Pd. Kandis. Med Øllets Tilbagegang og Flormelets Fremgang blev Kaffesalget stærkt forøget. Nu var en Sigtemellemmad ikke bare en Julens Ret, men en daglig Forekomst til Eftermiddagskaffen før »Drøvt-das«. En Knaldtaar blev sjældnere, og med Knaldtaaren forsvandt Kaffehandelen skiftede ogsaa Form. Endnu i Begyndelsen af 90'erne blev der af Landkøbmændene kun solgt raa Kaffe, som blev brændt i Hjemmene, men i

Slutningen af 90'erne begyndte Kafferisterierne. Særlig kendt var »Nordisk Kaffe Kompagni«, med hvilket Firma vi i mange Aar stod i venskabelig Forbindelse.

Ogsaa Sødsuppen gik af Brug som Festret; og med den forsvandt Salget af tørrede Kirsebær, hvorimod Svesker, Rosiner og Korender vedblev at være Vedhang til Kost og Bagning. Det var rent ud forbløffende, hvad en Landhandel, selv ude i Himmerlands Afkroge, kunde bruge af den Slags Varer. Jeg har selv til en Landkøbmand solgt til Aftagelse paa een Gang 75 Kasser spanske Rosiner og 10 Sække tyrkiske (bosniske) Blommer. Paa denne Tid kendtes endnu ikke californiske Frugter, hvorom der er saa megen Tale nu i Valutacentralens Dage. Korender kom fra Grækenland. Det er ganske morsomt at høre den samme Klage i Dag, som man allerede for snart 50 Aar siden førte, over den græske Afskiber. Et gammelt Ord siger, at der skal to Jøder til for at snyde en Græker. Af den græske Købmand blev man uvægerligt snydt, og da en Retssag mod Firmaet næppe kunde lønne sig, affandt man sig gerne med, at Erfaring gør klog, men sjældent rig. Men Hamborg-Grossisterne kunde tumle Grækerne saavel som Afskiberne fra øvrige Lande med tvivlsom Handelsmoral, og derfor laa en stor Del af de jyske Grossisters Handel paa Hamborg, saa meget mere som Københavns Frihavn endnu ikke var bygget. Den tyske Handelsstand, baade Fabrikant, Grossist eller bare Kommis-

sionær og Rejsende, skal have den Ros, at den var reel og imødekommende, veldisciplineret og aftaletro.

Om den vestjyske Bonde

bryder sig om at høre sligt? Maa-ske ikke, men ellers holder Vestjyden dog nok af at høre og tale om Handel, og danner mine Skildringer et Tidsbillede, saa kan det hænde, at gamle siger, ja saarren hvar ed ov i wor Ungdav.

En Flytning af Forretnings Lokaler

førte med sig, at Isenkram en gros blev optaget sammen med Kolonial en gros, og at Ægforretningen ophævedes. Det var en ganske ny og ukendt Branche, men den var ikke uinteressant, ligesom den gav forholdsvis stor Avance. Dog bevarede denne Afdeling kun til Krigen; thi efter Krigsaarene blev den tyske Handelsforbindelse forstyrret og uregelmæssig og gav altfor mange Bryderier.

Da jeg i Begyndelsen var ude med Kasserne,

laa Forholdene saaledes, at Arbejdet var baade afvekslende og fornøjeligt. Men det var ikke til at holde ud hver Dag at staa paa Hovedet i Kopper, Laase, Kamme, Tavler, Blyanter, Grifler og Kontorvarer. Allerede før Krigen havde vi udskudt Porcelæ og Fajance og kun bevaret det af »Isenkrammet«, der havde Forbindelse med Jernbranchen.

Gennem Isenkrambranchen

gjorde jeg Bekendtskab med et nyt og ejendommeligt Folkeslag: Den tyske Handelsrejsende —

Probenreuter vilde en dansk national liberal Embedsmand vel sige. Et Folkefærd, som man i høj Grad maatte beundre for dets Flid, Energi og Udholdenhed og Tilpasningsevne. I Pengesager var de imødekommende, rettede sig efter danske Ønsker, og i Fabrikationsforhold lempede og indrettede de sig efter danske Krav. Alt i Modsætning til Englænderne, under hvis Betingelser de danske Købere havde at rette sig. Jeg beundrede den lille sirlige Halle fra Lübeck, som hver Dag gennemgik sine 25 Kasser med Kortevarer — ligesaa smilende om Eftermidagen Kl. 8 som om Morgenen Kl. 7. Saa lang var hans Arbejdsdag nemlig. Han var som skaaret ud af »Huset Buddenbrook«. Repræsentanterne og Kommissionærerne fra Fabrikkerne i Ruhr og Haspe var af samme Støbning. De smaa, sneidige Jøder fra Hamborg, som forhandlede Thüringens Husflid, hørte ogsaa med til Tidsbilledet.

Tysk Mel i 90'erne.

Danske Grossister er i Øjeblikket ved at skræmme Livet af den arme Forbruger ved at fortælle, hvorledes han bliver flaaet af gridske Møller. Kender jeg Hardysyssels Bonde ret, har denne sikkert fulgt »Erklæringskrigen« mellem Grossist og Møller ganske nøje, og han har sikkert haft den rigtige Forstaaelse, at ingen arbejder af Næstekærlighed, men at hver af Parterne har søgt at mele deres egen Kage. Oprigtig talt synes jeg heller ikke, at Grossisterne kan klage over illoyal Behandling fra Møllerne, men det faar nu være som det vil. Omkring Aarhun-

dredskiftet kunde derimod danske Møller med Rette klage over tysk Konkurrence; thi den tyske Eksportpræmie medførte, at over Halvparten af jydsk Forbrug kom fra nordtyske Møller. Særlig kendt var Georg i Planges Mølle, Wilhelmsburg, i Hamborg, og Mærket Diamant saas i hver Købmandsbutik fra Kongeaaen til Limfjorden. Fragten fra Hamborg til Randers var kun 1 Mark pr. hel Sæk, under en Fragtkamp mellem to Rederier endda kun 20 Pfennig, og i Randers Havn var der ugentlige Laster til Grossisterne i Randers og Viborg. Vi solgte »ab Randers«, og det var ganske fornøjeligt at angribe »Fjenden« (Konkurrenten) i hans egen Lejr og sælge Hovedparten af vor Import i Omegnen af Randers med den selvbevidste Handelsstand.

Mens dansk Mel paa dette Tidspunkt kostede 14 Kr. pr. Sæk, blev der dog taget 19—20 Kr. for det tyske, men uagtet Prisforskellen foretrak Husmoderen det bagesikre tyske Mel. Kronens Stilling i Betragtning vil man se, at Mel i Dag er i en lav Pris. Men det er jo en anden Historie.

XXIV

Mine Erindringer om den ejendommelige Storhandel, hvor der handledes med alt, hvad en Landhandel havde Brug for: fra Cement til Knappenaale, fra Safran til Ost, fra Brændevin til Jern, er endnu ikke udtømte. Jeg maa have Lov at fortælle yderligere om muntre Tider i de gamle Købmandsgaarde i By og paa Land. Om et Rejseliv

til Høkere og Bysmede, om den bedste Tid, jeg har oplevet, da alt synes at blive saa let og blidt og ligetil i vort gamle Land. Om Tiden fra 98 til 1914. Jeg har ikke Aarstallet i min Erindring, men skiftede Tiderne ikke omkring 98? Jeg kunde jo nok skaffe Oplysninger frem, dog synes jeg, det er helt morsomt at skrive »efter Hukommelsen«, ud fra Følelsen af, at Tiderne da skiftede til det bedre. Der blev i hvert Fald betydeligt større Købeevne hos Bonden — og større Købelyst. Jeg kan endnu undre mig over alt det Juks, som da blev solgt i Butikkerne, vel nok til Folk fra alle Stænder, dog mest til Bonden, hvis Købetrang var stærkest.

Handelen var i dette Tidrum vidunderlig levende.

Ikke bastet eller bundet af Aftaler eller Sammenslutninger. Brav Karl hytter sig, og den, som ikke kunde vinde med, maatte gaa ud af Legen. De opstaaende Handelsforeninger i Byerne søgte at dæmme op for den vildeste Konkurrence ved aftalte Priser paa visse Standardvarer, men tog Bonden et større Maal eller i Sækkevis, nøjedes købmanden med en Fortjeneste, som man i vore Dage vilde korse sig over. Jeg kan rolig sige, at den danske Gaardmand aldrig har gjort saa god Handel som i hine Tidens gamle Købmandsgaarde. Ingen forløren Opstyltethed, ingen amerikansk varefordyrende Reklame, ingen humbugagtige Hygiejne-raab, ingen storindustrielle Foretagender havde monopoliseret

Fordelingen! »Handelens Frihed« var en Realitet.

Den første Høkerbod, jeg mindes,

var Kjestens, hvor Hjemmets »Betrykshandel« skete. Vor egentlige Handelsplads var Jens Baks i Borbjergby, som laa de 1½ Mil fra Holstebro. Kan de gamle i Borbjerg huske »Kilen«? Det var den Trekant, der laa mellem Vejene, mellem Jordemodervejen og Haislundvejen. Den havde Købmand Kjeld Jensen i Hvam Kro købt, for her at aabne en virkelig Købmandshandel. Det viste sig imidlertid, at »Kilen« ikke i Luftlinje laa 1½ Mil fra Holstebro, og da Kjeld Jensen var en lovlydig Mand, som ikke vilde drive ulovlig Næring, købte han i Stedet for Handbjerg Kro paa den stejle Bakketop over for Rydhave Skov. Fra mine Rejser i Vestjylland minde jeg endnu den udmærkede Købmandsslægt, som i to Slægtled boede der, og jeg var altid inde at hilse paa gamle Kaa Kjelds, en frisk og fornøjelig Kone. »Kilen« blev senere købt af Fader, som her paa byggede Moders »Enkesæde«, den senere Jordemoderbolig.

Jens Baks gamle Bod

var, før jeg kan mindes, flyttet fra den gamle Gaard i Nærheden af Møllen til Møllevejen og Kirkevejens Kryds. Den gamle Butik, hvis fornemste Klenodie var et lille Skab i Alkoven, hvor Chokoladen omhyggeligt var laaset inde, havde nok været ejendommeligt at skue, men den ny Købmandsgaard var efter Datids Forhold en virkelig anselig Købmandsgaard, hvori

der blev drevn en betydelig Handel, og baade Jens Bak og Niels Chr. Bak var de fødte Købmænd. Jeg undrer mig over, hvordan den krevle Bondemand Jens Bak, hvis Handelstalent aabenbart var kommet til Syne ved Handel med »Smasker«, havde faaet den Tanke at begynde Handel, men sin Legemssvaghed til Trods havde han en »grumme gue Gav« dertil. Morsomt nok har Jens Baks Olderbørn, som sidder med velsete Forretninger i Slægtens Hjemegn. Vist var den gamle Høker hyggelig med sit trøstende Ord til alle Kunder: Do gyer sandelig en gue Fremgang Krejsten. Ja do gyer. Dog omhyggelig med det jordiske var Jens Bak tillige. Han stod selv for Klukflasken, og ingen kunde snige sig til at tage en Dram, for Flaskens Klukken tilkaldte den aarvaagne gamle. Chr. Høy Hustedes Kardus stod langt inde paa Dagligstuens Skab. Frit fremme stod derimod Kassen med »Udrøgningen«, som var ret yndet af de gamle »Skraakaale«, og den kostede jo ikke Købmanden noget.

I min første Rejsetid, altsaa i 90'erne

var der gaet Svind i de særegne Købmænd og Høkere. Saalænge Høkeren holdt sig til den lokale Storkøbmand og ikke indlod sig med de Handelsrejsende, som da begyndte at besøge Landsbyernes Forretninger, kunde han endnu bevare sin Oprindelighed. For mange af disse selvdannede Købmænd, om jeg saa maa sige, var Besøg af en Repræsentant en hel Begivenhed. Der fortælles om en Købmand i Madum, at han lukkede

sig inde i Privatlejligheden med Repræsentanten, og hvis en Kunde saadan en Dag vilde have ham i Tale, havde Bodsvenden Besked om at sige, at Kunden maatte komme en anden Dag, for »A haar en Rejsende i Daa«. Jeg har selv oplevet i Harboøre i 90'erne, at en Købmand sagde Ja og Tak til alt, hvad jeg tilbød ham. Jeg blev »hjel sær« ved al den Imødekommenhed og tilbød kun de Varer, hvorpaa der laa en rigelig Fortjeneste. Manden var imidlertid god nok, men der kom sjælden Handelsrejsende, og en saadan skulde ikke rejse tomhændet fra Byen.

Ja vist var der mange sære Kanisser

mellem de gamle Høkere — ikke færrest i de østjydske Landsbyer, hvor Sønnen af Sognehaandværkerne, Bysmeden og Klaskmureren, nævnet som Smej Niels og Murer Chresten havde aabnet Bod. Smej Niels staar tydeligst i min Erindring, eftersom han var en gæstfri Mand, hvor jeg altid blev trakteret med Kaffe. Han var vist vringled af Naturen, for somsind' havde han Husholder og somsind' var han hel »kvindød«. Var han ene i Huset, lavede han alligevel Kaffe og skar Sigtebrød. En Dag var Kniven ikke ganske ren, men Niels vidste Raad: Han tog de stentede Sokker af Træskoene, mens en mild Hørm bredte sig i Stuen, og strøg Kniven paa de fugtige Sokker, hvorpaa han bredte Smørret. Jeg tilstaar, at jeg blev en Smule jamsk, men jeg bad om en Snaps, for jeg var »biøvn nøj ring tepas«, og ned gled Sigtemaden.

Jeg husker ogsaa

den durkdrevne Nordmand, forhv. Skipper, som var bleven Købmand ved en af Limfjordens Anløbspladser. Han tilhørte de norske Skippere, der med usolgt Træ stod Hals ind i Vaartiden for at sælge Træ i de indre Limfjordsbyer, blandt dem Holstebro, hvor to store Købere Bøggild & Petersen og Jeppe Schou drev deres ansætte Forretninger.

Jeg har før fortalt om den Tuskhandel, Vareudveksling hedder det saa fint i vore Dage, som da blev dreven mellem Købmændene og de norske Skippere, og hvorlunde det daarlige Bøndersmør blev afsat til de ikke kræsne Nordmænd. Min gode Nordmand, I. H. S., var nu ikke født i Gaar, og han forlangte Menneskepenge. Efter at have tjent en Formue i det milde og gæstfrie Danmark, nedsatte han sig paa Limfjordskysten som Købmand, og her lærte jeg ham at kende som en ældre og meget paapasselig Købmand, man helst skulde have »foran sig«. I Forretningen var en Søn, som ikke havde arvet al Faderens Klogskab, men som den gamle søgte at oplære i Handelens Visdom. Man blev altid vel modtaget hos den gamle Nordmand. Aabenbart hyldede han Ordet, at man skal ta' et godt Raad af en gal Mand og saa rende fra ham, og at man ogsaa skal høre, »o en Smaamands Uer«. Men fra at give et Tilbud og faa det antaget var der et langt Spring, og den gode Nordmand tog ikke Springet paa een Gang. Han nevrede ved Proppen og lod som alting var for dyrt; men

naar han kaldte sin Søn ud i Butikken, kunde man være »hjel ves o«, at han var Køber. Ganske vist traadte han ind med Udtrykket: Min Søn, Johan, mæler ogsaa, det er for dyrt. Dog deraf maatte man ikke lade sig skuffe. Nu gjaldt det om at staa fast paa sit Forlangende. Ak, hvor har det moret mig mange Gange at opdage Træskheden »med min Søn, Johan.«

Det har »ov« moret mig mange Gange at iagttage den Form, hvorpaa et Tilbud blev afslaaet. »Det er aa dyer«, nævnte de i Vestjylland. Heri laa en Mulighed for Genoptagelse af Forhandlingerne. Broen var ikke afbrudt. Varen kunde blive saa billig, at det »ku betaal se« at lægge den paa Lager. »Den har vi«, sa' Høkeren i Middelsom Herred, saa var der ikke mere at tale om den Ting. »Man har nok«, sa' Købmanden i Rinds Herred. »Det har ingen Interesse«, sa' den fornemt uddannede Købmand i Viborg. »A maa eet fo mi'er«, hed det i Fjends Herred. »A vil gi' det«, kunde høres i Sallingland. Svarene røbede Folkesind og Egnspræg.

Jeg kan den Dag i Dag blive i godt Humør

ved at komme ind i en velholdt, velfyldt gammel Købmandsbutik, som er nogenlunde fri for Persil-Skilte og al anden paagaende Reklame, og hvor man faar Forstaaelsen af, at der staaer en Købmand bag Disken eller i sit Kontor og ikke en Pernittengryn, som render til, hver Gang en højere Tjenestemand's Kone skal ha' for

10 Øre Bolscher. Den Mand faar aldrig en dygtig Kommis.

Den Slags Forretninger findes endnu i mit kære Vestjylland. baade i By og paa Land. I Halvfemserne og ved Aarhundredskiftet fandtes de ogsaa i Viborg. Jeg ser for mig en pyntet, velholdt Butik, pillent i alle Maader, en Lørdag Morgen, hvor alt er forberedt til Bondens Komme. Hanerne paa de bekendte 6 Ankere: Bitter, Rom, Cognak, Brændevin, »Gl. fransk Vin« og Kjesbær Ratafia«, er blankpudsede. Rummene, »Romterne« er fyldte med sirlig Afvejning. Dyrefjordsfisken ligger snehvid og fyldig paa Trækasser; det er nemlig Gaardmænd fra Østeregnen, som søger den Butik. Malt-sækken dufter, og Rissækkene er omhyggelig rullet om. I Bondestuen er Glassene og Kukflasken pudset skinnende, Ølkrusene fyldte af Bryggeriets bedste, og Kaffe-kopperne staaer opstablede. Over Butik, Bondestue og Kontor staaer Emen fra Nelliker og Kanel, blandet med lidt Vanilleduft og en kraftig Kardemummeluftning. Saa kommer Strømmen fra de 100 Køretøjer, som lidt efter lidt ruller ind i den historiske Gaard, som har huset Grubberne fra Tjele og Rosenkrantzterne fra Viskum. Lidt fremtaalende er Bønderne fra Nørreaadalen. Det er ikke med sindig vestjydsk Værdighed, de tager »Yderkjovlen« af, de skarpt-skaarne Ansigter fra Cimbrernes Land røber Ilterhed og en vis Utilfredshed, og Maalet fra Skalle Laust's Aa har Randersegnens haarde Biklang.

Købmanden modtager Kunderne i sit Kontor, som ganske vist er et Hjørne af Bondestuen, men den bovne Bodsvend har de allerede talt med, og han har faaet »Dosmersedlen« til Ekspedition. Bodsvenden har været der i mange Aar, og han kender Udtrykket i Kundernes Ansigter. Han ser straks om Mads Holt er gnaven eller Søren Trængsel »værkelex. Da Niels i Spanggaard træder ind, ser Kommissen Brovn snart, at der er hændt Niels noget glædeligt, og han spørger ham ud. Jow ded er en gue Daa i Daa, Brovn. Mi' Faarer han dø' i Næt, de gavner mæ øvver 500 Kroner om Oren. Aldrig vilde en vestjydsk Bonde have blottet sin Sjæl saa ubarmhjertig! La Brovn spørger Jens Lanng om Høhøsten, som dette Aar var ualmindelig rig og velbærget, faar han til Svar: Ja, der er no de o sej te ed, te æ Stroh war lissom wal styv. Jeg blev saa arrig paa den Stoder, sa' Brovn bagelfter.

Vist gav et Liv bag Disken

Indblik i mange sjælelige Forhold og var en god Forberedelse til selvstændig Stilling. Det var heller ingenlunde kedeligt at høre Samtalen i Bondestuen, naar de medbragte Mellemmader blev skyllet ned med et Par Snapse. Ak nu er det en Saga blot, og jeg er ikke »hiel ves o«, at Bortgangen fra den gamle Butik og dens enkelte Former har bragt Bonden den økonomiske Fordel og Fremgang, han selv troede. Men den Historie vil jeg ikke ind paa. Apropos — de gode »Kødstadmellem-

mader« har jeg en lille Fortælling om. Det gaar nok med mig, som med Manden i »Snakkenbjerre Sownraad«, der altid kom i Tanker om en »bette Histarri«. Historien er fra en Butik i Randers, hvor »de Nejerbøjer« søgte. Bønderne kunde ikke spise alle deres gode Sigtemellemmader med Faarepølse og Faarelaar, og Lærlingen, en stor og stærk Bels, blev tilbudt det gode Smørrebød, som han selvfølgelig ikke sagde Nej til, men gemte i Langbordsskuffen. Om Aftenen inspicerede Købmanden sin Butik og sin Bondestue og trak ogsaa Langbordsskuffen frem. Hvad er det, her ligger? Ja, det er fra Konerne i de Nejerbøjer, som bød mig dem. Kan du ikke faa Maden hos mig? Jo, men jeg syntes ikke, jeg kunde være bekendt at sige Nej. Man maa jo ikke støde Kunderne. Aa, nej, hør Hans, tør lige et Glas af, jeg tror ogsaa, jeg vil smage en Nejerby Mellemmad.

XXV

Ærede Læsere, jeg er karre færdig med Beretninger om gamle Handelsforhold. Jeg maa have Lov at omtale: De forsvundne Varer fra de gamle Købmandsgaarde.

De forsvundne Varer.

Maaske morer det ikke den vestjyske Bonde at læse om Handelsforhold; men jeg har jo Læsere, som »ikke ere af denne Hjord«, og flere af disse har saa højtideligt »betroi mæ«, at jeg nødes til at tro derpaa, at de med Glæde læste disse Skildringer fra tidligere Tiders Handel.

Trøstende mig ved denne Tro fortsætter jeg altsaa i Dag.

Glarkistens Folk,

æ Rakkere, æ Kjæltringer, mindes jeg dunkelt. Jeg tror, de paa deres Vandringer med Bliktøj ogsaa standede Ruder i de afsides liggende Gaarde. Jeg var dog ikke ret gammel, førend jeg husker, at Bestillingen som Glarmester var gaaet over til ældre Haandværkere, som i Ro og Mag ku' »ponni lidt«.

Senere gik »Professionen« over til Landhandleren, der skar Glar og ikke saa sjælden satte en Rude i, naar Bonden havde Vinduesrammen med. Da var Handelen med Glas og Kit slet ikke ubetydelig, og undgik »man«, d. v. s. den jyske Grossist, det københavnske Mellemlid ved at handle direkte paa Belgien, var Fortjeningen ganske antagelig efter Tidens Krav og Forhold. Nu er Vinduesglas vist ganske forsvundet fra Forretningerne. Jeg har ikke set en »Glaskiste« i Aartier, og jeg kan ikke tænke mig, Bonden turde vove at bede en Uddeler, som forhen sin Købmand, at »sætte en Rud' i«.

At Maltsækken er forsvunden

fra Boden, kan kun noteres som »et Faktum«. Forresten stod den der ikke i saa faale manne Oer. I mine Drengaar blev Maltet »lavet te« paa Bilæggeren. I Ribeegnen skete det i Grandelavets Maltkøller, saa langt fra Byen, ud mod Engen, at en mulig Brand ikke skulde forvolde den frygtede

Grandelavsbrand. Først da Bilæggerovnene, de hyggelige Bilæggerere, hvor Kammersvenden fra Morland sad grublende i Vognen, hvor Gammelmørs Lænestol, maaske kun Halmstol, stod indbydende i den stille, lune Varme, forsvandt, ophørte den hjemlige »Maltgyring«, og man gik til Boden. Men nu er både Maltsæk og Ølkovs og Klukflaske forsvunden. Erstattet af en Pøs Centrifugemælk. En led Forandring.

Ogsaa de historiske seks Ankre er borte. Det vil sige, at Brændevinshandelen og Handelen med »de stærke Drikke« er forsvunden.

Brændevinshandelen fra 70'erne og til Monopolets Oprettelse.

Lad mig skildre Forholdene i det gamle Sogn i Vestjylland.

Sognets Overklasse, de store Gaardmænd og Gaardmandsslægter, var aldeles ikke hengiven til Spiritus. Det kunde vel nok tænkes, at de kom fræ Holsbrov med en »bette Letter«, og at de søgte Selskab, som var under deres Værdighed, men det var forbavsende hurtigt at dette Forhold ændredes. I min allerførste Drengetid, da jeg lille Potte ogsaa havde Øren, fik jeg meget at vide. Træk, Hændelser, Slægtshistorier, som vel er glemt af alle, ligger endnu i min Hukommelse og skal blive liggende der; thi jeg er ikke narhvorn nok til at lave Fortællinger om sligt. Naa, Tid har jeg heller ikke haft dertil. Skønt jeg kender »Opskriften« til dette aandelige Ruskomsnusk, har jeg holdt mig fra den Art Køksekunst. Da jeg som

voksen kom tilbage til Sognet, var der sket en stor Forandring. Til det bedre? Ja, til det bedre. Højskolen havde ikke alene virket direkte — jeg tør sige mest indirekte! Dens Fortrin var optaget, dens Fejl undgaaet af dem, som lyttede til dens Røst. Den politiske Bevægelse havde gjort Bondens Horizont videre, hans Dom mere almen og omfattende, og hvor meget vil end, hver især, har imod Pressen, »som aldrig skriver det, den skulde skrive«, saa bøjer jeg mig dybt for den Indsats, Provinspressen, særlig den Bergske, har øvet i Folkets Aandsliv.

Jo, Gaardmændene forlod

Brændevinsflasken omkring 80'erne og 90'erne, og Husmændene fulgte med — maaske de endda var de første. I Krigsaarene med de unormale Indtægter kom den nu og da paa Bordet. Men god Skik blev det aldrig. Tilbage var Sognets Underklasse. »Der er en Kæltring i hver Sovn«, siger et jysk Ord, og de store Sogne i Hardsyssel havde en ikke lille Underklasse, som endog gik over i »en Underverden«, der ingen Maade kendte.

Ja, det var vældige Kvanta, der i 80'erne og 90'erne blev solgt af Brændevin. Trods et lokalt Brænderi i Viborg solgtes der hos Hølgger Christensen en Vognladning Brændevin om Maaneden. I store vestjydske Landforretninger blev der vist solgt noget lignende, og jeg tænker, Jep Schou og Bøggilds havde endnu større Salg, eftersom de baade drev en detail og en gros Forretning.

Stort kastede Brændevinen jo

heller ikke af sig. Kun 3 Øre pr. Liter til alm. Købmænd og 5 Øre pr. Liter (eller Pot) til den, som drev Smugsalg. Men eftersom Butiksprisen kun var 19—23 Øre pr. Flaske ($\frac{3}{4}$ Pot), synes Fortjendsten rimelig.

Viborg var rigt paa Brænderier,

vist det eneste, hvorpaa Byen nogensinde har været rig. Byens egentlige Bondegade, Vestergade, kaldtes »æ Brævningsgade«, og den husede »i den bedste Tid« 4 Brænderier. Men ogsaa i den fjernere Omegn, ved Herregaarde, var der Brænderier. Noget forskellige i Smagen var disses Produkter, og derfor spurgtes der Mand og Mand imellem: Hurren smajt djer Brændvin dær?

Saa begyndte Tietgen at samle Brænderierne.

Blandt de Brænderier, som gik ind under Tietgens Brænderitrust, var Cornelius Lauritzens, Holstebro. Jeg hørte forleden, jeg var i Holstebro, at den gamle Hædersmand, den 93-aarige Brændevinsbrænder, endnu var i Live og i Besiddelse af baade Aands- og Legemskraft, saa han endog kunde deltage i Jagtudflugter. Jeg gik ud for at hilse paa den gamle Herre, og da først jeg fik min Stemme indstillet efter hans mindre skarpe Hørelse, gik Samtalen »et hiel ring«.

Ja, sagde den gamle Brændevinsbrygger, min Slægt har i tre Led brygget den ædelige Drik. I Resenborg, vor gamle Slægtsgaard, hvor jeg er født, lærte jeg Kunsten, som jeg fortsatte i Brænderi-

gaarden i Holstebro. Alt gik saare vel, indtil den almægtige Tietgen med Privatbanken i Ryggen kastede sine Øjne paa Spritfabrikationen og i 1881 stiftede De danske Spritfabrikker. Skønt jeg havde anskaffet Rektifikationsapparater, i dyre Domme forresten, saa jeg kunde borttage Fuselen, magtede jeg selvfølgelig ikke at tage Kampen op mod den mægtige Sammenslutning, som ikke undsaa sig ved i Holstebro at sælge under Fabrikationsprisen, indtil jeg var kørt træt.

Ja, da tromlede den geniale Tietgen, forrost og hævet til Skyerne, hen over økonomiske Lig. Ja, saadan gaar det jo altid, naar de »store Mænd« opstaar. Ingen bliver store uden ved at holde andre nede. »Gaar Haakon Haakonsøn frem, sker det over Skule Baardsons Lig«, hedder det hos Ibsen.

De andre Brænderier i Omegnen, fortæller Cornelius Lauritzen yderligere, var allerede ophørte: Spøttrup i Salling, hvor Nissen havde sin vældige Fedestald, nedlagt, ligesa: »Gammel Mølle« i Raasted og Skærum Møllens Brænderi i Ulfborg saavel som Brejninggaards.

Hvordan med »Fordraaberne«? spørger jeg med et Smil, som mødes af Cornelius Lauritzens lige saa skalkagtige. Fordraaberne, ja, de kære Fordraaber var ikke bedre end de sidste af Brygningen, men Folketroen havde nu engang udstyret dem med vidunderlige helbredende Egenskaber, og Apotekerne var heller ikke sene til at slaa Mønt af de kostelige Draaber.

Og nu hører Brændevinen snart til de forsvundne Varer.

I de fleste Boder findes den ikke, og ellers ser man kun et Par enkelte Flasker, hvor der forhen stod Pyramider. Men endnu er Brændevinsmonopolets Mænd blandt Danmarks »ypperste« og anser sig selv for at være Landets Vidunderdoctores, skønt dette at være Monopolindehaver, Statsuddeler, altsaa en bedre Brugsforeningsmand, jo dog ikke betinger Evnen til at være Danmarks vildeste økonomiske Matadorer.

Jeg maa ikke glemme at fortælle om den Kamp, som Tietgen — alias De danske Spritfabrikker — førte med Spritfabrikken Fortuna, Landmandsbankens Protege. For det er virkelig »et Tidsbillede«,

da de to finansielle Stormagter stødte sammen.

Landmandsbanken oprettedes 1872 af, jeg havde nær sagt jødiske Outsidere. Baron Gedalia, Skomagersvenden fra Læderstræde, af jødisk Lavkaste tør vel nok betegnes som en finansiell Outsider, selv om »Næsen« var rele nok. Og Josef Micaelsen, egentlig Skaberen af Verdenspostunionen, var hverken i danske eller jødiske Kredse persona grata. Heller ikke Monrads Svigersøn, Professor N. C. Frederiksen, som senere, efter en Fallit, emigrerede, gik fri af Skuldertrækninger. Men Bankens Ledelse gik snart over til Isac Glückstadt, og i ham mødte Tietgen, alias Privatbanken, den jødiske Aand i Renkultur, og Kampen mellem den internationale jødiske Finans og Privatbankens nationale Foreta-

gender maatte Tietgen føre til den bitre Ende. De to stridende Bankledere blev dog officielt forligte ved Frihavnens Indvielse, og herom blev der sunget i »Revyen« paa Frederiksberg:

Kom med et Skiv,
kom nu og giv
Glückstadt Haanden, lille Tietgen,

og Visen endte med Omkvædet:

For den ene Grosser han tar Madkurven med,
og den anden gir Vand paa Maskine.

»Fortuna« var som sagt Landmandsbankens Barn, og den skulde flaskes op til at tage Kampen mod De danske Spritfabrikker. Som Sælger af »en Hobro« havde Banken engageret Tietgens Trosfælle, den grundtvigske Grosserer Chr. Faber fra Odense (Broder til Statskonsulenten i London). Det lykkedes den overmaade dygtige og ansete Købmand at skabe et saadant Salg fra »Fortuna« til de danske Grossister, at D. D. S. blev nødt til »i Mindelighed« at affinde sig med den generende Konkurrent.

Sukkerhandelen var i hine Dage, i Firserne og Begyndelsen af Halvfemserne, heller ikke kedelig. Nu er den Handel jo nærmest som en handelsmæssig Rækken Tunge ud af Vinduet. Men i den nævnte Periode havde D. D. Sukkerfabrikker at kæmpe mod det tyske Melis fra Itzehoe og det vestindiske Rørsukker, som særlig distribueredes af det jødiske Firma Moses & Søn G. Melchior.

Det tyske Sukker blev især købt

af den unge Handelsstand, der søgte at arbejde sig op til Grossist, men som D. D. S. ikke vilde »acceptere«. Rørsukkeret Sct. Croiz, ægte Demerara etc. var elsket til Syltebrug af Husmødrene, og Bagerne holdt stærkt paa det kraftige vestindiske Sukker. Ældre Læsere og Læserinder, kan De huske Bager Outzens Korendbrød, bestrøet med Korender og Sct. Croiz. Gud, hvor det smagte!

Men da saa Skatten og Tolden blev lagt paa Sukkeret, Valutaforbud etc., kom Sukkerhandelen i Spændtrøje. Den fattigste Arbejder, den nøjsomste Hedebonde, den mest glødende Frihandelsmand maatte skatte og skylde til den danske Sukkerindustri og dens Bank, Privatbanken, og til Bønderne paa Danmarks fedeste Jord. 16 Øre pr. kg. »Et betragteligt Beløb« kan det vel kaldes i vore Dages højtidelige Sprog. Jeg kan larmes, og jeg har let ved »o blyv harmt«, naar jeg tænker paa, at »man« (det var forovrigt mest de standhaftige radikale) nægtede at lægge Told paa hollandsk og tysk Kartoffelmel og lod mange, mange jyske Egne økonomisk forbløde. Ak, det var det gamle: Man siede Myggen af og slugte Kamelen.

Jernhandelen i 90'ernes Begyndelse

var en særegen Handel, en fornøjelig Kundereds og en Vareart, som ikke enhver løb til at handle med.

I mange af de østjyske Landsbyer var der »Bysmede«, som slet ikke var daarligt stillede, hvis de

ret forstod deres »Handtiering«, »bue o den jen og o den aen Maad'«. Eftersom disse Smedes Forbrug var meget »enkelt«, kun ganske faa Dimensioner, var der i Købstæderne gerne en Jernhandel ved hver af Byens Porte, ja, endog i selve Landsbyerne kunde man træffe Jernhandlere, som ganske vist »fik« fra den største lokale Jernkøbmand. I Viborg fandtes i 80'erne 6, i Holstebro 4, der førte Jern.

I sin Tid, vel helt oppe i 70'erne, smedede Mester selv sine Hestesko for ikke at tale om Bolte. Jeg vil tro, de gamle Mestre saa med Misfornøjelse og Mistillid paa Sømfabrikernes Varer, men snart opdagede han jo den Lettelse, det medbragte. Heller ikke Hesteskofabrikernes smukt forarbejdede Sko slog an straks. Dog varede det ikke længe, før Arbejdet i Værkstederne tiltog, og den unge Mester var ikke sen til at opdage, at det betalte sig daarligt at smede Sko. Endnu kan jeg mindes, at Bonden selv købte sine 4 Stænger Hjulringjern og 2 Skæpper Smedekul. Han var i den lykkelige Tro, at nu købte han »direkte« og derfor billigt, og han var slet ikke vidende om, at Smeden, som var med ved Købet, alligevel fik sin »Rabat«.

Lidt grovsk til Tider, men frisk og fornøjelig var Bysmeden. Man blev ganske vel til Mode, naar han sagde til mig, mens jeg var ung Rejsende: Naar De kommer til Byen, saa aflæg mæ Husbesøg.

Senere blev Jernhandleren saa

kompliceret, krævede saa megen Kapital og Plads og Uddannelse, at den nødvendigvis maatte samles i enkelte større Forretninger, og allerede ved Aarhundredets Begyndelse, havde selv store Provinsbyer kun 1 a 2 Jernforretninger, og København vel en 6—7. Saa mange kan jeg huske laa i 1884 endnu i Vestergade i København. Og paa Kultorvet, der, »hvor Oldemor handlede«, var vel lige saa mange.

Det laa nær for Jernhandlerne at slutte sig sammen og begrænse Tilgangen til Erhvervet. Og det er i Dag virkelig lykkedes de danske Jernhandlere at monopolisere Handelen med det ikke særlig farlige Giftstof, saa ingen Jernhandel kan paabegyndes, inden Jernhandlertforeningen giver sit Minde dertil. Og da den »lokale« jo altid søger at værne sit Privilegium, vil det praktisk talt sige, at Handelen med Jern er et lukket Erhverv. Det er langt lettere at faa en Apotekerbevilling end en Jernhandlerbevilling. Naa, den sidste er jo ogsaa den mest indbringende. Imidlertid — der er ogsaa her en »Mistelten«, som er glemt at tage i Ed: Det er nemlig tilladeligt at oprette Filialer. Det vil sige, at de store Forretninger lidt efter lidt æder de mindre, saa Danmarks Jernhandel ligger hos enkelte trustlignende Firmaer.

Og disse Firmaer har igen sikre, ja, bombesikre Aftaler med de udenlandske Syndikater og de hjemlige Fabrikker. Maskerne er bundne saa tætte, at ingen kan smutte igennem.

**En hemmelig eller vel
snarere aabenbar Støtte har
Jernhandelens Grossister**

i Valutakontoret. I og for sig er det meningsløst, at en Vare som Jern skal være paa bunden Liste, eftersom den næppe kan betegnes som Luksus. Selvfølgelig fik Danmark ikke købt Jern i Tide. At der ikke blev udstedt tilstrækkelig mange Valutaattester, da Jernpriserne var lave, kostede det danske Samfund, lad mig hellere sige den danske Bondestand, som er den egentlige Forbruger af Jern, mindst 20 Millioner Kroner. Ny Importør blev holdt ude, og først da Landet var jernmæt, blev der kastet et Importben til disse Hunde. Da Jernhandelen imidlertid flyttede sig fra Tyskland til Belgien og Luxemburg, var Storhandelen atter i Forgrunden og havde med Rette eller Urette, hvad ved jeg, og vidste jeg noget, turde jeg ikke sige det, faaet fat paa Attesterne. »Nyimportørerne« sad med Valutaattester paa Tyskland og en lang Næse.

I disse Valutaattester er skjult en Del af de »for 65 Mill. Kr. ubrugte«.

Atter her er det Jacob i Hiegor, som betaaler det hiele, thi hine ulyksalige Valutaattester forhindrede jo Salget af danske Landbrugsprodukter.

**En mere fasttømret Orga-
nisation**

end de danske Jernhandlere skal man lede længe om. Men de har ganske vist ogsaa en dejlig fyldt Krybbe at samles ved. De 8 dan-

ske «Førstehaandskøbere», som tilsammen importerer 200,000 Tons Jern og Bjælker, har paa Forhaand til Deling 2 Kr. pr. Ton. Altsaa 400,000 Kroner. Om Summen deles a meta eller efter Tons Import, skal jeg lade være usagt, men en ganske behagelig Aperitif tør jeg nok kalde det. Naar hertil kommer, at disse Firmaer har et uangribeligt Salg paa 20 Millioner Kroner til Danmarks solideste Kundekreds, de almindelige Jerngrossister, og kan beregne sig en solid Avance, og paa deres egen Detailsalg kan have en Fortjeneste, der lyder Trip, Trap, Træsko, tør jeg nok antyde, at det socialistiske Samfund har taget blødt og behageligt paa de Herrer.

**Saa er da min Ungdoms-
kærlighed,**

Handelen med Jern, kommen saa højt op paa Rangstigen, at jeg kun kan berøre en ganske enkelt Flig. Hun er omgærdet af Riddere — dog næppe uden Frygt og Dadel — som forsvarer hendes Utilnærmelighed, men hun lønner dem jo ogsaa kongeligt. — Jeg har dvælet længe ved dette Tidbillede. Jeg vilde have, at mine »læge« Læsere kunde kaste et Blik ind bag en enkelt Kulisse.

XXVI

I Krigens Aar.

Er det, fordi man hører til de gamle, eller fordi man har bevaeret sin jydske Naivitet, men jeg kan ikke lade være at synes, at Tiderne fra 90'erne og op mod Krigens Aar var af dem, hvorom man synger: »da var der Tider

til«. Jeg var i min fulde Kraft, arbejdede i en levende Virksomhed, og Arbejdet føltes aldrig ensformigt eller trættende. Jeg kunde cykle 10—15 Mil om Dagen og tale indgaaende med Snese af Mennesker, lige saa oplagt i Dagens sidste Time som i den aarle Morgen.

Men tro endelig ikke, at »Guldet ligger dig for din Fød«, og at Luftten var fuld af stegte Duer. Hine Aar krævede langt mere Energi og Arbejde, end nu om Stunder ydes. I vore Dage søger hver Stand, hver Korporation, hver Kreds at skaffe sig Fordelene ved Sammenslutning. Den Gang maatte der arbejdes, og gennem Arbejdet naaede man Frugterne.

Tiden før 1914 var i Virkeligheden rastløs,

og den »Indstilling«, som Jens Kirks Hund havde, at den nok fik Føden alligevel, var ikke gangbar Moral. Men de, som hev til sig af Livets Goder og af Magt og Penge, bar alle paa en skjult Angst. »Det var næsten for godt til at være sandt«, lød det i Sjælen paa dem, som sad ved Magten, ved Embederne, ved de bugnende Borde, som pyntede deres Kvinder med skønne Smykker. Ragnaroks Tegn viste sig nu og da som skarpe Lyn-glimt. Alberti-Skandalen rystede lidt op i det sammenspiste og familierede Samfund.

Jo, vi rystede, hvis Tor-denbrag ude fra lød.

Naar Jern og Hvede røg op, var der Uro i Verden. Den Børnelærdom havde Bladene indprentet os. Da Tyskernes Orlogsskib »Panther« mødte op ved Agadir, gik

der et Gys gennem Danmark. Kri-gen, den Krig, som alle tøjte maatte komme, syntes os da nær, og det toles af mig, som var der i Danmark langt mere Krigsfrygt i 1911 end i 1914. Netop at den truen-de Fare da drev mørk og uhyg-gevarslende over Danmarks Him-mel uden at bryde ud, gjorde os til Lysseere i 1914. Jeg kan godt sige, at vi jævne Borgere i nogen Grad lyttede til de radikale Tale-maader og stolede paa Socialde-mokratiets internationale Samhø-righed. Men da den 4. August 1914 nærmede sig sin Slutning, stod paa Gadehjørnerne et forskræmt Folk. Afmægtige Skarer, som fortvivlet spurgte, om Landets sidste Timer var kommen. Især lød forsagte Ræ-ster fra alle, som hidtil havde væ-ret Landets øverste. Folk med Penge, Folk i Embeder, Mænd, som hovmodig havde vandret i Gaderne og set paa Underklasser-nes Færden, kunde pludselig se, at der var et Folk bag dem, og naar dette Folk gik under, sugedes de selv ned. Officererne gik mørke omkring, men paa deres Fruer saas, at i dette Øjeblik var det ikke Juristerne, der var den herskende Kaste i Mandarinbyen.

Men »den lille Mand«, den almindelige Borger, Manden, der aad Brødet i sit Ansigts Sved, Manden, hvis Slægt ikke var indskreven i Historiens Annaler, Man-den, som var kasteløs, Manden fra Gaden, som det hovmodige Eng-land siger, hvordan var hans Tan-ke hin 4. August? Kan jeg sige det? Kan jeg granske i Menneske-sjæle! Lad mig hellere spørge: Kan du, Petrus, huske og erindre, hvad

du tænkte i disse vaandefulde Dage for snart 25 Aar siden?

Jeg skammer mig ikke ved at være ærlig

og tilstaa, at jeg først tænkte, hvordan bliver mine Forhold, naar den store Omvæltning sker, og den store Omvæltning vilde være — som alle troede — Tysklands Besættelse af Danmark. Hvordan vilde jeg og min Familie faa det, hvordan vilde mit Liv formes under det ny, som ganske og aldeles vilde forandre den Livsførelse, man var vant til og befandt sig vel ved!

Det andet, man tænkte, var: Hvordan kunde man leve under tysk Herredømme? Vilde den Frihed, man troede at nyde under dansk Styre, blive afløst af et koldt og tungt Tvangsstyre. Kunde man indordne sig under et kultiveret Lands faste Disciplin og nøjagtige Bestemmelser, naar man hidtil havde levet i et Samfund, hvor meget gik paa bedste »Beskub« og Resten efter en Embedsstands Mavebefindende.

For det tredje gik Tankerne højere. Ja, saa højt, at man grublede over, om vi danske kunde leve under tysk Kultur, og om den sjælelige Pine ikke vilde være ganske uudholdelig.

Men »Sjælens Pine« er nu saadan noget sært uhaandterligt, som sjælløse Forretningsfolk, der daglig kæmper for Brødet, og som hverken har Maanedsløn eller Pension som Trøstepude, slet ikke fatter eller begriber.

Saa kom Krigen.

Alle vidste — eller troede at vide — at Skylden udelukkende

laa hos Tyskland. Derfor var dansk Sympati hos Ententen, saa meget mere, som det frygtedes, at en tysk Sejr vilde forrykke Danmarks Forhold. Dog maa jeg tilføje, at Socialdemokratiets »Broderskabsfølelse« vel nok var paa tysk Side, og at det særlig var Borgerskab og Embedsstand, som hævdede den traditionelle Nationalitetsfølelse.

Her skal ikke dvæles ved dette, ikke heller dømmes derom. Historien gaar sin Gang. Er noget raadt, faar det falde. Skal noget i Støbeskeen, faar det ske. Historiens Fuldbyrdelse efter Kendemærker og de evige Love maa finde Sted.

Jeg lille Mand omtaler da kun Begivenhederne, naar de greb ind i min Tilværelse.

Embedsstand, Arbejdere, men faa Landboere skraalede ved Krigen Udbrud snart op om Handelsstandens Udnyttelse af Situationen. Bønderne kunde jo ikke saa godt deltage i Raabet, eftersom de selv nød godt af de høje Priser, Krigen skabte. Dog maa jeg sige, at Svinerovet er for intet at regne mod det Rov, der skete ved Maksimalprisernes Fastsættelse i August 1914, og den Støtte, som er ydet Landbruget de sidste Aar, er kun en ringe Tilbagebetaling af Rovet fra 1914. Den danske Handelsstand fra 1914, dens Grossister og dens Butikshandlerne, fortjener ingen ilde Omtale fra de andre Stænders Side. Naar undtages et Par Begivenheder ved Krigen Udbrud, som juridisk straffedes uforstaaelig skaanselsløst, men som moralsk ikke fordømtes af fritstil-

lede Købmænd, led den danske Handelsstand ikke Skaar i sin Ære. Ikke een jydsk Grossist stod som anklaget og kun faa almindelige Købmænd. At der i saadan Periode opstaar Outsidere, er rimeligt. Jeg hævder kun, de kom ikke fra den danske Købmandsstand.

Men der var mange Fri- stere,

og en Grossist af Ære maatte vise mange Personer Vintervejen. Ty-ske Jøder oversvømmede Landet, og gode Bud med øjeblikkelig store Fordele lød for ens Øre tidligt og sent. Jeg havde just ikke synderligt at gøre med dette, og det var sjældent de smaa Hajer søgte min Ringhed. De slimede og lede Kæde-handlere var mig en Pestilens.

Dog ogsaa de almindelige Kunder maatte man holde i Ave. Der fandtes jo velhavende Butiksfolk, som kun tænkte paa at skrabe til sig, og som havde den Opfattelse, at deres Penge var mere værd end andres.

Og mange private havde et dejligt, velforsynet Lager.

Men det kunde jo hænde, at »han« havde glemt een eller anden Ting. Jeg erindrer tydeligt, at en af Egnens Godsejere havde glemt at faa Risengryn købt og havde Ud-sigt til at holde Jul uden Ris. Derimod havde han flere Sække Kaffe liggende. Vi aftalte at hjælpe hinanden. En mørk Vinteraften ringer Godsejeren paa. Jeg fik 4 Pd. raa Kaffe og han 8 Pd. Ris. Og saa stilfærdigt, som havde han begaaet et Par Rovmord, listede den brave Godsejrer ned ad Trappen.

Da de to første Krigsjaar var gaaet,

blev der Knaphed paa alle Varer. Fabrikkerne i København maatte søge ud i Provinsen for at skaffe Materialer til Driftens Fortsættelse, snart det ene, snart det andet. En Dag gjaldt det Shellak, en anden Dag Blaatræ og andre Farvestoffer. Det var Varer, som hørte »til de forsvundne«. Nu fik en Grossist ikke alene ryddet op i sit Lager af endog ukurante Varer, men han fik oven i Købet en rigtig Fortjeneste. Forordningen om Overpriser var simpelthen traadt ud af Kraft. Denne Embedsmandsbestemmelse kunde slet ikke holde til Livets Forløb, hvis man da ikke vilde kvæle al Virksomhed i Danmark; for gaa over til ren konfiskation, turde man endnu ikke, skønt Tanken spøgede i mange radikale Hjerter.

Blandt de Ting, vi handlede med i Firmaet var ogsaa Porcelæn og Fajance, tysk og engelsk. Imidlertid var Interessen tabt for denne Artikel, som krævede stor Plads og Folkehold. Da Krigen kom, havde vi kun Rester tilbage. Men en skønne Dag indfandt en Isenkræmmer fra en større By sig og købte hele Stadsen, en hel Vognladning, til en rundelig Pris og til Ekspeditionens inderlige Glæde. Heldigvis kunde det ikke konstateres, hvad der var Overpris og ublu Pris og rimelig Pris.

Mange morsomme Træk husker jeg fra den Tid, da vort lille Provinsfirma handlede med

Landets store, ja, største Fabrikker.

Jeg husker, at en Fedtemikkel af Vindmotorfabrikant en Dag ringede. Han var under normale Forhold ikke til at have med at gøre. En af den Slags Folk, som man kunde ønske »at tryne«. Som sagt, han ringede. Om vi havde $1\frac{7}{8}$ comp. Staal, og hvad det kostede. Tilfældigt var jeg ved Telefonen. Jeg forlangte en rigelig, men anstændig Pris, 45 Øre pr. kg. Han peb i Telefonen som »Niels Præjst hans Hund«: Ded er for dyr. Ja, De kan ikke faa det billigere, hvorefter jeg ringede af. Næste Dag havde jeg Manden igen: Ja, han maatte vel hellere tage de 10 Stg. Ja, men nu koster de 55 Øre. Den Gang ringede han af i Utide. Atter næste Dag havde jeg paany Manden. Ja, saa vilde han give 55. Nu var det begyndt at blive sjovt. Manden, vidste jeg, saa jeg aldrig som Kunde mere, saa nu maatte jeg slaa en Rekord i den Sport at fornærme. Ja, i Dag er Prisen 65. Saa truede han med »den overordentlige«, hvorefter jeg ringede af. Næste Dag havde vi hans lokale Jernhandler i Telefonen. Om han kunde købe 10 Stg. $1\frac{7}{8}$ comp. og Prisen. Meget vel, svarede jeg, Priser er 75, og Varen er vel til N. N. Om han ikke kunde faa det billigere? Ikke en rød Reje, og saa fortalte jeg ham Handelens Forløb.

Ak ja, det er saadanne Smaatræk, som forsoner en med en ensformig og kedelig Tilværelse.

Scandia, Randers, var en behagelig og fornøjelig

Kunde, saa længe det varede. Fabrikken havde forespurgt, hvad vi kunde undvære af Jern, og jeg var taget derned for at underhandle med den. Da vi kom til Pris-spørgsmaalet, nævnede jeg en Pris, som laa 2 Øre pr. kg over, hvad Landsbysmede gav. Da Direktøren nævnede, at det var det dyreste Jern, han nogen Sinde havde købt, kunde jeg ikke dy mig for at sige, at det haabede jeg ogsaa. Vi smigrede ikke os selv med at se Scandia oftere.

Derimod var Burmeister & Wain

saa store, at man ikke kunde naa deres Næse med en Ovnsrage. Ogsaa denne Fabrik havde sendt Bud om, hvad man kunde undvære og vilde sælge. Jeg tog derover og fik »Foretræde«, men det varede noget længe, inden Underdirektøren viste sig, hvad der bragte mig i Krigshumor. Selvfølgelig kunde han sagtens bruge den lille Klat, jeg havde at sælge, men da jeg forlangte to Øre mere end Prisen til Smede, havde Manden nær faaet et Raserianfald: Det havde dog ingen budt ham. Jeg lod ham vide, at det var ham, som havde søgt os, og at vilde han ikke have Varerne, vilde jeg blæse ham et Stykke — saadan var Meningene, om just ikke Ordene. Jeg skylder dog Sandheden at tilføje, at der ikke blev handlet.

Selvfølgelig kneb det for Grossisterne

at faa Varer, og jeg maatte til København mindst en Gang maanedlig for at skaffe noget frem. Min

Broder, Holger Christensen, kunde ikke døje denne Tiggergang fra Herodes til Pilatus. Fra Melkontoret til Sukkerkontoret. Fra Ministeriet — til Firmaer Byen over. Disse lidet behagelige Hverv tilfaldt mig, som bedre kunde krybe, maaske ogsaa bedre fremstille Sagen, og i hvert Fald ikke saa let lod mig »gaa paa« af vrangvillige Funktionærer. Det var et Hestearbejde at skaffe sig ekstra Mel- og Sukkerkort, og skulde jeg ønske en Uven noget, skulde det være en saadan Vandring! I selve Ministeriet blev man godt behandlet, og jeg mindes endnu den nuværende Sygekassedirektør Borberg som en klar og forekommende Embedsmand. Naa, han stammer jo ogsaa fra Borbjerg.

»Efter ham, han har Flæsk i Lommen«.

Kan mine Læsere huske det Slagord fra Krigens Dage? Jeg havde om ikke Flæsk, saa dog Ernæringskort i Lommen, og disse kunde aabne mange Døre og skaffe mig eftertragtede Ting. Jeg ved saamænd ikke, om Tuskhandel med Mærker var forbudt, men jeg ved, den blev drevet, og jeg har vel nok haft megen Glæde af den.

Skönt det nok kunde knibe at holde Balance i Mel- og Sukkermærker, eftersom man ikke havde nogen velvillig Mølle, og D. D. S. var ubønhørlige i deres Krav, var det dog ret nødvendigt at øsle lidt med dem, naar man skulde købe Ost paa Øerne. Kunde man oven i Handelen give et Pund Kaffe, var der ingen Grænse for Mejeri-

bestyrerens Gæstfrihed — og for Smørkort. Jeg havde i et Par Dage paa Langeland og Lolland »tiltullet« mig Kort til over 100 Pund Smør, og med disse i Lommen »erobrede« jeg København. Hos »Fiducia« — ja, nu skriver jeg for Læsere blandt ældre Købmænd — skaffede jeg Sirup til mit Firma; men baade Direktøren, Prokurierten og Fuldmægtigen maatte »smøres« — vel rettere »smørres«. Hos Nordisk Kaffe-Kompagni skete der en lignende Transaktion. De gamle Venner i Firmaet fik Smørkort, og jeg fik en stor Pose Kaffe i Rejsekuffertens Bund. At betro Kaffen til Postvæsenet eller Jernbanen turde man ikke. Der var ikke kommen en Bønne hjem.

Disse Ture ved Vintertid og Nattetid

over det minelagte Storebælt var nu endelig ikke ganske »behagelige«. Jeg var ærlig talt bedst til Mode, naar jeg traadte i Land i Korsør. Jeg husker en mørk og ret stormfuld Vinternat, hvor Færgen blev standset af et tysk Krigsskib, som vel sagtens søgte Spioner ombord; men derom var Besætningen tavs.

Til Gengæld var København hyggelig i hine Aar. Jeg kan ikke mere med Hovedstaden. Jeg har det ligesom borte Simon i Ulfborg, der sagde, da han kom hjem fra København: A tot, lissom a hwa teøvvers! Den Gang spiste man godt i København til omtrent Provinspriser. Nu skal man lede længe, før man finder spiselig Mad og aldrig til overkommelig Pris.

Den Hygge, der var i mange af Datidens kendte Frokostkafeer, er nu ukendt. Ældre Provinsianere, som læser disse Linier, vil give mig Ret. De, der husker Hotel Kongen af Danmarks Frokoststue, Børskafeen paa Slotsholmen, hvor Alberti søgte, eller Palacehotellet i hine Dage, vil bifalde mine Ord, naar jeg siger, at København nu er dyr og grundkedelig som Restaurationsby med tarvelige og udpinte Varer og med en forløren Stemning af Højtidelighed, og hvor Gæsterne gruer for, hvad hvert lille Buk kan komme til at koste.

XXVII

Frimodige Tanker og aabenhjertige Ord.

Inden jeg slutter to Slægtleds Erindringer fra 1825 til 1938, vil jeg som en ældre Mand ikke undlade at skildre de Indtryk og Følelser, som Tiden nu indgiver mig. Jeg ved vel, at »en Smaamands Uer maa aaller høres« — saadan sa' Husmanden og Landsbyhaandværkeren i gamle Dage — men et langt Liv har lært mig, at der er »møj Løvn tek«. Jeg søger selv bag om Talemaaderne og Slagordene og de autoritære Udtryk, bag om »de fastslaede« Sandheder og den højtidelige Maske og den paatagne Indignation. Min Tanke er, at jeg mulig kan faa Følgeskab af den danske Bonde. Mit M a a l — aa lad mig for alt i Verdens ikke tage saa højtideligt et Ord i min profane Mund! — nej, jeg tænker bare: maaske kunde Bonden, nøgtern og reel, som han fandtes i min

egen Slægt, og som jeg har truffen ham i det gamle Borbjerg og Darum, i Hardsyssel og Vardesyssel, maaske kunde Bonden befri sig fra det Aandens Aag, som lægges om hans Skuldre af Tidens Skriftkloge og Farisæere. Hvad saa end »Retningen« kalder sig — om den er af politisk, religiøs, økonomisk Art — altid har dens Farisæere funden tunge Byrder, vanskelige at bære, og lagt dem paa Mennekernes Skuldre og ikke selv rørt dem med en Finger.

De gamle Bønder sa': A haar tint. Senere kom: A haar hø't og A haar løst.

Aah, hvor er det ligegyldigt, hvad et Menneske har hørt eller læst, men det er aldrig ligegyldigt, hvad et Menneske siger, han har tænkt.

Lad Mennekene kritisere, kværulere om man vil. Kritik, som kommer ubelejlig — den kommer forresten altid ubelejlig — kaldes jo i alle Forhold Kværulanteri, Kritik er dog Samfundets Salt. Det eneste, som forsinker Raaddenskabens.

Jeg skal lige her indskyde,

at hvad jeg skriver, er mine egne Meninger og har ikke noget med Bladets Anskuelser at gøre. Derfor: skyd ikke paa Bladet — forøvrigt heller ikke paa mig, for jeg vil ikke tærse Langhalm eller bruge Tid til at skifte Ord om Selvfølgeligheder. Jeg forlanger ikke, at Mennekene skal være mig følgagtige i min Kværuleren, men jeg vilde dog gerne høre den gamle Bonde og den gamle Degn sige: Der kan »vær nøj i ed«.

Jeg holder nemlig saa meget af de to af Verden oversete Skabninger.

Nu falder det mig ikke ind hverken over for dette Blads Læsere eller overfor den Læsekreds, jeg venter at finde Landet over, at omtale den gamle Bonde og hans Kone som Eventyrets gode Feer uden Fejl eller Lyde. Jeg mindes Historien om Thyboen, som paa Holstebro Marked, o æ Marken sønden æ Hwand, skulde sælge en Ulykkeskrikke. Da Køberen i sin Naivitet spurgte: Haar den Fejler? sa' Thyboen: Bette Niels, haar Do nover sind sjet en Mennisk uden Fejler, hurren sku sørren en umælens Bejst saa vær hiel fri. Men medens andre Samfundsklasser skjuler deres Egoisme under kønne Navne, saa vil den gamle Bonde godt »la ve«, at han passer paa og vogter sig for unødvendige Udgifter.

Dog har jeg truffet hyppigt hos den jyske Bonde, at der baade skulde være en Tæreskillling og en Åresskillling.

Den gamle Bonde var flittig.

Han skulde ikke til Bys hveranden Dag. Godt nok var det skønt og rosomt at træffe Kendinge længer hen fra, men det kunde jo nok naas paa de store Markedsdage. At komme til Købstad hver Lørdag og skaale med de samme »gue bekjend' Mænd« var jo ikke det, som »ga Plurrer i æ Strip«. Blive hjemme og passe sine Ting var den Gang som nu Grundlaget for al økonomisk Fremgang. Bonden havde sjælden mange Folk. Det hed sig hos de gamle: Hvor

der ikke i en Gaard engang imellem mangler en Hest eller en Karl, dér er for mange Heste og for mange Karle. At der nu og da mangler Arbejdskraft paa Landet, er saamænd ingen økonomisk Ulykke. Det tvinger Gaardmanden til at være hjemme og tage haandfast Del i Bedriften. Saa vidt jeg kan skønne, skyldes den økonomiske Fremgang de sidste Aar netop det, at Manden tvinges til at være hjemme ved sin Gaard og sit Arbejde.

Jeg ser gammeldags paa Tingene.

Men jeg maa have Lov til det, for jeg kan ikke se, det »ny« har bragt Lykke, Tilfredshed, sund Glæde eller Velstand med sig. Bonden gav Afkald paa sin »Frestov« og sin »Baagstov«, og Rokken blev sendt paa Museum.

I æ Frestov, hvor i fordums Dage Linnedskabene stod fyldte og Døtrenes Udstyr laa færdigt, staar nu Møbelfabrikanternes Seriefrembringelser. Bondekonen vimser nu omkring med en Fernispensel og en Støveklud, maaske en Nilfisk, for det skal være saa pillemt, at Præstekonens kritiske Øje intet faar at opholde sig over.

Jeg siger bare, det var »en ring Bytt«, da Rokken blev skiftet med Hæklenaalen. Dog en endnu ringere Bytt skete, da æ Baagstov blev til en bette fin Stov. Dejttrugs-Økonomien og Dejttrugs-Kulturen gik tabt, og Industrien fik Indpas i Bondens daglige Levevis.

I æ Frestov samledes Slægtens og Landsbyens Ungdom og glæde-

de sig ved en Dans til Harmonikaens taktfaste Rytme — alt under Hjemmets Tilsyn — nu larmer Revyernes Melodier til Fodboldbal i de til Oplysning og Fremgang byggede Forsamlingshuse.

Det forbigrede Fodboldspil, som økonomisk og aandeligt udmarver den danske Ungdom! Mon dog ikke denne »Sot« kan faa udraset saa sund Leg og jævn Livsglæde atter kan faa Plads i de danske Landsbyer. Men lad os faa disse Fodbolds-Kantusseballer væk fra Landsbyernes Forsamlingshuse! Lad dem komme til Kroerne, saa var der dog Mulighed for, at den velagtede Gaardmand med samt hans Ungdom vilde holde sig derfra.

Jeg er selv af Bondeæt,

men jeg mener ikke, nogen af mine Forfædre har følt, de tilhørte en ringere Stand. Min Bedstefader, den kloge og kultiverede Darum-Degn, har sikkert følt sig paa Højde med Præst og Provst, og min Morfader, den frittalende Gaardmand Niels Grausen fra Darum, havde sin Døje med at bevare sømmelig Ærbødighed overfor de guldressede. Nu har jeg det mod Bonden, at han ikke kan staa for de nedladende Skulderklap fra Guldtræsserne. Naar Stiftamtmanden tager ham under Armen og Politimesteren taler fortrolig med ham, føler han sig saa »beæret«, endda han maa vide, de har deres bestemte Hensigt dermed, og at Venligheden næppe er for hans kønne Øjnes Skyld. Men naar Landet nu er fyldt af Politi-Funktio-

nærer — alle til Hobe Socialismens Fortropper, om ikke Kærnetropper, saa har Bonden sin store Skyld deri. Han har ikke anet, at bag hver Embedsmands Venlighed ligger en bevidst Stræben efter at knække Ryggen paa en fri og selvstændigt tænkende Bonde- og Borgerstand.

To Ting er for mig et ubdrageligt Kendetegn

paa et Folks Forfald: Naar Bonden-ungdommen staaer i Flok paa Byens Gadehjørner, vandret ind fra et maaske karrigt Land, og naar Administrationen breder sig og ordner alt paa sin snirklede Maade. Bonden maa ikke tro, det er uden Hensigt, at hver Lovparagraf er saa indviklet og snu, at kun Domstole kan hitte ud deraf, og selv Dommere strides jo ofte som føre Karle om Forstaaelsen. Han maa heller ikke tro, at den indviklede Teknik, som findes i vore Skatteforhold, vore Forsørgelsesforhold, er skabt uden Hensigt: Det skal altsammen tjene Funktionærvældet. Statens Magt, Socialismens Magt, de guldtræssedes Periode.

Det kan vel siges, at han ligger, som han har redet;

thi Bonden glemte, at der er noget, som hedder en »Æresskilling«, og til Æresskillingen hører, at man lønner ordentligt og kender Værdien af sine Medhjælperes Arbejde. Det glemte Bonden fra Aarhundredskiftet. Han gik selv frem i Indtægt, tilsyneladende i Levevis og forøget Velvære, men han lod de andre blive til-

bage. Lod Karlen ligge paa den klamme Halm og ved Hestestaldens stramme Dunst, pinte Lønnen ned og gjorde Arbejdsdagen umaadelig lang, samtidig med at Hjemmets Døre lukkedes. Satte en Ære i at fæste Mejeribestyreren og hans Folk til Rekord-Underbetaling. Gjorde grusom Kvalm over Smedens Priser, skønt disse kun gav Mester et beskedent Underhold. Men Bonden satte ikke haardt imod Industriens voksende Magt. Tværtimod flyttede han sit Forbrug fra Haandværket til Industrien. Bonden skabte sig Uvenner, ja Fjender, i alle Kredse, endog i Kredse, som burde staa ham nær.

I de Aar voksede Andelstanken op i alle dens Forgreninger. Den voksede stærkt i Bondens Sind, men ikke saa stærk, at den lod hans Folk, hans Medhjælpere faa

Andel i det Overskud, deres Arbejde var med til at frembringe. Havde Bonden haft det Vidsyn, vilde meget have set anderledes ud i Dag. I Stedet for levede man efter den gamle Vise:

Onkel Mads var liberal,
stemt for fri Forfatning.
Frihed var hans Ideal,
Frihed for Beskatning.

Jeg mener, den Spareskilling, Bonden tjener ved al sin Andeltro, er dyrt købt. Naar et Samfund udmarves, en Samfundsklasse bliver trykket i Knæ, skal det nok »slaa Buler« andet Steds: I Skatter, i sociale Udgifter. Vel skal vi have en Spareskilling, men der skal ogsaa være en Tæreskilling og en Æreskilling til, som andre Samfundsklasser ikke skal udrede.

